Zabavna knjižica „Matice Hrvatske“
Svezak CCCV—CCCVI

Milan Ogrizović

Hasanaginica

Drama u tri čina

Izdala „Matica Hrvatska“

U Zagrebu 1909.
Tiskara hrvatske stranke prava d. d.

LICA

AGA HASANAGA
HASANAGINICA
SULTANIJA, FATA, MEHO, AHMED — njihova djeca
BEG PINTOROVIĆ, brat Hasanaginic
ZARIFHANUMA, mati Hasanaginici
UMMIHANA, mati Hasanagina
IMOSKI KADIJA
TETKA HATA, TETKA AIŠA, IBRAHIM, HUSREF — rodbina Kadijina
ROBINJICA VLAHINJA
LATIFA, sluškinja u Zarifhanume
HUSEJIN, stari sluga Hasanagin
SVATÂ STAREŠINA

Mali „begović“ u bešici. Sluškinje. Sluge. Askeri (vojnici). Kmetovi. Robinjice. Robovi. Igračice. Igrači. Muslimi. Muslimke. Jengjijice (svatovice). Svatovi. Djeca. Itd.

Prvi se i treći čin dogadja na Hasanaginoj kuli, drugi kod kuće begovice Zarifhanume.

Doba: hrvatska narodna pjesma.

ČIN PRVI

Mermer avlija u kuli Hasanaginoj.

Na prvi je pogled slijeva visoka turska kuća s rešetkastim pendžerima (prozorima) u gornjem boju (spratu), a dolje sa širokim vratima. Iza kuće je otraga slijeva pukla tratina, žuta i zelena, a još dalje otraga zabila se u brijeg golema kapija, zatvorena i zamandaljena, a s nje nalijevo i nadesno pružio se zid, koji još dalje tamo negdje okol u okolo zatvara čitavu kulu i dvor Hasanagin. Na desni se kraj razabire na maloj visini bostan (cvijetnjak) s cvijećem, a do njega još dalje desno naprijed svila se sjenica, malena i ugodna, a u njoj klupa. Iz bostana i iz onog cvijeća uzvila se, kao da je odonud izrasla, visoka i obla tančica kula, u koju je ulaz negdje s onu stranu otraga, a mučno bi se i sprijeda vidio, jer se po kuli odozdo popeo gust bršljan i metljika. Po avliji ima većeg i manjeg drveća.

Zapadno sunce osvijetlilo je tratinu, kapiju i kulu, a zrake mu se kradu kroz stabalje u bostan, dok je sprijeda hladovina i sjena.

PRIZOR PRVI

FATA. MEHO. AHMED. HUSEJIN.

Otraga na onoj tratini leži stari SLUGA HUSEJIN, već starac sa sijedom i rijetkom čupkastom bradom; na glavi mu je oko stara fesa crven turban i oko pasa crven pojas; odjeven je u dugačak fermen (gornji kaput) i u sive čakšire (hlače), s kojih vise pod koljenom crvene rese. Oko Husejina trčka i s njim se po suncu igra MALI AHMED, dječarac od kojih osam godina,

odjeven u šarene čakširice i vezenu ječermicu (prslučić) s fesićem na glavi. U bostanu medju rascvalim crvenim i bijelim gjulovima (ružama) te ostalim cvijećem stoje FATA i MEHO. Fata je djevojčica od neko dvanaest godina, odjevena je u svilne tamnocrvene dimijice i u bijelu vezenu košulju, preko koje je pala mala ječermica izvezena srebrom; na glavi joj je mali crni fes. Slično je odjeven i Meho, dječak od deset godina, samo što on ima oko pasa još i mali potpašaj.

FATA je sva nakićena pletenim lišćem i cvijećem, kao što su to djeca, kad se igraju svatova. Baš joj sad MEHO usadjuje bijeli gjulbehar (ružin cvijet) u kosu.

MEHO

(u smijehu)

Još i ovaj stručak gjulbehara,
Dilber Fato, materino zlato;
Tako ti je lišce u djevojke!
Ta za ašik, Fatimo, za ašik!
Ti si cura, a ja gjuvegija.
Još da sada svatovi nam dodju!
Liepi svati — bábini askeri!

(Uhvati se s Fatom za obje ruke.)

FATA

'Vako ćemo babu dočekati,
Ja u cvietu, a ti —

MEHO

Kao aga!

FATA

A kamo ti handžar i kubura?

MEHO

Doniet će mi iz šatora babo,
Sinoć maja rekla, da je u njeg
Svakakova kaurskoga pliena.

(Ubire još cvijeća i podaje Fati.)

Na ti još i šenboj, sumbul mavi...

(Popodje prema rascvjetanoj grani bosijoka, koja je nešto dalje sprijeda, i hoće da je utrgne.)

I još, sele, granu bosijoka
Utrgnut ću...

FATA

(zaustavi ga)

Nemoj, braco, ovu!
Tu je maja sama usadila,
Tu je ona uzgojila sama.
S njom će ona dočekati babu
Po adetu[1]) starom.

MEHO

(uhvati Fatu za ruku)

Hajdmo sada
Uspeti se kuli do pendžera,
Da gledamo, kad će hrupit babo.

FATA

(poskoči)

Hajdmo, hajdmo! Kada zadje sunce,
Na polju će vidjeti se konji.
Tako maja sinoć rekla.

MEHO

Hajdmo!

(Zamaknu otraga u kulu. Kasnije se čuje njihov smijeh i pjesma s pendžerâ.)

PRIZOR DRUGI

HUSEJIN. AHMED.

HUSEJIN

(je u to pripeo na svoja ramena maloga Ahmeda do jedne puškarice u zidu.)

Vidiš li što sada, diete?

---

[1]) običaju

AHMED

Vidim:
Eno snijeg u gori zelenoj.

HUSEJIN

Nije snijeg, Ahmede, sad ljeti.
Da je snijeg, več bi okopnio!

AHMED

To su onda, Huso, labudovi.

HUSEJIN

Labudovi več bi odletjeli!
Nit je snijeg, nit su labudovi —

AHMED

A da šta se prema suncu bieli?

HUSEJIN

To je šator bábe Hasanage.

AHMED
(pljesne rukama)

Babin šator! Ah, kako je malen!

HUSEJIN

Daleko je, pa se čini malen.

AHMED

Sve zeleno, samo on je bio!

HUSEJIN

Bio šator — al je crna bola
Na njem bila godinicu dana.

AHMED

Više nije bolestan nam babo.
Ti si sinoć došo iz šatora,
Pa si reko, da je prizdravio
I da će nam večeraske doći.
To si maji reko. Jesi, jesi!

HUSEJIN
(malko smrknuto i bolno)

Jesam, jesam!

AHMED

Ne vidi se, Huso,
Ne vidi se niko, da dolazi
Od gorice preko polja ravna.
Zašto, Huso, niko se ne vidi?
Zašto, Huso, ne dolazi niko?

HUSEJIN

Doć' će, doć' će! Još su u gorici.
Jesu im se konji umorili,
Pa su legli u zelenu travu.

(Spušta Ahmeda dolje na zemlju, pa sjedne nešto otužno i podboči glavu laktima o koljeno.)

AHMED

Počivaju! — Hoće l' dugo tako?

HUSEJIN

Ne će dugo. Dokle sunce zadje,
Hladom oni dojašit će dvoru.
(Uzdahne malo.)

AHMED

Šta si, Huso, smrknuo se danas?
Ti se kanda našeg babe bojiš!

HUSEJIN

Može, može srdit doći babo.

AHMED

Mi ćemo ga nasmijati! Je li?
On će mene dignut u naramak,
Ja ću njega za brk potegnuti
'Vako kao tebe, Husejine!
(Poteže Husejina za brk i smije se.)

Nastao je muk. Husejin je polegao otraga po tratini. Mali Ahmed trčkara oko njega i prevrće se po zemlji, a onda leti okolo tamo otraga lijevo, opet doleti i opet umine. S kule zamnije tiha pjesmica FATE i MEHE, pa brzo prestane.

PRIZOR TREĆI

PRIJAŠNJI. HASANAGINICA. SULTANIJA.

Na vrata slijeva naglo je sunula u avliju HASANAGINICA, blijeda i uznemirena. Vitka je to, lijepa i mlada žena; ima joj jedva trideset i dvije godine, a još je vidjeti i mladja; bijelo joj je dugoljasto miloliko lice i ruke bijele. Odjevena je svijetlom anterijom (zobuncem), na kojoj su pod vratom dukati; dimije su izvezene srebrom, a na glavi joj je jemenija (rubac). Došavši do bostana naglo je zastala Hasanaginica i stisnula se uz sjenicu, kao da će se srušiti; mrtvo je upiljila oči u zemlju, kao da je nešto izgubila. Za njom se neopazice kao sjena pojavila na vratima najstarija joj kći SULTANIJA, djevojče u prvom cvijetu mladosti, jedva u šesnaestoj godini. Blagost i neka mirna razumnost vidjeti joj je na licu. Odjevena je kao i majka joj, tek nema na glavi jemenije, da joj prekrije bujnu svjetložutu kosu.

SULTANIJA
(još s vratiju)
Oh, majko!

HASANAGINICA
(nijemo se okrene)

SULTANIJA
(doleti k njoj i obuhvati je rukom oko pasa)
Majko!
(Uzme je za tim za obje ruke.)
Gledni ovamo!
U moje oči — ko što ti to znaš!
Ti danas gledaš nekud u stranu,
Ko izgubljena bježiš. Tražim te
Po cieloj kuli, stanu, avliji:

A sve mi danas nekud izmičeš.
O, nešto se je zbilo! Tajiš mi.
Zar ne će babo doći?

HASANAGINICA
(mirno i gorko)
Doć' će.

SULTANIJA
Ti vesela si, mati, svaki dan
Do danas bila. Uviek medj' nama!
Prizivala nas djecu naokrug,
Za doček babi sve si spremala.
Sva drhtala si, kad će doći čas,
Da babajko nas sviju zagrli.
A eto danas, kad bi trebalo,
Da svi smo tu na dvoru veseli,
Ti — smrknuta si, tužna, skršena!
I dosad bábo s vojske dolazio,
Al taka nikad — nikad nisi bila!

HASANAGINICA
(svedj jednaka)
Oj ni on nije nikad taki bio!

SULTANIJA
Ta kakav, majko! Meni barem reci,
Kad pred drugima kriješ. Reci mi!

HASANAGINICA
O, nije više, što je negda bilo!
Ja nemam više age Hasanage,
Ni djece nemam.

SULTANIJA
(uprepaštena).
Bábe, djece nemaš?!
Što govoriš to, majko!

HASANAGINICA

Ja ne govorim.
To aga — bábo — on to govori!

SULTANIJA

A gdje i kad je to ti rekao?

HASANAGINICA

Ni sama te još ne vjerujem rieči,
Već cieli dan i cielu noćas noć
Ja govorim ih sama sa sobom
Po dva put i tri puta...

SULTANIJA

Što, zar sinoć?!

HASANAGINICA

(*kao prečula njezino pitanje*)
Da l' mogo ih je on izustiti?
Il da je kakva slabost staračka
Husejinu ih prišaptala valjda,
Pa buncao ih sinoć...

SULTANIJA

Šta, Husejin?
I kakove su samo rieči to
Husejinove? Znadem tek toliko,
Da veseli smo pošli spavati,
Kad Huso nam je svima kazao,
Da ko večeras babo doći će.
I ti si, majko, bila vesela.
Ti svakoga si nas poljubila:
I Fatimu i Mehu, Ahmeda
I malog »bega« još u bešici,
Još liepe si nam kazivala pjesme:
O šatoru u gori zelenoj,
O kauru i bábi Hasanagi,

Od ljutijeh što rana boluje
I što ih junak već prebolio!

HASANAGINICA

Da, tako bilo sve, Sultanijo!
Al kad sam sve vas u san spremila,
Prošetala sam kuli po bedemu
Ko svako veče. U to Huso je
Već dočeko me — o da nije tako! —
I reko mi je mučno... polagano...
Rieč po rieč kano živu žeravicu!
U meni samo srce zamrlo —
Oko mene se sve okrenulo
I dvor i kula i to nebo gore...
Ko ranjena sam zvierka skočila,
Poletjela i htjela lomit vrat
Niz bielu kulu...

SULTANIJA

Majko jedina!
Ta, kakove su rieči bile to,
Da sa njih bi životu kidisala?!

HASANAGINICA

Ja ne znam, da li pravo sam ih čula!
I dugo u njih vjerovala nisam,
Tek pekle su me.
(*Pokazuje na grudi.*)
Tu su bile mi,
Do glave tek su sporo dopirale,
Razumjeti ih nisam mogla, ne!
I nisam mogla pravo smirit se
U kuli nigdje. Tužna legla sam
Sve misleć, da to ružni neki san
Pre spavanja mi došo, pa sam htjela

Mjesto njeg ljepši sanak usniti.
Al nije bilo sna! Kroz pendžer je
U moju sobu mjesec svietlio.
Poludjet mišljah...

SULTANIJA

Šta je, reci mi.

HASANAGINICA

(*kao da je ne čuje*)

Zar kriva sam? Zar drugoga zavoljeh?
Zar svraćah koga u dvor, da ga ljubim?
Ne rodih li mu djece petero:
Pet cvietova? Ta, šta mu skrivih ja?!

SULTANIJA

Zar to bi on o tebi mislio!
Ne, ne, ja u to ne vjerujem, majko.
Ta, šta je reko? Što l' poručio?

(S kule dopire tiha pjesmica MEHE i FATE:

„Kroz bašču mi Drina voda teče,
Krajem Drine badem drvo raste,
Il se vješaj il' u Drinu skači!"

Iza pjesme smijeh.)

HASANAGINICA

Do jutra nisam mogla usnuti.
Dva bulbula[1]) su svu noć pjevala
I s moje glave sanak tjerala.
Tišinom noćnom tad sam slušala:
Pod kulu našu netko došao,
Sedefli[2]) on je igro tamburu.
Do pendžera mi dopro muški glas.
Da nije ašik tvoj, Sultanijo?

---

[1]) slavulja
[2]) od biserne školjke

SULTANIJA

Ja nemam jošte svoga dilbera,[1])
Da pjeva mi. Ti, majko, dobro znaš,
Da ja još nikog sevdisala[2]) nisam.

HASANAGINICA

Ah, tako liepa bila pjesma noćna
I tako mila! Pjesma ljubavna,
Što aga mi je znao pjevati
U dane mlade. Eno, slušaj ju!
To sada djeca gore pjevaju
Na kuli našoj. — S tim sam usnula.

SULTANIJA

I spavala si dugo, dugo — majko!
Odskočilo je bilo jutros sunce
Visoko već — a ti si spavala,
I ja te nisam htjela buditi.
A tada mrka, mrka ustala si,
Pa k sluškinjama onda pošla si
Sva slomljena i poništena, tužna.
Medju nas djecu nisi ni izišla,
Već skrila se u svoje odaje.
Za ručkom sve si tako ćutala,
Da svi smo bili žalosni. A tada
Ja nigdje naći nisam mogla te.
Sve bježiš od nas.

HASANAGINICA

Bježala sam samo
Pred onim njeg'vim strašnim riečima.

SULTANIJA

Ta, kakvim, majko, kakvim riečima?
Daj, reci svojoj kćerci jedinoj,

---

[1]) dragoga [2]) zavoljela

Jer »jedinom« me svojom zoveš ti,
Ko sestra da sam tvoja. Reci mi!
I lakše će ti biti, kad mi rečeš...

HASANAGINICA
Nek reče ti Husejin! Ja ne mogu;
Jer to je tako strašno. — Tamo je!
Oj Huso starče, amo dodji sada!

HUSEJIN
(digao se s tratine)
Zove li to hanuma baš mene?

HASANAGINICA
Da, tebe, tebe! Samo tebe čujem
Svu noćas noć i cieli danas dan.
Ded kaži sada tu pred djevojkom,
Što reko si mi sinoć. Sve nam reci,
Jer i ja hoću čuti drugi put.

HUSEJIN *(došao naprijed)*
Što li ću vam kazivati jade!
Dosta ih je jednom čuti bilo.

SULTANIJA
Kaži, Huso, lakše će nam biti!
Kaži, pa da utješimo majku!

HUSEJIN
Kad zajaših konja lastavicu
I kad dodjoh aginu šatoru,
Sjedi aga mrko pred šatorom.
Uza nj majka, uza nj je sestrica,
Uza nj svieta i askera vojska.
»Selam alejć![1]) Aga Hasanaga!
Evo tebi Huso selam[2]) nosi
A od tvoje ljube i dječice,

[1]) Mir s tobom! Božji blagoslov na te!
[2]) pozdrav

Da te pitam, jesi l' prizdravio
I hoćeš li skoro bielom dvoru,
Da mi tebe, ago, dočekamo!«
Ćuti aga, ništa ne govori,
Već pogleda majku i sestricu,
Pa na mene oči naoblači:
»Vrat se natrag, otkuda si došo!
Isporuči Hasanaginici:
Kada sutra na noćište panem,
Nek me mlada ne čeka u dvoru —

HASANAGINICA
Oh, »ni u dvoru, ni u rodu mome!«
On taki meni haber[1]) naslao!

HUSEJIN
»Ni u dvoru, ni u rodu mome«,
Tako reče — ja se obeznani',
Samo gledam, vjerovat ne mogu.
»Idi, idi, u što si sad stao?
Treba li ti jedno dvaput reći?
Valja da si već podjetinjio,
Igrajuć se s dječicom po dvoru!«
»Ago!« šanem, »nemoj, dobri ago,
Nemoj griešit duše na hanumi!
Nije ovo da se šališ vrieme...«
A on trže brza samokresa,
Da ne strugnuh, ubi me ko zeca!
Takog agu još ne vidjeh nigda.
Jeste ljutit aga Hasanaga.

SULTANIJA
Zar majku nam je potjerao bábo?
Al zašto, zašto?

[1]) glas

HASANAGINICA

Ta, to i ja pitah
Ne jednom — ali Huso ne zna ništa!

HUSEJIN

Ne znam, drage hanume, ja ne znam,
Što to mu je u bolesti došlo.
Niti znadjah, niti pitat mogah.
Ja, tko će ga biesna još upitat?!
Opanjko[1]) te netko, aginice —
Drugo ja se domislit ne mogu.

HASANAGINICA

(*brani se rukom, kao da otjeruje neke misli; Husejinu*)
Otidi, Huso, poigraj se s djecom,
Nek veselo ga — bábu — dočekaju!
Šta treba djeci o tom znati...

HUSEJIN

Idem.
Neka Allah putem ga okrene!
(*Ode opet natrag prema tratini; mali je AHMED doskakaò već uto k njemu.*)

SULTANIJA

Ja mislim, majko, da će požaliti.
Rasrdio se! Pravo reče Huso:
To valjda netko opanjko te pred njim,
Jal' mati, jali sestra njegova...
Ta, nije zločest bábo Hasanaga.

HASANAGINICA

Ah, nije zločest! Ali — jedina! —
On ne voli me više. To je njemu.
Izgubila se ona dragost prva...
Otkada rodih malog »begovića«,

[1]) oklevetao, ocrnio.

Spram mene bio nekud drukčiji.
Što većma malo voljela sam čedo,
To sve me nekud preko srca gledo.

SULTANIJA

Ti misliš stoga da te odnemari...

HASANAGINICA

Ja mislim svašta, prebirem u glavi,
Domišljavam se, mučim se i tražim,
Da l' u čem sam ga kad uvriedila,
Al ni na što se sjetiti ne mogu —
Jer ja sam tvoga babu voljela...

SULTANIJA

Ta, znadem, majko!

HASANAGINICA

Ne znaš, ne znaš sve!
Pred vama ja sam sevdah[1]) skrivala,
Pred djecom mati, a uza njeg ljuba.
I kad smo bili sami, onda sam
Svim voljela ga srcem. Kćeri moja,
Od svega, što nam Allah dao je,
Ta dragost, sevdah — to je najljepše!
U onim tihim, samim časima,
Kad misliš, da je cieli ovaj sviet
Tek stvoren za te i za dilbera.
Ta to je dženet, svečev dženet — kćeri! —
I to je onaj rajski perivoj,
Što prorok nas je negda učio —
To jedan čas života drugoga.

SULTANIJA

To mora da je liepo, majčice!
Ja ne znam, samo mislim: liepo je.

[1]) ljubav

HASANAGINICA
(*naglo se trgne, okrene se prema bostanu i uhvati se rukama za glavu*)
Ah, nije liepo! Bolje po sto puta,
Da čovjek nigda to ne okusi,
Neg da ovako — 'vako izgubi!
— Pa ostane ko grana uvenuta —
Još gore, gore... (*Zagrli živo kćer.*)
Oh, Sultanijo!

SULTANIJA
(*zagrljena polazi s majkom prema sjenici*)
Ja ne znam, ja to vjerovat ne mogu.

HASANAGINICA
(*pala na onu klupu u sjenici*)
O ni ja nisam. Al s a d vjerujem!
Što uviek sam se jadna bojala
— U sreći našoj tako mirnoj, liepoj
Ko jezero — da vihor ne dodje...
A taj je eto sada došao.
To on je meni sad učinio!
A kako sam ga mlada voljela!
Ta bilo mi je — kao tebi sad —
Ni šesnaest ljeta. Nigdje nikoga
Poznavala ti nisam, kao ni ti.
Uz majčicu sam svoju odrasla
Jedinica — na dušecima svilnim,
U biseru i još u dukatima,
Na krilu dobre majke starice.
U prvi mrak me liegala u krevet
Ko i ja tebe — pjesmom milenom.
U kasno jutro budila iz sanka —

SULTANIJA
Ko i ti mene granom bosijoka!

HASANAGINICA
Ni traku sunca nije dala na me,
Da meni biela ne nagrdi tiela.
Ja rasla sam tek bora gledajući
I dilbera odnekud čekajući
Neogrljena i nepoljubljena.
I onda jedne ljetne večeri
U dvore naši pali askeri
Sa polja bojna. Junak medj njima —

SULTANIJA
To bio babo.

HASANAGINICA
Jest, Sultanijo!
Uz bábu, majku ja sam sjedila,
Dok bojak ljuti on je pričao:
Kud borio se, tuko kaurina,
A tako on je bio junačan:
Priplanuo od sunca ljetnoga!
I tako liepo vio mu se glas! —
Ja ništa, nego tako gledam ga,
A srce — srce sve mi uzdrhtalo
Ko grana, kad je vjetrić zanjiše...
Ja ispratim ga gor na počinak
Po mjesečini. Baš ni jedne rieči
Mi nismo rekli jedno drugome.
Pred vratima tek on se ustavi
I tako milo stade besjediti:
»Oj digni pulli-duvak,[1]) djevojko,
Oj digni duvak — da ti lice vidim!«

SULTANIJA
A ti si pulli-duvak dignula?
I on je tvoje lice vidio?

[1] pjegasta tanka koprena preko lica

HASANAGINICA

I vidio ga i — poljubio!
Od onda ja sam bila agina
I aga moj. Ah, bože, kako sad
Sve slike te ko žive dolaze
Još jače nego prije ikada.
(Digne se.)
A to me boli — oh Sultanijo!
Ugušit će me liepe slike te
U ovoj tuzi. Oh da mogu kako
Zaboraviti sve i otić nekud
U onu tamo goru zelenu,
Iščupat sve da mogu iz srca
Ko ovu granu bosijoka. Ah!
(Utrgne onu granu bosijoka.)
Tu granu za nj sam jadna gojila,
A pelinom je meni procvjetala.
(Zgnječi granu i baci je.)
Ja ničim agu ne sm'jem dočekati,
Razum'ješ, ničim!

SULTANIJA

Da ga moliš, majko!
Da ideš pred njeg!

HASANAGINICA

Da se na tle bacim?!
Ne, kćeri moja! Ja sam — begovica
I taku me je mati uzgojila.
Ja slušam, košto svaka naša žena
Svog muža sluša — ali se ponizit,
To neka radi kakva Vlahinja
Il kaurkinja! Prije nestat ću.

SULTANIJA

I ostavit nas?!

HASANAGINICA

Poruka je taka!
Ja nemam više djece, ne sm'jem imat!
Ja nemam više age! Nikog nemam!
Puštenica sam — znaš li ovu rieč? —
Što negdje s drugim bila zatečena,
Il nerotkinja njemu valjda sam,
I vi mi niste djeca! — Tudja ste —
Pak potjero me. Eto taka sam!

SULTANIJA

Al, majko, ne bi l', da se rodu vratiš
Za malo vrieme?! On će požaliti,
Poručiti će po te. Hoće, hoće!
Namolit ću ga ja. On mene voli.
I reći ću mu sve.

HASANAGINICA

Ja ne znam ništa.
Tek znadem, ako j' presto volit me,
Da meni više živjet ne treba.
Jer čemu živjet bez sevdaha, kćeri,
Bez onoga dženeta tu na zemlji?!
A sevdah više nema povrate!
I da se vrati: to već sevdah nije.
Nek bude, što mu drago! Već sam tupa
I sebi, svima tudja.

SULTANIJA

Zar i rodu?
I majci, dajdži?

HASANAGINICA

Valjda i njima.
Još sinoć sam im poruk poslala
O tuzi mojoj. Od njih glasa nema.

Svi pustili me. Tko da miluje
Pušteničicu?!

SULTANIJA

Oh, majko, nemoj tako!
Pa ako svi te ovdje ostave,
Ja ne ću.

HASANAGINICA

Bona, a što možeš ti?
Uz bábu moraš svoga ostati,
Ta, mi smo žene! To je zakon taki!

SULTANIJA

Da kako u svoj povratiš se rod,
Pa budeš tamo, dok se babo smiri —
Pohadjala bih ja te, majčice!
A u tom bi i babo smekšao,
Poručio bi po te...

HASANAGINICA

Samo jednom
Poručio je meni — i to sinoć! —
Nek ne čekam ga. Znaš li, što je to?

SULTANIJA

Da odeš!

HASANAGINICA

(ustremi se pred nju kao kip i nepomično je gleda; mirno i hladno odrezujući svaku riječ).

Ne! Da m r t v a dočekam ga!
Razum'ješ: mrtva — sa sevdahom mrtvim!
To hoće on, a i ja to sad hoću,
To čeka on — i dočekat će danas.
Već danas ja sam sve odlučila:
Pre nego dodje on, ja poći ću,
Da od sevdaha mrem, Sultanijo! —
Nek poljubi me m r t v u Hasanaga!

SULTANIJA

(gleda je prestrašeno).

O kakve su to strašne rieči, majko,
I kako idu skupa — ne razum'jem.

HASANAGINICA

Razumjet ćeš, kad danas pade mrak.

(Zagleda se kroz sjenicu na zapad i upravi beznadno pogled u onaj tamo kraj)

Već bježi dan i sunce doskoro
Za našu goru zać' će. O Sultanijo!
To posljednji je put.

(S nepomična i slabim suncem osvijetljena lica odvali se suza.)

SULTANIJA

(uhvati je za ruku, uznemirena)

Ta, nemoj, majko.
O nemoj tako besjediti čudno
Ko nigda dosad. Nigda dosad, majko!
Ja ne znam, što ću. Ja ću vikati!
I plakati ću... Zvat ću Husu, slugu,
Da metne me na konja, pa pred babu
Da idemo, da njemu kažem sve...

(sve uzrujanije.)

To nije tako... To se tebi čini...
O majko... nemoj... Smiri se, saberi!
Tvoj glas je čudan i ti drhćeš sva
I oko ti je mrtvo...

HASANAGINICA

(jednako ledeno gledeći u zapad sa sladogorkim smiješkom)

Bježi dan
Ko sevdah! Kao ja — Sultanijo!
O bježi, sunce, ja ću za tobom,
Ja više nisam Hasanaginica.
Ja nisam — ja.

SULTANIJA
(*pane joj pred noge i obujmi je plačući*)
O majko, moja majko!
Što govoriš to? Što ti je, o majko?!
HASANAGINICA
(*muklo i s jedva čujnim šaptom*)
Podilazi me ledni smrtni znoj,
A prsa stežu... stežu...
(*Uhvati se grčevito za grudi.*)

Muk i tišina neko vrijeme. Jedan čas se ništa ne čuje, već što lišće na stabalju polijegava pod večernjim hladom. Najednom zaori zrakom mukao tutanj konja izdaleka.

HASANAGINICA
(*trgne se oštro, skoči i vrisne*)
Evo ga!
Da l' čuješ topot konja njegovih?
(*Zaleti se straga na onu visinu kraj bostana i nekim kao nadnaravnim glasom viče.*)
Ej dobro došo, aga Hasanaga!
U dvoru ne ću dočekat te tvome,
Ta, ni u dvoru, ni u rodu tvome,
Ni u svome!
SULTANIJA
(*doletjela i zgrabila majku za rukav vičući i ona*)
Što hoćeš, majo, sad?
HUSEJIN
(*u isti čas doletio odotrag i pridržao Hasanaginicu za ruku*)
Nemoj, draga hanumo! O!
AHMED (*plačući doletio s Husejinom i zabušio se materi u krilo*)
Majko!
GLAS MEHIN
(*u isto vrijeme ozgor s kule*)
Što je, sejo, našoj miloj majci?

HASANAGINICA
(*otima se Sultaniji i Husejinu*)
Ta, pustite me vrhu najvišem,
Do tančice ću trkom trčat kule,
Vrat lomiti ću kuli niz pendžere,
Nek pogaze me konji njegovi!
SULTANIJA
(*uhvati je grčevito*)
O majko slatka! Ne ćeš, ne smiješ!
HUSEJIN
(*umolnim i drhtavim glasom*)
Nemoj djecu ostavljati, kado!
(*Viče onima gore u kuli.*)
Ne dajte joj! Sustavte ju putem!
HASANAGINICA
(*otimljući se posljednjim naporom*)
On živu tu me ne će dočekati!
(*Otme se i pojuri, da će prema kuli otraga, ali u isti čas čuje se—*)
GLAS FATE
(*ozgor s kule*)
Vrat se natrag, mila naša majko!
Nije ovo babo Hasanaga —
HUSEJIN
(*veselo*)
Ha!
HASANAGINICA
(*zaustavila se i kanda se povratila k sebi*)
Nije on?!
SULTANIJA
O Allah! Babo nije!
Već poruk valjda njegov —
HUSEJIN
(*viče gore*)
Tko je, djeco?

GLAS FATE
(*ozgor s kule)*
Nije ovo babo Hasanaga,
Već daidža, Pintorović beže!

Svima je odlanulo. Sultanija i Hasanaginica pogledaju se veselo.

HUSEJIN
(*žurno i veselo*)
Beg je došo! Ahmede, hajdemo,
Da daidži vrata otvorimo!
(*Požuri se s malim Ahmedom otraga i otvara kapiju.*)

SULTANIJA
(*pristupila veselo k majci*)
Ah, daidža je! Ne čuješ li, majko?
U dobar čas nam Allah poslao ga,
Da od smrti te spase.

HASANAGINICA
(*razvedrila se malo; blago i smireno*)
Brat moj! Brat moj!
O nisu, nisu odnemarili me.
Ta, begovi su oni!

SULTANIJA
(*ogrli je*)
Mati slatka!
Ja kako si nas mogla ostaviti? —
A sad ćeš živjet, sad ćeš ostati nam,
Kad daidža je došo.

HASANAGINICA
Hoću! Hoću!

PRIZOR ČETVRTI.

PRIJAŠNJI. FATA. MEHO.

Uto su s kule doletjeli MEHO i FATA.

FATA
(*Sultaniji*)
Što no majka poletjela 'nako,
Da vrat lomi kuli niz pendžere?

MEHO
Što nas htjede, majko, ostaviti?

HASANAGINICA
(*miluje Mehu i Fatu i ljubi ih u čelo*)
Ne majka vas! — Poletjela sam samo,
Da izljubim vas, djeco moja!

FATA
Mi smo
Sve gori čuli, što si besjedila.

MEHO
A ne znamo ni zašto, majčice!

FATA
O mi bi tebe putem ustavili!

HASANAGINICA
Oh, cvieće moje! — Ded, Sultanijo,
Otidi s njima kuli pendžerima.
Pozabavi ih. Gore čekajte,
Dok povrati se bábo! Ja ću sama
Pred daidžu.
(*Uzima Fatu i Mehu za ruku, te ih predaje Sultaniji.*)

SULTANIJA
(*okupila braću*)
Pa dobro, hoću, majko!
Ah samo kad si sad nam ostala!
Kad ne ćeš umriet...

HASANAGINICA
(*sa slabim smiješkom*)
Ne ću! — Idi s njima,
A dajdžu ćete poslie pozdraviti!

SULTANIJA, FATA i MEHO otidu u kulu.

PRIZOR PETI

HUSEJIN. AHMED. HASANAGINICA. BEG PINTOROVIC.

Husejin je već prije otvorio jedno krilo kapije, kroz koje je puknuo svijetao kraj daleke nizine i tamna planina u daljini. On i Ahmed čekali su na kapiji. Evo i dočekali su PINTOROVIĆ-BEGA, koji je ušao sa još dva svoja čovjeka, dva kmeta. Pintorović je čovjek od svojih 40 godina; košćata mirna i odlučna lica s jakim brkom i živim očima. Na glavi mu je visok fes bez turbana; ima lijepu vezenu anteriju, koja mu seže za pas, iz kojega vire dvije kubure i handžar. Zaogrnut je bio dugačkom crvenom dolamom, no tu je na ulazu dao svojim ljudima, koji su medjutim ostali ondje na kapiji. Ima crne čakšire sa zlatnim gajtanima.

PINTOROVIĆ

Selam-alejć, Husejine starče!

HUSEJIN

(poklonio se)

Alejć-selam, Pintorović beže!

AHMED

To daidža je, nije babo!

PINTOROVIĆ

(podigao maloga Ahmeda u naramak i poljubio ga)

Jest, daidža je, da te daruje!

(Vadi iz čakšira jabuke i narančе, pa mu daje.)

AHMED jede jabuke i ostaje s Husejinom na onoj tratini. Husejin ga podigne katkad do puškarice na zidu, igra se s njim; nestane zatim obojice za kućom, opet dodju i tako jednako, dok Hasanaginica i beg Pintorović razgovaraju sprijeda.

HASANAGINICA

(izišla u susret begu Pintoroviću i pala mu u naručaj)

O brate moj, sramote velike,
Gdje šalje me od djece petero!
Što veliš ti, što mati rekla je?

PINTOROVIĆ

(podiže ju)

A šta bi rekli?! Znamo Hasana,

Od kakova je roda i koljena
I kakova je glasa i poštenja.

HASANAGINICA

A zaplaka li stara mati moja?

PINTOROVIĆ

Mi ne plačemo, dok si živa ti,
Nit tebi treba plakat, dok je nas.
Van srdnula se maja: »Nije on
Za moju kćerku nikad čovjek bio,
I nije za njeg s mojom voljom pošla!
Zaludio je crni Arapin.
Pa eto, što je sa njeg dočekala!
Osedlaj, sine, konje najbolje,
Dovedi je — tu evo dvora joj,
Tu ima biti gdje, kad tjera je
Ko robinju!« I ja sam skočio,
Pa kadiji sam odjahao odmah
— I za to amo okasno sam stigo —
Da »ilmi-haber«[1]) uzmem, da te vodim.
Nek nisi od njeg potjerana ovdje,
Već odvedena — da sramote nije!
Al što si tako obeznanila se
I dršćeš sva? . . .

HASANAGINICA

O brate jedini!
Od sinoć sva sam kao umrla,
Ne mogu k sebi doći nikako!
U ovo naših šesnaest godinica
On nigda meni nije taki bio.

PINTOROVIĆ

Silovit on je, otkada ga znadem,
I naprasit i divlji, nesnosan!

---

[1] spis za rastavu braka („knjiga oprošćenja")

Kabuliti[1]) ga nikad nisam mogo...
To čobanin je, što se agovanja
Dočepao na pušci i handžaru,
I u rod nam se smiešo begovski,
Pa sada misli, da mu izun[2]) je
I s ženom taki biti.

HASANAGINICA

Nemoj, brate!
Pred drugima je možda taki on,
Al prama meni blag je bio uviek
Ko blago sunce. Ja ga sama znadem.
Izvana samo on se taki kaže,
Al unutri je ko s gusala struna:
Neiskazano eto dobar!

PINTOROVIĆ

Hm!
I zato te je otjerao s dvora!
O moja sele, nema tu dobrote.
To tvoje srce u tebi je dobro
Ko ono mirno gorsko jezero,
Pa u njemu se i on dobar vidi.
Al to je samo slika varava!
Hm, dobar, dobar! O dobroti toj
Već čuli smo mi svašta, svašta — sele!
Al kazat tebi nije bio red.

HASANAGINICA

A šta ste čuli?!

PINTOROVIĆ

Baš onomadne
Govorio mi nešto kadija
Iz Imoskoga.

---

[1]) trpjeti
[2]) slobodno

HASANAGINICA

Koji kadija?

PINTOROVIĆ

Moj pobratim — od Rizvanbegovića,
Uz tamburu što um'je pjevati.
Ta moraš, sele, njega poznati!
Po danu sudi pravdu ljudima,
A noću pjeva.

HASANAGINICA

Nešto sjećam se.
Pa otkud on što zna?

PINTOROVIĆ

Ta, čulo se,
Da tebe davno Hasan zameće,
Da po šatoru drži robinje,
A tebe ne sm'je otjerati s dvora,
Jer čestita si — i zbog djece ne sm'je —
Pa samo čeka, vele, makar što,
Da nadje kakvi povod —

HASANAGINICA

Da me stjera?!
Ja ne znam ništa, brate, sunca mi!
Do danas o njem posumnjala nisam,
A ti mi veliš, cio sviet da zna!

PINTOROVIĆ

Već davno ja sam spremao se amo,
Tek čekao sam samo zgodan čas,
A taj je došo danas. Baš je mudar!
Baš mudro za se povod smislio!
Hm!

HASANAGINICA
(*jako začudjena*)

Kakav povod? Ti ga, brate, znaš!

PINTOROVIĆ
On ne mogo ti, veli, prostiti,
Što nisi k njemu u bolesti došla,
Da privijaš mu rane!
HASANAGINICA *(još jače začudjena)*
Šta, zar zato?
I to je dakle grieh mi! Zar sam mogla
Daleko tamo ići u goru
Kroz sviet toliki, nogom gazit stid,
Što muslimki je svakoj svetinja?!
Zar nije naše: biti kod kuće
I čuvat djecu, čuvat ognjište,
Prag kućni? — Zar je poslao po mene?
Zaželio me možda? Nije nikad.
Tu glasnik samo jednom došao
I reko mi, da boja više nije,
Da kaurina svlado Hasanaga,
Tek da ga bola snašla nekakva,
Pa mora ležat! Uza nj da je majka
I sestra mu. — Pa što ću još mu i ja?!
Il zašto — zašto ne poruči po me?
I kako mene može kriviti?!
PINTOROVIĆ
On nema tebe s česa kriviti,
To znadem i ja, maja, znamo svi,
To znade sviet i svatko, tko te pozna.
Ti ne trebaš se ništa pričati,
Već on je makar štogod tražio
I nešto samo tako smislio,
Da potjera te.
HASANAGINICA
Da, da! Samo tako...
O to sam i ja sama slutila,

Da mene aga više ne voli,
Da nije više, što je negda bio —
A istom danas svanulo mi sasvim...
O dane od svih meni najcrnji!
Da smrtni si mi, ne bi gori bio!
PINTOROVIĆ
Šta tebi treba jadikovat sada!
Ta, za to Hasan haje i nehaje.
Znam, teško ti je — ali opet nemoj
Sad zbog njega se poništavati.
I da bi zbog kog, ne bih ni žalio!
HASANAGINICA
(kao da ga ni čula nije)
Vi svi ste znali, svi ste davno znali!
Ja ništa, ništa.
PINTOROVIĆ
Sav to znade sviet,
Da otkada je prizdravio aga,
Uza nj je svita mladih robinja
I Čerkeskinja, pa i Vlahinja.
Tu, vele, cielu noćcu igraju
I viju ples. Šta njega za te briga
Il za djecu?
HASANAGINICA
Ja ništa nisam znala.
Pa neka vodi sobom robinjice,
Nek nadje sebi makar inoču!
Al zašto mene da osramoti?!
Zar tako samo majka tjera se?
Zar tako samo žena tjera se?
— O brate, brate, ja sam nesretna!
To Allah zna, što vidi u srce.
(Rukama ga uhvati za ramena i prisloni mu glavu na grudi.)

Oh, ja ću sebe prije skončati,
Neg tu sramotu kad preživjeti.

PINTOROVIĆ

Ne, to baš ne sm'ješ! Zato došo sam.
Znaš, što je maja još poručila?
(Naglasuje svaku riječ.)
Nek sjetiš se, da begovica jesi. —
Ne doliči ti dakle tužiti!
Pa da ti srce krvari još jače,
I da on nije taki, košto kažu,
Ti ne sm'ješ se ponizit nikako,
Već ostat kruta, ostat ponosna!
Kad tjera te, tad ne sm'ješ, sestro, ti
Pred njime kazat svoje nesreće.
Ne zasluži on toga.

HASANAGINICA

Teško li je
Sve to najednom držat istinom,
Dok mislim, da je samo ružni san...
— Pa zar da s tobom sada kući krećem?
Da bježimo, dok aga nije stigo?
Što veliš mi, što svjetuješ me, brate?
Ja sve ću radit, što mi veliš ti,
I svoje više volje nemam, ne!
U meni, brate, sve je umrlo.
Ta, kad su tvoji konji hrupili,
Ja mislila sam jadna, da je on,
I letjela sam, da se skončam sama
Niz pendžer kuli.

PINTOROVIĆ

Luda ženska glavo!
A s tim bi njemu baš ugodila.

Ne, sele, tako! Čuj, što velim ti:
(odlučno i odmjereno)
Tu evo vidiš, kako stojimo,
Mi čekat ćemo njega.

HASANAGINICA

Hasanagu?
Što kaniš? Valjda ne ga moliti,
Il pitati ga, zašto tjera me,
Pa pobiti se s njim?! O brate moj,
Ja ne ću vaše krvi zbog mene.
Ta radije bih svoju prolila...

PINTOROVIĆ

Ah, mani krv i take besjede
I nemoj drhtat kao tiče ludo,
Što udarilo o pendžere glavom!
Na žensku nemoj smrti slutiti,
Kad još ćeš živjet i mladovat mlada!

HASANAGINICA

Ah život, mladost!

PINTOROVIĆ

Samo mirno, sestro!
Na miru liepo podivanimo se!
Još prije mraka stignuti će Hasan,
Jer ja sam poljem tamo u daljini
Već njeg'vu četu putem ugledao.
Tu mirno ćeš ga dočekati sa mnom.
Nit molit ćemo, nit ga pitati,
Već svoje ćemo pravo tražiti.

HASANAGINICA

A kakvo pravo? Šta ja imam tražit?
Šta l' pitati ga? Zar da to nam kaže,
Poručio mi ono zašto je...

PINTOROVIĆ

Ne, ni to njega ne ću pitati,
Nit brige nas za njeg've poruke.
Neg »ilmi-haber« mora dati nam,
Gledj ovdje, kako knjige kazuju.

(Maša se u džepe svione i vadi „knjigu oproščenja".)

Već reko sam ti, da u kadije
Ja za te digoh »ilmi-haber« tvoj,
Da uzimlješ sad potpuno vjenčanje.
Al i on mora dati »ilmi-haber«.
Ti djevojka si sada, znadeš li?
Sav miraz, što si njemu doniela,
To sve on mora na sriedu tu pred nas!
Sve sanduke i —

HASANAGINICA

Što mi je za miraz!

PINTOROVIĆ

Pred svietom tako nek se zakon vrši
Zbog nas i našeg roda! Nek se znade,
Da nisi njemu bila sluškinja,
Da samo tako tjera te od dvora.
T o s njime ćemo obračunati.

HASANAGINICA

Ja trnem sva. Tu dobra biti ne će.
Jer ako dodje ljut —

PINTOROVIĆ

Nek jednu rieč
On reče tebi, il te uvriedi,
Il našem rodu makar samo što —

(Udara se po kuburama o pojasu.)

Ja s crnom ću ga sastaviti zemljom.
On ne sm'je vidjet, da smo poništeni.
Ne: ni ja, ni ti! Sa visoka, sele,

Mi s njime ćemo ovdje besjediti
I čekati ga kao — begovi.
Stog spremaj mi se — odjeni se sada!
Nek vidi, da si za put gotova.
Ti pripni peču,[1]) feredžu[2]) obuci!
Kad s agom ovdje račun učinimo,
Da na konjica sjedam tebe svoga!

HASANAGINICA

(pljesne dlanom o dlan kao znak sluškinjama)

Sve raditi ću, što mi rečeš, brate!

(sluškinjama, koje su uto već slijeva došle)

Doneste amo svečane haljine,
Sve nakiće i gjerdan.

(Sluškinje odu lijevo u dvor)

PINTOROVIĆ

Tako, tako!
Ko gospojica da mi budeš, sele!
Sve: jedno tielo, a troje odielo!

Sluškinje donesu feredžu, jagluk (vezeni rubac), a osim toga u kutijama gjerdane, mengjuše (naušnice), nizove dukata i dr. Sve to Hasanaginica meće na se, a sluškinje joj pomažu; jedna joj sluškinja daje malo ogledalo, u koje se ogledava, kad se kiti.

I jedne uši, a troje mengjuše!
I jedno grlo, četiri gjerdana!
Da sineš mi ko sunce žarano,
Pa nek se ljuti aga Hasanaga!

HASANAGINICA

(oblačeći se — prema sluškinjama)

I malo ono u bešici čedo
Doneste, neka babu pozdravi!

(Sluškinje opet odu u dvor.)

O moja djeco! — Za njih mi je teško.

---

[1] neke vrsti maska od konjske strune za lice i oči
[2] ženski dugi ogrtač od čohe

PINTOROVIĆ

Zar od zla oca mogu valjat djeca?!
Po zakonu ga idu. Nek mu budu!
Kad nije on ko otac mislio,
Da ostat će bez majke, — nemoj ni ti!
Ti nemaj ništa s takim čovjekom!
Jer sad si naša, košto si i bila —
Dok —

(*popostane malo*)

ne nadje se za te... čovjek bolji...

HASANAGINICA

O nemoj, brate, toga spominjati!

(*Sagne se prema bešici i djetetu, što su ga iznijele sluškinje.*)

Gle suzu moju tu u bešici!
Još spava gondže. Spavaj »begoviću«!
Ta za te bolje, da si zaspao!
O da mi njega bar je ponieti
U našu kuću kao utjehu
Za ono, što mi oteo je aga.

(*Nadvila se nad bešiku i tiho se zajecala. Stanka. U daljini se opet začuje mukli tutanj konja i žamor. Poslije zatrubi i rog, a što bliže, mogu se zamijetiti i glazbila. HASANAGINICA se prene, pogleda brata i tiho a resko kao u nekoj viziji proiznese:*)

To on je sada!

GLAS SULTANIJE

(*s kule*)

Majko, eto bábe!

AHMED

(*otraga na tratini*)

Babo! Babo! —

(*Husejinu*)

Kapiju otvori!

Husejin se trgnuo, skočio i poletio s Ahmedom u kuću, valjda po sluge, da otvore oba krila na kapiji.

PRIZOR ŠESTI

HASANAGINICA. PINTOROVIĆ. Poslije SULTANIJA. FATA. MEHO.

HASANAGINICA

(*digla se i pošla prema Pintoroviću desno*)

Ja sva se, brate, tebi predajem!
Što ti mi i on učinite, ja ću
Ko niema — kao mrtva slušati. —
Tek jednom ću mu jošte u oči
Zaviriti, da vidim zadnji put:
Je l' zbilja taki meni Hasanaga,
Il sve je samo pusta obmana?!

PINTOROVIĆ

Ti još se nadaš!

S kule su sišli SULTANIJA, FATA i MEHO.

SULTANIJA

(*još kod ulaza u kulu*)

Majko, evo nas!

(*pošla prema Pintorović begu*)

O da si zdravo, daidža nam dragi!

SULTANIJA i FATA i MEHO ljube Pintorović bega u ruku, a on njih u čelo.

PINTOROVIĆ

Zdravo, djeco!

MEHO

Pogledaj nas, dajdža!

FATA

(*pokazuje na cvijeće po sebi*)

'Vako ćemo bábu dočekati.
I ti ćeš pred bábu s nama, je li?

PINTOROVIĆ

Ne, djeco, ja ću tu ga dočekati.

FATA *(majci)*

Ne će na te srdit biti babo,
Kad ga cviećem dočekamo, majko!

HASANAGINICA

Oj hod'te, djeco, na kapiju sada!
Sultanijo, povedi sve ih redom!
(više kao za se)
I bez mene vi dočekajte bábu!

PINTOROVIĆ

Nek samo idu djeca pred njega!
Jer još bi mogo mrki Hasan reći,
Da djecu si mu od njeg odmetnula.

Djeca su — Fata i Meho — već otrčala prema kapiji, što su je uto otvorili Huso i sluge; otvorili su oba krila tako, da je sad osvano potpun vidik na pustu i daleku poljanu, te na velike, tamno-modre planine u daljini. Prvi se sijerci sutona spuštaju. Sluge, Husejin, Fata, Meho i Ahmed izišli su na kapiju van, te se pravo već i ne viđe.

SULTANIJA

(zaostala malkó, pa se privila uz Hasanaginicu na kratku riječ)

A jesi l' mi se što smirila, majo?
Je l' daidža te utješio štogod?

HASANAGINICA *(milo i tužno)*

Ta, jesam, jesam — Sultanijo moja!
Sve nek se zbude, kako Allah hoće!
Ja čekam.

PINTOROVIĆ

Ništa! Sve će dobro biti!

SULTANIJA

(miluje majku po ruci)
O majko moja! *(odlazeći)*
Teško bábi, idem!

(Otide otraga na kapiju i ogledava se za majkom.)

PRIZOR SEDMI

HASANAGINICA. PINTOROVIĆ.

HASANAGINICA

(pogledavajući za Sultanijom i djecom na kapiji, duboko zamišljena)

O kako ću ih, brate, ostaviti?!

PINTOROVIĆ

Sve mora čovjek zbog sebe učinit.
Kad jednom u to već smo ugazili,
Na pola puta ostati nam nije.
Otresi sveg se! Ponosna mi budi!
Sramotit nemoj roda begovskoga!
U pravu si — to priznat tebi mora!
Pred ljudma svima reci sve, što znaš,
I ne boj ga se!

HASANAGINICA

Samo da ga vidim!
Iz oka ću mu poznat, što mi misli,

PINTOROVIĆ

To znaj, da onaj život prošo je,
Što s njime si i s djecom provela.
Ti više ovdje nemaš nikoga.
Tu ja sam brat ti, a na domu mati.
Mi tebe ćemo dalje štititi,
Pa bude l' sreće — udat ćemo tebe.

HASANAGINICA

O brate mili, što to govoriš!
Ne rekoh li ti, da mi o tom nigda
Ne spomeneš ni jednu rieč.

PINTOROVIĆ

Da, udat!
Uprkos njemu! Neka znade sviet,
Da rod naš nije nikome na odmet,

Ti djevojka ćeš biti nanovo,
Pa uzet možeš koga tebi drago.
Nek ne misli, da zatr'o ti je sreću!

HASANAGINICA

Aj tako tebe ne želila, brate,
Ti nemoj mene davat ni za koga,
Jer puknulo bi jadno srce moje
Za djecom mojom, mojom siročadi.

PINTOROVIĆ

To vidjet ćemo. Bit ćeš druga i ti,
Kad vidiš, da on nije onaj isti.
Glazba se izvana sve to jače čuje.
Sa svirkom ide i s talambasima,
Ko svatove da bieloj kuli vodi!
Baš drago mi je, što ga čekamo,
Da prisjedne mu doček i veselje.

HASANAGINICA

O ne će dobra biti!
(Sklone se k Pintoroviću.)

PINTOROVIĆ

Miruj samo!
(Pintorović i Hasanaginica stanu više na desno prema sjenici, i to Hasanaginica većma desno i ponešto kao sakrivena.)

PRIZOR OSMI

HASANAGINICA. PINTOROVIĆ. SULTANIJA. FATA. MEHO. AHMED. HASANAGA. UMMIHANA. VLAHINJA, robinjica. Robinjice. Robovi. Kmetovi. Igračice. Igrači. Askeri. Sluškinje. Sluge.

Iz kuće su već prije izišli i poredali se do kapije sluge i sluškinje, koje su stale nijemo i prignule glavu na poklon. Svirka je izvana sve jača; čuje se i po koji prasak samokresa, a onda žamor i potcikivanje, te rzanje konja. Na kapiju je ušlo nekoliko askera i kmetova s dugim puškama, pa su se svi postavili u onaj red, gdje su sluge i sluškinje. Onda su ušli igrači i igračice s tamburama, kitarama, cimbalima, kastanjetama i talambasima; oni se namjeste zdesna i završe svirku došavši na mjesto. Medju njima su robinjice i robinjica VLAHINJA. Kapija je jedno vrijeme prazna, a onda se na njoj pojavi HASANAGA, mati mu UMMIHANA, SULTANIJA, FATA, MEHO, AHMED, pa malo zastanu. Hasanaga je krupan visok čovjek, crna brka i brade, a i u licu je crnomanjast; bit će mu blizu pedeset godina. Na glavi mu je šaren turban, a čakšire su mu crvene, i po njima su gajtani zlatom i srebrom izvezeni; kićena anterija seže mu u crven pojas, za kojim je handžar, dvije kubure i dvije puške male; preko toga je pao fermen od crne čohe, a i on je zlatom izvezen; ruke su mu pune burma (vitica) i prstenja. Mati mu UMMIHANA stara je i jetka starica od neko sedamdeset godina, ali još jaka i koščata; na njoj su šarene dimlije i crna anterija, a na sijedoj glavi jemenija.

HASANAGA

(prema Sultaniji i Fatimi davajući im fesove)
Baš ste mi se izrasle djevojke!
Od babajka milošte vam evo!
(prema Mehi i Ahmedu davajući im male fesove)
A to vama, sokolovi moji!
Kad se bábo s drugog boja vrati,
Doniet će vam nože pozlaćene.
(Pošao je lagano s majkom i s djecom naprijed izmedju onih redova sluškinja, slugu, askera, plesačica, robinja itd. Slijeva mu ukućani kliču: „Dobro došo, naš čestiti aga!“, *a zdesna njegovi ljudi:* „Allah neka živi Hasanagu!“ *U to su se otraga javili i opet vojnici, koji vode sobom svezano roblje.)*

HASANAGA

(uzvraća pozdrave i poklone)
Zdravo, dvori, zdravo svi na dvoru!
(Pošao je još dalje naprijed, spazio je Hasanaginicu i Pintorovića, ali se pretvara, kao da ih i ne vidi!)
Je l' mi uzgor prebijela kula?
Je l' mi živa moja vjerna ljuba,
Ili se je mamom pomamila?
Ruke l' krili, da me s konja snimi,

Usta l' skuplja, da mi ruku ljubi,
Da je sjedam na mekano krilo!

(Sred najvećega muka popošao je desno i tobože kao iznenadjen zaustavio se.)

Gle tu stranih ljudi nam u goste!
Selam-alejć, Pintorović beže!

PINTOROVIĆ

Alejć-selam, ago Hasanago!

HASANAGA

Koja li te sreća nanijela,
Te si junak mome dvoru pao?!

PINTOROVIĆ

Jali sreća, jali je nesreća!
Došao sam, da ti ljubu vodim;
Tebi ljubu, a meni sestricu.
Ta dosti je na tvom dvoru bila,
Malo vrieme: šesnaest godinica!

HASANAGA

Pa mogli ste već kod kuće biti!
Kasno vam je u noć putovati!

PINTOROVIĆ

Eh, na doček ostali smo tebi!
Kad je svirke, nek je i rodbine!
A ni put nam baš daleko nije.
Brzi jesu konji sokolovi,
Do jacije[1]) stići ćemo dvoru!

HASANAGA

Bre aferin, Pintorović beže!
Pa ćemo se proveselit liepo.
Evo ima gusli i tambura,
I djevojki, robinjica mladih,
Ima pusta kaurskoga pliena!

[1] vrijeme pred lijeganje i molitva u to doba.

PINTOROVIĆ

Nije nama do veselja tvoga,
Već do muškog razgovora s tobom
I junačkog — ako junak jesi.

UMMIHANA

To je osto brat uz sestru, sine,
Ne bi li te obrukali ovdje,
Što si stjero taku ljubu s dvora!

PINTOROVIĆ

Nije tako, Hasanova majko!

UMMIHANA *(jetko)*

Hoće, da te pitaju računa!

HASANAGA

Nije aga, da račune daje.

PINTOROVIĆ

Ne ću ti ih ni tražiti, more!

HASANAGA

Ni ti, ni tko drugi!

HASANAGINICA

(istupila i osovila se ponosno)

Ja ih tražim.

UMMIHANA

Gledaj, gledaj!

HASANAGA

Nikog tu ne poznam.

HASANAGINICA

Tako li se tjera ljuba s praga?
Tako l' majka od petero djece?

UMMIHANA

Šta tu vičeš pred tolikim svietom?
Je l' to pravoj muslimki doliči?
Svi da čuju, svi da tu saznadu
O sramoti i kućnome jadu,

A mogla si već nestati otud!
Druga ženska od adeta starog
Odavna bi u zemlju propala
Od sramote...

PINTOROVIĆ

Kakove sramote?!

HASANAGINICA

Nema ovdje na meni sramote!
Poruku su aginu svi čuli,
Da ne čekam u dvoru ga žena;
Sad nek čuju, na kom je sramota,
Pa nek znadu i zašto me tjera!
Da ja nisam sa zla puštenica,
Što će čador razapet pred dvorom,
— Kada svome rodu povrati se —
Pa svraćati znano i neznano,
Pa ljubiti i staro i mlado!
Ko da me je rodila Vlahinja!
A mene je rodila hanuma
U biseru i u dukatima.
Neka čuju njegovi junaci
I robinje, sva nek družba čuje,
Zašto me je s dvora protjerao.
Jal' sam drugog koga zavoljela?
Jal' sam možda pusta nerotkinja,
I tu djecu rodila mu druga?
To nek kaže aga Hasanaga!

UMMIHANA

Gle, kako je na jeziku žena!
Da si tako i na djelu, draga,
Ne bi toga bila dočekala!
Gdje li dosad, mudrice, si bila,

Dok sam s kćerju agi rane prala
I s ljutom ih travom previjala?

HASANAGINICA

Ja sam bila u njegovoj kuli,
Čuvala mu kuću i kućište,
Pazila mu djecu i ognjište.
Zar sam mogla od stida u goru
I raditi, što nam zakon brani?
Il hećime[1]) da mu svietom tražim?
Ta, niste li vas dvie dosta bile,
Da mu rane ljute povijate
I s lažima da ih privijate!

UMMIHANA

(*planula*)

Šta, s lažima?

HASANAGINICA

(*sve u većem jaru, dok se upravo ne zagrca od bijesa*)

Oblagali ste me!
Vi ste mene ocrnili agi,
Olajali...

UMMIHANA

Gledaj guje ljute!

(Nasrne, da će rukom udariti Hasanaginicu.)

PINTOROVIĆ

(zaštiti Hasanaginicu, a drugom da će oturnuti Ummihanu)

K sebi, ženo!

(Uto se već podigli otraga askeri, te trgnuli mačeve.)

SULTANIJA

(*vrisne*)

Bože!

---

[1] ljekare

FATA
(u isti čas)
Jao!
MEHO
(u isti čas)
Jao!
AHMED
(potrča k majci uplašen od askera)
Majo, majo!
HASANAGA
(Ummihani)
Smiri mi se, mati!
(askerima)
U kraj, momci, ne mašajte mača!
Tko je ovdje kuli gospodarom?! —
Ja ću kazat, što je i kako je!
Eto svijeta, eto ljudi redom;
Svi nek čuju i svi neka sude!
(Hasanaginici)
Nije tebe oblagao niko,
Nit bi za to iko otjero te.
Jest kadikad uzdanula mati:
»Što to nema aginice tvoje,
Da u nesnu tebe razgovori,
Ne bi li ti ranam bolje bilo!«
U srcu sam i ja tad uzdano,
Ali pred njom pokazivo nisam,
Ni pred kime. Mirio sam majku:
»Nemoj, mati! Gdje će ona doći
Od dječice u goru zelenu?!
Ta, ne more...«
UMMIHANA
Istina je živa!
Drugog više ne bilo divana.

HASANAGA
Tako ja sam branio te, ljubo.
Al u srcu nešto govorilo:
»Morda dodje tvoja aginica:
Ili danas, kada noćca pane,
Ili sutra, kad zorica svane.«
Prevrtah se po ležaju bolan.
Nisu rane pusta od handžara,
Već su rane, što ih daju misli,
Od kojih se zaspati ne može!
Ja od misli na tebe ne spavah...
Kako li sam poželio tebe!
(Pristupa joj bliže i tiše.)
Samo na čas, da ti oči vidim!
Samo na čas, da te k sebi vinem!
Da si došla —
(Primakne joj se sasvim blizu.)
oh za onih noći,
Kad na pustom ležaju sam ležo,
Kad je šuma disala tišinom
— Samo asker na straži se čuo!
Kad su zviezde titrale u noći —
Onda sam te poželio, ljubo!
Za tobom sam bolan uzdisao,
Da ćeš noćnim povjetarcem doći...
(odmakne se od nje, otresito:)
Al ne dodje — srca kamenoga!
HASANAGINICA
(prema Pintoroviću)
Kamenoga! — Brate, što mi veli!
PINTOROVIĆ *(pridrži Hasanaginicu)*
Zar je bio milovanja željan
Kraj tolikih robinjica svojih!

HASANAGA
(*nije čuo Pintorovića, već kao zamišljen prikučio se opet Hasanaginici*)
Da si išto voljela me, ljubo,
Ti bi čula uzdah moj s daljine
I po njem bi bila k meni došla!
Da si jednom — jednom da si došla!
Il na putu da si sad u susret
Izišla mi... Na kapiju! — Ovdje!
Nisi htjela, da mi dodješ, ljubo!
Ponosna si — kamena si srca!

HASANAGINICA
Glasnika si imao po izbor,
Pa da j' samo jedan došo...

HASANAGA
(*odmakne se*)
Ne, ne!
Po sevdah se poslati ne može.
Sam on dodje, kada hoće, ljubo!
Al sevdaha više onog nema,
To je ono, moja razbludnice!
To je ono, što medj nama nije.
Da si samo ma i htjela doći,
Ja bih znao, ja bih osjetio.
Ne bih čeko, a ne dočeko te!

HASANAGINICA
O da ni ja ne dočeka' tebe!
Baš ni tebe, ni habera tvoga:
»Ne čekaj me u bijelu dvoru,
Ni u dvoru, ni u rodu mome!«
To li sam ti zaslužila, aga!
Zar se tako poručuje ženi?
Zar se majci tako poručuje?

UMMIHANA
Znade aga, što je poručio!

HASANAGA
(*smije se iza svega glasa, u nekoj prisiljenoj obijesti hoda unaokolo ističući sve jače rug*)
Ljubo moja, tri žalosti moje!
Što sam mogo poručiti tebi?
Zar onako, kako pjesma pjeva:
Da te bace u vodu studenu,
Ljubo moja, odviše si liepa,
Ribe bi ti nagrdile lice,
Dosti sam ga naljubio kleta!
Da te sieku po bijelu vratu,
Dosti sam ga pusta nagriskao!
Da te bace kuli niz pendžere —

HASANAGINICA
(*poražena njegovim rugom, drhtavim glasom*)
To sam sama htjela, Hasanago!
Na glas crni iz tvoga šatora...
(*zaplače*)

HASANAGA
(*još uvijek porugljivo*)
Zbilja, zbilja!

PINTOROVIĆ
(*Hasanaginici krepko*)
Gore glavu, sele!

HASANAGINICA
(*u suzama*)
Allah znade, da mi činiš krivo
I da tebi ja sam ona ista,
Što sam bila, kad sam pošla za te.

HASANAGA
(*uvijek jednako*)
Ista! Ista!

UMMIHANA

Sad je lako reći!

HASANAGA

(*došao do kolijevke, pogledao na dijete, uozbiljio se i i kao da mu licem prešla nenadana, mračna bol, prišao k Hasanaginici*)

Znaš li, ljubo: od posljednjeg čeda,
Od ovoga u bešici »bega«,
Ti za mene ni pogleda nemaš,
Ti za mene više srca nemaš.
Svako diete što je više raslo,
Sve si više njega milovala!

HASANAGINICA

Šta bi drugo mogla mati djeci!
To su dakle moji griesi bili!

Pao je mrak. Osobito ovdje sprijeda pod stabaljem slabo se vidi. Otraga je iz tmastih oblaka isplovio tužan mjesečev srp, pa baca slabo, tajanstveno svjetlo. Jedna robinjica vrlo tiho prebire uz kitaru.

PINTOROVIĆ

Šta se pričaš, sestro, zar ne vidiš,
Da to na te svoje griehe meće!
Pogledaj mu samo robinjice!
(*Hasanagi*)
Je l' to sevdah, je li to poštenje,
Što robinje kuli vodiš!

HASANAGA

(*oštro*)

Beže!
Ja dovodim, koga j' meni drago.
Od obiesti vodio ih nisam,
Već od ljuta jada i čemera.

PINTOROVIĆ

(*porugljivo*)

Ala pusta jada i čemera!

HASANAGA

(*prečuo je rug Pintorovićev, te onako zamišljen primakao se Hasanaginici i prvi put joj pogleda dugo u oči, tiho*)

Ne bih, ne bih — samo da si jednom...

HASANAGINICA

(*uzvraća dugi pogled Hasanagi, nježno*)

Šta zar zbilja zaželi me, aga,
Mene i mog milovanja...
(*Otkrije mu lice.*)

HASANAGA

(*uzeo je Hasanaginicu za ruku pokrivši joj opet lice, povukao je sasvim naprijed i nekim posve drugim no dosad, kao preobraženim glasom*)

Ne, ne!
Nije, ljubo, pusto milovanje.
Nešto drugo, nešto... više... više!
Od dženeta i od onog svieta,
Gdje mi nisi žena, nego drúga.
(*Zanio se.*)
Pred šator su iznieli me jednom
O ponoći. Ja sam tako ležo
I u zviezde gledao sam gore.
Ne znam, da l' sam sanjo ili gledo,
Sav mi se je ko raskrio dženet.
Mislio sam, da sam umro, ljubo,
Pa da s tobom idem perivojem
Prorokovim... Šaptao sam u noć:
»Ne čekaj me u bielu dvoru,
Već u vrtu tamo prorokovu« — — —
Preno sam se. Tebe nema, ljubo!
A baš tad si morala mi doći:
Ne ko žena, već ko drúga vjerna,
Prekrivena tako kao sada.

Nisi došla! Po tome sam znao,
Da ti moja nisi.

HASANAGINICA

Pa zar zato
Potjera me s dvora i od djece!

UMMIHANA

(sluškinjama i slugama)

Donesite baklje i fenjere!

HASANAGA

Ja te, ljubo, potjerao nisam.
Ja sam tebi poručio samo,
Bez sevdaha da me ne dočekaš,
Bez ovakvog, kakva ja ti nosim,
Što mi Allah u bolesti mojoj
Kazao ga po zv'jezdama svojim. —
Taj je sevdah tebe protjerao!

HASANAGINICA

Ja to ništa ne znam, ne razum'jem...
Nit bi iko tu razumio te!

Sluškinje su donijele fenjere, a sluge baklje, te se porazmjestili po čitavoj avliji tako, da su svi osvanuli u jakom crvenom svijetlu. Meho i Ahmed idu k slugama, uzimlju im baklje, pa se igraju njima.

HASANAGA

(prijegorno i glasno, odmaknuvši se od Hasanaginice)

Ti bi mene razumjela, ljubo,
Da si samo malo ganula se,
Da si pošla u susret mi sada,
Makar samo do kapije ove!

(Zgrči pest i pohrli naglo do Hasanaginice.)

Il da barem s a d a, s a d a...

PINTOROVIĆ

(gromko)

Ha, ha!

Il da sad na koljena ti pane
Begovica a pred robinjama!

UMMIHANA

To bi žena pred čovjekom svojim!

HASANAGA

(planuo i odskočio daleko na lijevo)

Ne draži me, Pintorović beže,
Jer tako mi dina i imana...[1])

(Poteže za kuburu i izvadi je.)

HASANAGINICA

(stala pred Pintorović bega naprama Hasanagi i razgalila grudi.)

Ovdje smjeri!

SULTANIJA

(pritrčala Hasanaginici)

Majko!

FATA *(isto tako)*

Majko!

MEHO i AHMET dotrčali k majci u dječjem vrisku.

PINTOROVIĆ

(trgne Hasanaginicu za ruku i odrine ju na stranu.)

Sestro!
Tako li te naučila mati?!
I ovdje je zrna zloudarna.

(Potegao je kuburu iza pojasa i uperio prema Hasanagi.)

Udri, Haso, nek se pripovieda,
Kako smo se za djevojku bili
— Ti za ženu, a ja za sestricu! —
Na megdanu junačkom. Opali,
Tvojoj vatri evo odgovora!

UMMIHANA

(skočila izmedju Hasanage i Pintorović bega)

Tu na kuli ne ćete se biti,

---

[1] vjere i zakona

Već eno je kapija onamo.
Tko kud smjera, neka i odlazi!
Ne treba se biti ni za koga.

HASANAGA

Pravo, mati! Nemam ni za koga!
(sprema kuburu za pas, u rugu)
Za djevojku! Ha, ha! Za djevojku!
Nisam za nju trgo pušku, beže,
Nit bi zbog nje krvcu ti prolio,
I ot'o ju na megdanu s tobom.
Djevojka je tebi odvoljela,
Pa vodi je. Gubite se s kule!

PINTOROVIĆ

(spremio kuburu)
Ići ćemo, al, Hasane, prije
Valja da nam »ilmi-haber« dadeš
I da miraz potpuni joj vratiš
Po zakonu i adetu starom.
Ona nije crna robinjica,
Nit je bila na sramotu kuli,
Da je goniš, kako j' tebi drago.
Djevojka je.

HASANAGA

(izvadio iz čakšira ključe i daje mirno slugama)
Evo ključi! Noste!
Sve, što hoće! Sav joj miraz vraćam
I sve blago, što ga je doniela.
Sve nek nosi! Hajirli[1]) joj bilo!
Dosle moja, a odsele nije!

HASANAGINICA

(pristupila Hasanagi)
Jesi l' to ti oni od čas prvo?

---
[1] blagoslovno

HASANAGA

(mirno)
Jesam, ljubo, otkad vidim, da si
Ti onaka, kaku mislio sam
I kaku sam potjerao s dvora.

HASANAGINICA

Kajat ćeš se, ago Hasanago!

PINTOROVIĆ

A šta tu ćeš mudrovati dalje!
Spremimo se, sestro, da idemo!

HASANAGA

Idite mi s mojega veselja,
Jer u doček moj i ne spadate.

Sluge iznose sanduke iz kuće prema kapiji, gdje ih dočekuju kmetovi Pintorović bega.

Eto idu njezini sanduci.
Sve nek nosi! Sve nek odlazi joj!
Nek iza nje ništa ne ostaje!
Djevojka je, neka se udaje!

PINTOROVIĆ

I hoće se, kada bude htjela!
Ne će proći ni nedjelja dana,
Prositi će kadu sa svih strana.
Naći će se mladoženja za nju!

HASANAGA

To je valjda veće isprošena,
I zato se šepirite tude!

UMMIHANA

Zato! Zato!

HASANAGINICA

(vrisne)
Aga!

HASANAGA

To ste prije

Dogovorno... Ha, sad znadem, zašto
Brat je sestru naustio na me.
To ste dakle pripravljali meni?!
Neka, neka! Pamtiti ćete, bezi,
Kog ste danas razjarili na se.
Isprošenu dakle veće ljubu
Odvodite?!

HASANAGINICA
(*još jače vrisne*)

Aga!

UMMIHANA

Istina je!

PINTOROVIĆ
Nek vas nije dalje za to briga!

HASANAGA
(*ljutito jednome slugi*)
Momče, ded požuri »ilmi-haber«!
Sluga odleti.
Nek s' udaje, od mene joj prosto
Ko i meni od nje.
(*Robinjicama*)

Je li tako,

Čerkeskinjo, robinjice mlada?
Il ti tamo, laka Vlahinjice!
Poskočite, poigrajte malo!
Prije no mi dobri gosti odu,
Hej, udrite gusle i tambure!

PINTOROVIĆ
(*svojim kmetovima*)
Sedlajte nam konje, da idemo!

HASANAGA
Ta, pričekaj pjesmu na veselje!

PINTOROVIĆ
Ja još samo »ilmi-haber« čekam.
(*Okrene se prema Hasanaginici i popodju oboje tamo desno prema sjenici ne slušajući pjesme.*)
Glazba je udarila. Igračice se okupile.

VLAHINJICA
(*kad je glazba malo tiša, govori obijesno*)
Ali-beg se s ljubom zavadio
Prvu noćcu na meku dušeku.

HASANAGA
Ta ti valja, crna Vlahinjice!

ROBINJICE
(*kad je glazba jača, pjevaju pripjev*)
Daj ruku daj!
Ručicu mi daj, daj, daj!
Srdašce mi daj!

VLAHINJICA
Da je zašto, ne bih ni žalila,
Neg za jednu vezenu mahramu!

HASANAGA
Bre afėrin![1]) — »Vezenu mahramu«!

ROBINJICE
(*kao gore*)
Daj ruku daj!
Ručicu mi daj, daj, daj!
Srdašce mi daj!

VLAHINJICA
Ljuba veli: »Cura ti je dala!«
Ali-beg se ljubi zaklinjaše:
»Nije cura, života mi moga!
Nije cura — neg moja sestrica!«

---

[1] Pravo!

HASANAGA

Baš ti valja pjesma, Vlahinjice!

Uto je donio sluga iz kuće „ilmi-haber“ i dao ga Hasanagi, koji u taj čas mahne rukom glazbi, da stane, a on polazi k Pintoroviću i daje mu „ilmi-haber“.

Evo tebi »ilmi-haber«, beže!
Nit vas poznam, nit za vaske znadem.

HASANAGINICA

(prišla k Hasanagi, pridušeno)

To posljednja besjeda je tvoja?!

HASANAGA

Posljednja je.

HASANAGINICA

Aga!

HASANAGA

Posljednja je!

PINTOROVIĆ

(prišao je Hasanaginici)

Šta još čekaš, sestro? Gotovo je!

(Podere onaj „ilmi-haber“ i baci ga pred Hasanagu.)

Eto ti ga!

HASANAGA

Aj, aj! Već ste drugi
Podigli vi »ilmi-haber«!

PINTOROVIĆ

Jesmo.
Ne ćeš naske sramotiti ovdje!

(polazeći otraga)

Otić ćemo kao sa svatova!

(okrenuvši se prema Hasanaginici)

Hajde, sestro!

HASANAGINICA

(sva je kao izgubljena; drhće, hoda amo tamo, pogledava djecu i kulu, potištena jako)

Čas još čekaj, brate,
Da sa djecom... rastanem se... jadna!
S djecom, s kulom... i sa svime ovdje...

UMMIHANA

(istupila pred Hasanaginicu)

Jeste adet, da se ruka ljubi
Gospodaru —

PINTOROVIĆ

Nije joj gospodar.
Ja sam brat joj i — gospodar odsad!

UMMIHANA

Jeste adet, da se ruka ljubi
Staroj majci —

PINTOROVIĆ

Ima ona maju:
Jedva čeka svoju jedinicu.
Tu su samo djeca joj na dvoru,
A ni djeca, kada domu dodje.

HASANAGINICA

(raskrilila je ruke i zaokružila pogledom po dvoru i kuli)

Zbogom moji negda bieli dvori,
Zbogom, gdje sam mladovala,
Gdje sam bila ljuba agi,
Gdje sam bila majka djeci!
Zbogom, zbogom!

(Sva skršena ide k Sultaniji.)

Sultanijo, o kćeri, suzo moja!
Oj zbogom, mila! Ti — ti znadeš sve,
Ti ne ćeš kleti svoje majke, ne!

(Sa suzama je ljubi u lice i u čelo.)

SULTANIJA
(*tiho i neiskazano tužno*)
O majko moja! Zbogom ostaj mi!
Tko da te kune?! — Halal[1]) tebi, majko!
HASANAGINICA
(*pristupila Fati i Mehi*)
Oj Fatimo, oj Meho, cvieće moje!
Vi pjesme moje, tihan razgovore!
Ko pjesme ste mi tu na dvoru bili.
(*Ljubi ih u lice i u čelo, a zatim ide k Ahmedu.*)
O Ahmede, oj dragi sokole!
Ti ne plači mi! Doć će opet maja
I darove vam donieti, kad dodje —
Jer to je bábo ružan sanak snio!
(*Poleti k bešici i pane po njoj.*)
A ti, oj ti!
(*Odgrne bešiku.*)
Još spava »begović«!
Gle, sanak mu se smieši! Zbogom! Zbogom!
Oj halal tebi, materino mlieko!
(*Zapane u neutješno ridanje.*)
PINTOROVIĆ
(*prišao Hasanaginici*)
Diž' se, sele! — Ne plači, već hodi!
Već je zeman[1]) kući polaziti.
HASANAGINICA
(*u tihom jecanju prema čedu u bešici*)
Kad mi budeš ponaraslo, diete,
I do konja i do koplja bojna,
Ti ćeš svoju oblaziti majku!
PINTOROVIĆ (*hoće da ga podigne*)
Hodi, sele!

---
[1] blagoslov
[2] vrijeme

HASANAGINICA
(*još uvijek nad bešikom*)
Budi se! O zlatni!
Ne gledaj me tako uplašeno!
Maja ti je »zbogom!« došla reći.
PINTOROVIĆ
Pusti, sestro! Nije hvajde sada!
HASANAGINICA
Zbogom, zbogom, janje moje malo!
(*Poljubi dijete u bešici, a onda nemoćno klone glavom na ruku Pintoroviću, koji je pridiže.*)
SULTANIJA
(*pomogla je Hasanaginici, da se digne*)
Ja, ja ću, mati, na njeg pripaziti.
HASANAGINICA
(*objesila se kao bez snage Pintoroviću na ruku i ide s njim sve klecajući*)
Preživjet, brate, ne ću nigda to.
SULTANIJA
(*pošla malo uz Hasanaginicu, tiho*)
O majko slatka, ja ću doći k tebi,
Dok bábo bude drukčiji no sada!
HASANAGA
(*oštro*)
Sultanijo, ovdje ti je mjesto
Uza bábu — tebi i svoj djeci.
SULTANIJA
(*nijemo ide k Hasanagi vodeći za ruku Fatu, Mehu i Ahmeda*)
HASANAGA
(*igračima i igračicama*)
Udarite gusle i tambure,
Da mi goste ispratimo!

Nitko se ne miče. Svi su pod dojmom teškoga rastanka, pa se nijemo — rastupivši se u dva reda — klanjaju Hasanaginici i Pintoroviću, koji idu prema kapiji.

Šta je?
Što ste tudier zaniemili sada!

HASANAGINICA

(*skupila posljednju snagu, zaustavila se na kapiji, okrenula se, osovila se, blijeda u crvenom svjetlu bakalja, nepomična kao stup, i vikne nadnaravnim glasom*)

Ej tako mene zaželio aga,
Ko ja što njega, kad sam letjela,
Da lomim vrata kuli niz pendžere!

(*Odilazi s Pintorovićem kroz kapiju.*)

PRIZOR DEVETI

PRIJAŠNJI bez HASANAGINICE I PINTOROVIĆA.

Glazba je zaigrala

HASANAGA

(*igračima*)

Oj stante, stante! Umuknite sada!

Glazba prestane

Što reče, da je pošla lomit vrat —

SULTANIJA

Kad daidžine konje čula je,
To mislila je, da su tvoji, bábo!
I htjela se je sunovratiti.

FATA

Svi vidjeli smo.

HASANAGA

Od sevdaha?! Ona?!

(*Sve jačim glasom.*)

Zar ona htjede u smrt poći za me?
I da je pošla — kako rekla mi —?!
Zar istina je?

UMMIHANA

Smiri mi se, sine!
Da je ona žena, košto nije,
Ne bi 'vako odlazila s dvora,
Već bi tebi pala do koljena!

HASANAGA

(*pograbi Mehu za prsa, trza s njime, i viče*)

Meho, zar je maja —?

MEHO

(*prestrašen*)

Jeste, babo,
Baš spram vrha kule poletjela...

HASANAGA

(*kao bjesomučan vikne svima otraga*)

U rasap se! — Izginte po dvoru!
Nestanite! Nek ne vidim nikog!

Sva se ona družba izgubi otraga iza kuće i u kuću; ostanu samo dvije sluge s bakljama.

PRIZOR DESETI

HASANAGA. UMMIHANA. SULTANIJA. FATA. MEHO. AHMED.

HASANAGA

(*okupio djecu oko sebe, mirno i potišteno polazi lijevo prema kući*)

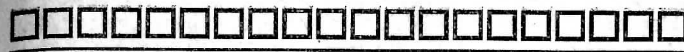
Hajdmo, djeco, u odaje gornje!

(*Pred vratima se sustavi i otrgne naglo od djece.*)

Ne, ne! Ne, ne! — Odvedi ih, mati,
Do ložnice! — Sam ja idem gore!

(*Sam i skršen ulazi lijevo na vrata kuće, dok su začudjeni u slabom svjetlu bakalja ostali za njim gledajući: UMMIHANA, SULTANIJA, FATA i MEHO.*)

ZAVJESA PADA.

ČIN DRUGI

Avlija i kuća u Zarifhanume.

Neko jedan sahat, što bi dobrim konjem stigao, daleko od brijega i kule Hasanagine polegla u nizinu lijepa turska varoš. Ma da se već prvi sumrak hvata, razabiru se otraga izmedju zelenila i drveća kućice, a još dalje vitki i bijeli minaret džamije. Kad se otvore avlijska vrata, vidjet će se još ljepše ta varoš; zasad se samo preko drvenih taraba naziru krovovi kuća i slijeva otraga gusto, zeleno orasje. Amo u avliji je slijeva velika lipa i oko njezina širokoga debla okolo naokolo drvena klupa. Nasred sredine avlije ima česma s malim kablićem na konopu. Zdesna je pročelje visoke Zarifhanumine kuće na jedan boj (kat) i s pendžerima, na kojima su drvene rešetke. Gore je na kući dihvana (balkon), na koju se izvana uspinje drvenim basamacima (stubama). Dolje je desno ispred kuće uz malo drvo sećija (niska klupa poput otomane a pokrivena sagom).

PRIZOR PRVI

ZARIFHANUMA. HATA. AIŠA. HASANAGINICA. LATIFA.

Na tu sećiju upravo sada sjedaju: begovica ZARIFHANUMA, mati Hasanaginici i tetke Imoskome kadiji HATA i AIŠA. To su sve starije žene i najednako su odjevene: imaju šarene dimlije, odulje anterije (zobunce) i na glavi šamije (velike rupce); peče dašto nemaju i ne kriju se. HASANAGINICA je nijemo, mirno i oborenih očiju sjela podalje od njih, ondje na zemlju, na humak uz drvo. LATIFA i još dvije sluškinje donijele su srebrene ibrike (posude nalik na vrč, s uskim visokim grlom i po-

klopcem) i findžane (šalice). Latifa usipava kahvu, a sluškinje dvore sve s reda osim HASANAGINICU, koja rukom odbije, da ne će. Sluškinje odstupe malo otraga. AIŠA i HATA sve se nekako mjeste po sećiji kao od neprilike, a tako i ZARIFHANUMA, samo HASANAGINICA sjedi mirno podlaktivši se.

ZARIFHANUMA

(još dok su sluškinje dvorile)

Bujrun,[1]) bujrun, drage!

HATA

Neka, hanuma draga!

(Srče kahvu.)

AIŠA

(malo mucava)

N-neka, hano, f-fala!

(Srče kahvu.)

ZARIFHANUMA

(Latifi)

Hajde, bre, uspi još, pa ćeš i šerbe[2]) iznijeti!

(Latifa i sluškinje zamaknu otraga desno u kuću. Neko je vrijeme muk.)

HATA

(hoće da nešto kaže, a ne zna, kako bi počela)

E-a ono, hanumo, da bi...

AIŠA

Eto, h-hanumo...

ZARIFHANUMA

Nemojte vi, príje drage, mene zvati hanumom. Príje smo, je li, i príje ćemo — 'tidne li Bog — i biti. Da Bog da s hajrom![3]) Osim, ovaj, ja ne znam... ako vi...

HATA

Ta, eto, 'vala'

---

[1] izvolite!

[2] piće, voda s medom

[3] sa srećom

ZARIFHANUMA

E a nu...

AIŠA

(poteže Hatu za rukav)

D-ded... s-sad...

ZARIFHANUMA

Osim eto ako niste po tom poslu došle —

HATA

Aman-jarabbi,[1]) a da po što?

ZARIFHANUMA

E, a eto...

AIŠA

D-ded, Hato, t-ti...

(još jače potežući Hatu)

SLUŠKINJE su pri tom donijele mali stočić i postavile na nj šerbe u maštrafama (čašama), onda su obišle i zamakle otraga u kuću, samo je LATIFA zaostala i sjela otraga, da posluži, ako bi još šta trebalo.

HATA

(se digla, ogledala se malo za sluškinjama, postavila se pred Zarifhanumu; poklonila joj se)

Begovice Zarifhanumo, Pintorović bega majko! Allahu emrile pejgamber kavlile![2]) Iz daleka smo došli. Dvije smo noći konačili putem. Kad kadiji našem, po Bogu i ljudima našem sinovcu, stiže knjiga od tvojega sina, da je izun amo doći, — došli smo. Dosti smo cili ovaj dan bili ti na domu. Jeste naske dočekali lipo, jeste naske podvorili lipo! Baš begovski i po adetu starom! Ništa se reći ne more, ništa se zamiriti ne more...

AIŠA *(potvrdjuje)*

N-ne more!

---

[1] o moj Bože.

[2] Po Alahovoj odredbi, a svečevu (Muhamedovu) dopuštenju

HATA

(*opet sjela*)

Vidili smo vaše sve: i što svit divani i što nam kadi pričo — sve je 'nako! Dobra kuća, rod dobar! Ti Zarifhanumo, begovice i, dadne li Bog, príjo naša — znaš, da eto i naš rod na odmet nije. Od stare smo loze Rizvanbegovića, i to od one najstarije i — već tiramo dalje ono svoje, biva: begovsko! Isto 'nako, kao kad smo komšije bili tu u našem mistu. Otac kadijin, a naš brat — znadeš i sama! — poginuo u boju ljutom s kaurinom, a za njim uskoro otišla od žalosti i žena mu — rahmet[1]) im duši bilo oboma! Ostao naš kadija ko momčić su šesnest godinica — pamtiš i ti! — i onda odovud smo iz našega mista odselili u Imoski na didovinu, šta ćemo — tako je 'tio Bog! Kadija naš rasao mlad — Allah mu dao pamet — pa za knjigom, za knjigom i — izučio eto za kadiju. Fale ga svi — eto ne treba da ga falimo mi. Valjan je, kažu, i razuman sudija. Sudi, kao da je već stari čovik. Po vazdan sudi. Dolaze ljudi — on sudi! Kad nejma posla, osobito 'vako podveče, onda jami sedefli tamburu, pa udara, udara...

AIŠA

Te p-pjesme n-nema, da je on n-nebi zno uz t-tamburu s-sitno kucati, a t-tanko popivati!

HATA

Davno smo ga već 'tili ženiti! Ama ne će nikoju, Nismo znali, što mu je — i mislili na kakovu divojku. Katkad smo samo čuli, da na konju ode noću daleko amo pod kulu Hasanaginu i da piva nikomu pod

---

[1] pokoj!

pendžerom. Mislili smo: to valjada kojoj kćeri Hasanaginoj, ali — primlade su! Te eto, kad no puče glas, da se Hasanaga s ljubom zavadio i da je otišla od njega, onda on k nama: žene, veli, spremajte se u prošnju. Nju ili nikoju. Te naš Ibrahim knjigu, pa Pintorović-begu. Sve dobro, lipo. Poklopili konje i dojahali 'vamo. Primili ste nas i podvorili — van tako! Pa šta treba divaniti dalje — vakat[1]) je, da adet ispunimo. Naši ljudi prose gore u brata joj, a tvoga sina — a mi u tebe evo ovdi... Prosimo eto negda aginicu, a sad opet begovicu i, ako Bog da, kadijinicu. Je li testir,[2]) príjo i hanumo?

ZARIFHANUMA

Jeste testir, príje i hanume! Ono eto znate i vi, što je i kako je. Poznate kuću, poznate divojku još od onda, kad ste nam u komšiluku bili. Nije ona bila neg procvitala, a došao oni Arapin Hasan, ona neprilika. Nit se za njega znalo, otkale je ni kojega je roda, morda je i karavlaškog, pa dospio u carevu vojsku i dotiro do age! Došo tu, namamio je, zaludio je. Moj čovik — rahmet mu duši! — reko: dat ćemo mu je, junak je! Otišla i sve dobro, dok mu šejtan[3]) ne pomete mozga! Izrodila mu lip porod: dvi šćeri i tri sina, pa — kud li, što li — vraćaj se rodu unatrage! Zato je eto ovaka, smrknuta. Izide je žalost, ma ne za njim, van za dicom, što je ostaviti morade. Al opet nije, da bi rekli: potiro je, već poslala ja brata joj a sina moga — nek je dovede. Sama je ona otišla. Je li tako, šćerce?

---

[1] vrijeme, doba
[2] dopust, slobodno
[3] vrag

HASANAGINICA

Jest, majko.

ZARIFHANUMA

Moj sin dovezo je sav joj miraz; nek nije ko pušćenica, već ko prava divojka. Miraz, potpuni miraz: sanduci eno još ono isto veče stigli. Tamo su u kući. Sve je 'nako, kako je i odnila ko divojka. Sve, što je njezino, dao joj je i vratio, kako spada i kako je moro. Viditi, príje, moremo, ako hoćete . . .

AIŠA

(*zakrati rukom*)

N-ne, prijo draga! Š-šta bi gledale!

ZARIFHANUMA

Tako se ona potpuno i bez sramote ikakve vratila domu. Sramote! Još je dika ostala na njojzi. I ne divanim ja to tako, već evo, hanume i príje drage, svi su to znali, sve se to tako pročulo. Da je druga ona, ne bi bili taki prosci došli ko njoj što su. A kaki samo prosci! Nije prošla ni nedilja dana, a sinu mi knjige dolazile svaki dan. Knjige i lipa pozdravlja. Tu bezi, tu age! Pisali, poručivali, darove slali. Eno tu kono od Velagića, poznate ih. Kuća dobra, a komšije smo. Divanile već i njihove žene. Sve: prijo ovamo, prijo onamo! Ja evo ovu ovdi

(*Pokazuje na Hasanaginicu*)

pitam, pita je i brat joj: »Hoćeš li?« — »Ne ću, majo, ne ću, brate! Blizu je, kud me hoćete dati. Blizu bi bila vama i kući svojoj prvoj i — dici! Blizu je, pa ću vehnuti još gore, nego što vehnem.« Jesi li tako rekla, šćeri?

HASANAGINICA

Jesam, majko!

AIŠA

I b-baš šćela n-nadaleko!

ZARIFHANUMA

Nadaleko! — Te onda Smailbašić Esadbeg. Taj je bio izdaleka: gore od hrvatske medje. Tome našla drugu mahanu: taj joj je, 'veli, opet primlad.

HATA

Primlad!

Netko vani zakuca halkom na avlijskim vratima.

ZARIFHANUMA

(*otraga Latifi*)

Kanda niko halkom kuca!

LATIFA

(*otišla na vrata da vidi, tko je*)

ZARIFHANUMA

P' onda, drúge, 'di sam ono stala — da, pa Salihaga Biščević iz Bišća. Taj je opet aga, a ona ne bi age drugi put ni za što na svitu, a bogme eto ni ja. Dosta mi se i jedan zamirio. Tako i Pašić Halilaga i bezi Kulenovići — i eto, koliko ja znam i sudim, neko sedam njih. Svakom ona neku mahanu zna, svakomu prigovoriti, nikoga begenisati![1]) Kod svakoga veli: ne ću, pa ne ću, pa makar morala kod kuće ostati. Te onda jednom moj sin 'vako s večera — bila je baš vesela moja šći — s večera se kao malo i razveseli . . .

HASANAGINICA

Mati!

ZARIFHANUMA

Reći će joj brat: »Tebi baš, sele, dilbera naći nije druga. Niko ti zavolju nije. A ne bi li pobratima

[1] odobriti nekoga, odvoliti nekomu

moga?« — »Koga pobratima?« — »Imoskoga kadiju!«

AIŠA

Aha!

LATIFA

(*vratila se s vratiju odostrag*)

ZARIFHANUMA

(*Latifi*)

Tko je bio?

LATIFA

(*nešto zbunjeno*)

A niko!

ZARIFHANUMA

Kako niko?

LATIFA

Nije niko! Valjda niko zakucao, pa otišao!

(*Obidje otraga ono drvo, pridje Hasanaginici, pa joj oprezno i tiho nešto kaže, našto se Hasaginica veselo trzne, ali se brzo smiri, te još dalje nešto šapće s Latifom. Kasnije se zamisli, a Latifa ode desno otraga.*)

ZARIFHANUMA

Di sam ono stala?

AIŠA

K-kod našega k-kadije!

ZARIFHANUMA

Da! Onda sin moj njoj: »Ako«, veli, »njega ne ćeš, onda znam: ne ćeš nikoga, pa nam samo tako divaniš. Evo: kadija nit ti je blizu, nit je primlad, nit je aga — već baš onaki, kaki će ti zavolju biti. Pa znate se još, dok ste dica bili, dok ste tuda po čaršiji[1]) —«

[1] trgu

HATA

P' onda, prîjo!

ZARIFHANUMA

Tako moj sin, a ova evo — kako tu sidi — nasmije se malo i veli: »Pa neka bude na vašu!« Nije li tako, bona ne bila!

HASANAGINICA

Nemoj, mati, to sad spominjati...

ZARIFHANUMA

Neka, jedina, nek čuju! Mi hoćemo, da se sve zna, kad o tome divanimo. Bolje sad, nego li kad dockan bude. Onda — što ćete vi viditi? — na tu besidu skoči brat k njoj, zagrli je, poljubi je i — nemalo što ne zaplaka, a meni, príje, otrže se suza niz obraz baš kao evo sad.

(*Briše rukavom oči.*)

HATA

He, rabbum-Allah,[1]) mati si joj...

AIŠA

Ima, v-veli, s-suza od žalosti, a ima i od raddosti!

ZARIFHANUMA

Nejma sad tu više ništa, već eto neka kaže ona sama.

(*Hasanaginici*)

Šćeri, evo si sve čula, pa reci, hoćeš li?

HASANAGINICA (*digla se*)

Nema se tu ništa reći, majko.
Ti si rekla. — Ja ću poslušati...

HATA

(*digla se; Hasanaginici*)

Hoćeš naša biti, aginice?

[1] moj Gospode Bože

AIŠA

U rod naš, pa d-da te d-darujemo.

HATA

(izvadi iz svoje torbice „bazulmet“, zlatnu trokutnu kutiju, potkićenu dukatima, pa daje Hasanaginici)

Evo tebi bazulmet od zlata
I na njemu stotinu dukata.
Kovalo ga devet kujundžija,[1])
Sve kako će tebi livše[2]) biti.
Ná to tebi, snaho moja draga!

ZARIFHANUMA

(sva razdragana)

Vidi, šćeri, dara i milošte,
Baš bazulmet od starinskog zlata!
U njeg metni zapis iz Kur'ana,
Da te mladu od uroka čuva.

HASANAGINICA

(prima bazulmet, ljubi tetku Hatu u ruku, a ova nju u čelo, zatim će smjerno)

Bože, s hajrom, moja tetko draga,
Nek nam Allah sreću podijeli!

AIŠA

(izvadi svileni rubac zlatom vezen, „čevru“, i daje Hasanaginici)

Evo t-tebi č-čevra s-svile zlatne,
V-vezlo ju je d-devet v-veziljica,
S-sve kako će t-tebi livše b-biti.
N-na to t-tebi, moja s-snaho draga!

ZARIFHANUMA

(kao gore)

Gledaj čevru, baš begovsku čevru!

---

[1] zlatar
[2] ljepše

Da mi u nju svu zaviješ tugu,
Što te mladu još za djecom kinji.

HASANAGINICA

(prima čevru od tetke Aiše i isto onako kao kod tetke Hate)

Bože, s hajrom, moja tetko draga,
Nek nam Allah sreću podijeli!

ZARIFHANUMA

Prije moje danas i do vika!

(Grli se s Hatom i s Aišom držeći dugo glavu na desnoj strani grudiju, a onda se trže veselo.)

Već mi hajdmo u gornje čardake
Medju ljude, da se pofalimo,
Kako smo ih ženskinje pritekle!

AIŠA

(digla se veselo)

B-bre af-ferin, p-prijo!

HATA

(skočila)

Da idemo!

HASANAGINICA

(ostajući)

Još vas molim, moje tetke drage,
Ne reknite, da sam isprošena.
Već kadija neka k meni dodje,
Još mi valja podivanit s njime.

HATA

Neka, neka i pravo je tako!
Kada gori isprose te naši,
Poslat ćemo njega do tebeka,
Da te malo kadi poveseli
U divanu i ašiku svome —
Tužna si mi jošte . . .

(Omiluje ju rukom.)

AIŠA

H-hoće k-kadi!
Tam-tam-tamburom će r-razveselit t-tebe!

ZARIFHANUMA

(uzlazeći s Hatom i Aišom uz basamake)

Nek divane, nisu više djeca,
Da se tajnim sastaju ašikom!
A ope' je bolje, da se sami
Sporazume prije —

HATA

Neg da potlje
Pokaju se...

ZARIFHANUMA

...Košto se je mlada
Zbog Hasana ljutog pokajala.
(Zamakne gore s dihvane u kuću.)

HATA i AIŠA zajedno sa Zarifhanumom odu u kuću.

PRIZOR DRUGI

HASANAGINICA. LATIFA. Poslije SULTANIJA

HASANAGINICA

(gledala za majkom i tetkama, a onda naglo poletjela otraga do Latife)

Je l' ona, jesi l' dobro vidjela?

LATIFA

Divanila sam s njome. Čeka te.

HASANAGINICA

Otvori brže, tako zdrava bila!

LATIFA

Pred proscima je nisam pustit htjela.
(Odletjela k vratima i otvori ih, a poslije je nestane otraga desno u kući.)

SULTANIJA

(javila se na vratima prikrivena lica i s rupcem — jamenijom — na glavi; odmah je pala majci u naručaj i zajecala se)

HASANAGINICA

(ogrli je u muku nekoliko puta živo, a onda joj se zagleda u oči i otkrije duvak)

Sultanijo, je l' ti si zbilja to,
Il sanak moj se ispunio?

SULTANIJA

Majko!
(Opet pane majci u naručaj.)

HASANAGINICA

Jesi l' dugo čekala?

SULTANIJA

Husejin
Uza me je. Uz konje ostao je. —
Ja nisam, mati, obastati mogla,
Da ne vidim te.

HASANAGINICA

Moja jedina!

SULTANIJA

Svedj nemirna sam dvorom hodala,
Obilazila ona draga mjesta,
Gdje sprovele smo. Onda skočih se
I s Husom tajno došla sam ti, majko!
Da pitam te, što radiš, majčice,
I kako živeš sad?

HASANAGINICA

O ja ne živem.
Ja umirem, a mriet ne mogu, kćeri.
I ne pitaj me ništa, samo kazuj,
Sirote kako vi mi živite

Na onom visu medju gorama?
Što radiš ti po kuli širokoj?

SULTANIJA

Ja idem k onom vrhu najvišem
I gledam amo k tebi s pendžera
U ovu dol, u tvoje orašje,
Pa dozivam te, majko! Onda plačem,
Jer dozvat te ne mogu nikako.
Baš ko da si se sunovratila
Niz kulu, kako onda htjela si.
Sve tako gledam i bez jeke zovem,
A tad se tužna dolje k braći vraćam.

HASANAGINICA

Ah, kako oni? Jesu l' majku svoju
Zaboravili već? Što djeca znadu!

SULTANIJA

Pa — Meho, Fata tako hodaju
Ko dvie sirote po bašči, avliji,
A ja ih tješim, da će doći mati,
Da u rod svoj je otišla, al oni
Ko ne vjeruju — vidjeli su sve
Na kuli onda. Tužno hodaju
I cvieća već ne beru...

HASANAGINICA

Mali Ahmed?

SULTANIJA

S Husejinom sve kao prije, majko,
Po tratini na suncu igra se
I katkada te zovne imenom...

HASANAGINICA

Ah, gondže moje! — Da li svekrva
Što zabavi se s njima?

SULTANIJA

Zabavi!

Al više je uz bábu.

HASANAGINICA

Tudja majka!

Ta nema srca za vas.

SULTANIJA

Drukčije

Na kuli našoj sve je kao nekad
I dvor i bašča, česma, avlija
I kapija i Huso, tratina,
I sunce isto... Sve je kao prije,
Tek tebe, majko, medju nama nije.
To znamo svi —

HASANAGINICA

Zar svi, Sultanijo?
(Nakon stanke, odsječeno, naglo)
I on?

SULTANIJA

I bábo!

HASANAGINICA

Ne, ne, ja to znam
Ni jednom rieči da se ne sjeti,
Da mene nema. Nije l' tako, reci!
Ne taji mi, ja poznajem ga dobro!

SULTANIJA

Ja mislim, da je bábo žalostan,
Od onog dana, kako otišla si,
On nije sašo dolje. Krije se
U svojoj gori samoj odaji.

HASANAGINICA

A zovne l' tebe kada k sebi?

SULTANIJA

Zovne.

Već tri puta sam k njemu morala
I tri puta je mene pitao:
»Je l' istina, da mati htjela skočit
I lomit vrat niz kulu?«

HASANAGINICA

(*jako začudjena*)

To te pito!

SULTANIJA

»Ta, jeste, bábo!« — »Jesi l' vidjela ju?«
»I vidjela i još je sustavila,
I ja i Meho, Fata.« — Onda on
Dozove Mehu, Fatu, pa ih pita.
Svi kažu: jest!

HASANAGINICA

To dakle pita on!
Zar ne vjeruje?

SULTANIJA

Sada vjeruje.
Ja, majko, mislim: njega boli sad,
Uvriedio što tebe 'nako je,
Pa kaje se. Od onog istog časa,
Kad s daidžom si otišla iz dvora,
On smrkn'o se je, kad je spoznao,
Da ti si htjela umriet za njega —
I teško mu je.

HASANAGINICA

Zašto onda ne će,
Da poruk kakav meni poruči,
Da pošalje mi listak knjige biele,
Il glasnika? Al ništa! Ponosan je.

Da makar išta —! Vjeruj, vjeruj mi
— To nikom nisam rekla tu na domu,
Što tebi sad — da samo jednu riec
On poruči po zadnjem sluganu,
U kulu bih se ja povratila!
Jer ne znaš, kćeri, kako mi je teško!
Sve hodam baščom, hodam šumicom
— U varoš tamo mrsko mi i ići —
I slušam, slušam, ne bi l' čula gdje
Na drumu topot konja njegovih.
Kad uz dvor prodje kakav namjernik,
Ja sva se stresem; mislim: to je on!
Krv sustavi se sva mi. Evo ga!
Al nije on — i opet kao prije
Još jače tuga vrati mi se stara. —
Il zašumi u zraku njeg'va riec,
Ko da je čujem — a to vjetar samo
Sa grana lišće otresa. I — ništa!
Ja opet staru bolu bolujem
Bez prebola. On tvrd je.

SULTANIJA

Nije, majko.
Da znade on za tvoje muke tu,
Već davno on bi konjem došo k tebi.

HASANAGINICA

Da znade on, da ti si pošla k meni,
On vratio bi tebe. Taki j' on.
Ta, nisi l' rekla, da si kradom došla?!

SULTANIJA

Husejin pod mrak izveo nam konje,
I nestalo nas poljem ispod kule.

HASANAGINICA

Da, da, on tvrd je. Neka! Ja sam tvrdja.

E još da nije vas, što svakim časom
Pred očima mi javljate se milo
U smiešku dragom posred suza mojih,
Pa mekšate me, da sam kao vosak —
Eh na vas da mi nije spomena,
O ja bih mu se već osvetila
I prkosom bih njega utukla,
Nek znade, komu život uzeo je
I sevdah, sve...
(Ide prema onoj klupici oko lipe i sjedne tamo.)

SULTANIJA
(sjedne uz majku)
O majko, nemoj tako!
Ja gledat ću ga smirit, reći ću mu,
Da tu sam bila, da sam vidjela,
Što ti si za njim —

HASANAGINICA
Ne, to ne sm'je znati,
Da ja sam za njim ma uzda'nula,
Razumiješ li?

SULTANIJA
Možda on će sam
Sve dan za danom spoznat, požaliti...

HASANAGINICA
(naglasuje svaku riječ).
Al bit će kasno, kćeri moja, kasno,
Kad svati podju mimo kulu —

SULTANIJA
Majko!
Ta, kakvi svati?

HASANAGINICA
(mirno)
Ja sam isprošena.

SULTANIJA
Ti isprošena, majo, drugi put!

HASANAGINICA
(ide po darove, što ih je bila ostavila na sećiji)
Bazulmet gle i čevru svilenu!
To uproški su moji darovi!
To sve su danas príje darovale
I pošle su već gore k muškima,
Da u brata me isprose zauviek,
I doskora da otud vode me.

SULTANIJA
Aj, šta to pričaš! — Zato Latifa
Sad rekla mi, da izić ne moreš,
Kad kucala sam halkom.

HASANAGINICA
Zato, zato! —
Al nisu srca isprosili, kćeri!

SULTANIJA
I ti si, majko, pristala, da ideš.

HASANAGINICA
Jal' jesam, nisam — to je sad svejedno,
Nit oni na to mnogo gledaju,
Nek idem samo. Svaki dan su mi
I brat i majka u veče, po danu
Govorili, da ljudi prose me
I da se moram udati, nek nije
Sramota nam u rodu, na kući!
Ta, još bi teže bilo ostat mi
Tu kod kuće i slušati im tugu
I svakim danom isti razgovor!
Od varoši te i od čaršije
Poludjela bih — od nizine ove...
Na kuli našoj ljepši bio zrak

Svjež, gorski, dragi — pa visina ona
Ko da mi srce gore dizala
Do zviezda onih sjajnih Allahovih...
Ah, život tamo bio je!

Iz kuće desno donnijeva tihi cilik tamburice.

SULTANIJA

O jest!
Od kule naše ništa nema ljepše!

HASANAGINICA

I zato idem, makar s ciganinom
Da odem otud: od vas, od njih, od svih.
Daleko nekud, nek me nestane,
Il da bi kako druga postala.

SULTANIJA

Daleko zar ćeš poć?

HASANAGINICA

U Imoski.
Za kadiju me nekog prose tamo.
To j' onaj, što je noću dolazio
Pod kulu našu s tamburom i pjesmom.

Na dihvani se polako pojavio IMOSKI KADIJA, ali opazivši Hasanaginicu sa Sultanijom vratio se natrag.

SULTANIJA

A ti što rekla, da je ašik meni!

HASANAGINICA

Da moj je bio ašik, jadi moji!
A već je i tu bio pod pendžer.
Ovako pod mrak. Kasno. S pjesmom. Sam.

SULTANIJA

A jesi l' mu se kada kazala
Na pendžer?

HASANAGINICA

Jesam.

SULTANIJA

Je li pristao?

HASANAGINICA

Baš za tebe bi pristao. I mlad je
I umiljat i dobar kao diete.
Vršnjaci mi smo. Iz te varoši
Od djetinjstva ga poznam. Žô mi ga je!
Pa kad već moram udati se nekud,
Ja poć ću s njim, kad voli me toliko
I tugu mi razum'je...

SULTANIJA

Nemoj, mati,
Odbijati ga, pa da tuži i on
Ko ti i babo!

HASANAGINICA

Poć ću za njega.
Daleko poć ću ja, Sultanijo,
Ća tamo k moru. U daljini možda
Zaboravit ću na vas i na agu.
Ta, svi me, svi me smatraju ko stvar
Il robu kakvu, što se prodaje
Po svietu širom. A to sve je aga
— On prvi! — meni jadnoj spremio.
Ko loptu me je s kule bacio
U ovi dvor — a odavle će moji
Prebaciti me u sviet daleki.
I zato više ništa ne mislim,
Nit osjećam. Nek rade, što im drago!
Nit marim za njih i za rieči im,
Nit za te zlatne, svilne darove.
Sultanijo, ja tebi ću ih dati.
Na, uzmi ih!

(*Daje joj.*)

SULTANIJA
(*brani rukom*)

Ta, majko, nemoj to!
To tvoje je.

HASANAGINICA

Ne, ne, to agino je.
To on je meni danas pripravio.
Ded uzmi samo! Čevra nek je tebi,
A taj bazulmet — njega metni, znaš,
U onu malu moju bešiku,
Gdje spava zlatni, mali »begović«.
(*Daje čevru i bazulmet Sultaniji.*)
To, reci mu, od majke milošta.
Gle, za njeg ne upitah, kako je,
Što radi mi i tko ga nastoji?

SULTANIJA

Ha, nešto baka, nešto ja i — svi.
Da znadeš, već je progovorio:
»Ma—ma... ba—ba...«

HASANAGINICA

O janje moje malo!
Da mati nije prve rieči čula! —
O zašto sam ga pustit morala,
I zašto onda ne ulomih vrat,
Kad preplaših se konja aginih,
Il zašto nije ova prosidba
Na kuli *n a š o j*?! Da to tebe prose
Za kadiju — da majka daje te,
A ostane na kuli s Hasanagom.

SULTANIJA

Kad Allah nije htio...

HASANAGINICA

Nisu ljudi!

On nije htio. O Sultanijo,
Iz glave moje on ne izlazi,
Ni iz srca. Još svedj se onog sjećam,
Na rastanku što šapnuo mi resko:
»Ti nisi htjela da mi dodješ, ljubo,
I ne ko žena, ne u milovanju,
Van kao drúga.“ Tako čudno je
Govorio, a ja ga nisam mogla
Razum'jet ništa. Tekar kasnije,
Te vraćale se rieči u dušu:
On nešto drugo od mene je htio;
Ko neki život svieta onoga —
Što u dženétu Allah vjernim daje.
Ja uzbunjena tada bila sam,
Al *s a d* sam istom njega shvatila.

SULTANIJA

O majko slatka, daj, da rečem bábi,
Što ti si rekla sad i da ga molim!
Ti reci jednu rieč.

HASANAGINICA
(*jako zamišljena prečula je Sultaniju*)

O sad razumijem,
Da samo zato potjero me aga:
Uvriedila sam njegov sevdah, kćeri,
— A taj je sevdah bio neki drugi! —
I Allaha i dženet...
(*Digne se s klupe.*)

SULTANIJA
(*digla se za njom*)

Daj, da rečem,
Da spoznala si to, pa da ga molim.

Cilik se tamburice čuje iz kuće i to glasnije no prije.

HASANAGINICA
Ne, ne, to grieh je, a to Allah ne da,
Da već na zemlji čovjek tako živi,
Ko što se samo u dženetu živi,
Gdje nać ćemo se jednom. Ne, ne, kćeri!
Ta ne čuješ li tamburu, gdje kuca?!
To po mom srcu, kćeri, sad kucuka.
Sve, sve je kasno.

SULTANIJA
(*naglo i odlučno*)
Bježi, majčice!
Na konja bježi, bábi krenimo,
Da bude opet dobro sve.

HASANAGINICA (*mirno*)
O ne!
To Allah ne da. Sudjeno je tako,
Da sve se ono liepo u srcu,
Što jednom samo u životu sine,
Ugasi opet.
(*Polazeći prema vratima otraga.*)
Reci samo mu,
Da čekam ga, al tamo. — Tamo, znaš,
U dženetskome perivoju svietlom,
U prorokovoj bašči, gdje ćemo
Po božjem suncu skupa šetati.
Al tu na zemlji ne! — Sad idi, kćeri,
I više nemoj doć mi! Nemoj, nemoj!
Prot Allahu se radit ne smije.
A bábi reci, reci svekrvi,
Večeras da ti mati isprošena.

SULTANIJA
Ja reći ću im. Možda na glas taj
Preokrene se babo.

HASANAGINICA
Ne će, kćeri!
Ti pusti sve! To sudjeno je meni.
Ja odviše sam bila sretna s njim
I s vama, s kulom, suncem... Svem je kraj!

SULTANIJA
O šta da radim, majko?!

HASANAGINICA
Odlazi —
I već ne dodji nigda! Sjeti se,
Da žena si ko i ja — da ćeš trpjet
Bez majke ko i s majkom. Hajde sad!
Što dulje tu si, to mi teže je.

SULTANIJA
(*na vratima*)
Oj zbogom, majko! Zbogom, isprati me!
Već mrak je pao, sad će negdje akšam,[1])
Pre jacije[2]) u kulu nam je stići.
Ej dovale,[3]) oj mati.

(*Izlazi van i zamakne na lijevo; tamo sjeda na konja i Husejin joj pomaže.*)

HASANAGINICA
(*izišla van prema Sultaniji, koja je već pošla*)
Ej sahadile![4])

PRIZOR TREĆI

HASANAGINICA i IMOSKI KADIJA.

Stanka velika. Ljetno se veče spušta. Odilazi varoška sparina, a svježi zrak iz orašja dopire u avliju pod stabla. Kroz

[1] prvi večernji mujezinov ziv poslije sunčana zalaza
[2] drugi večernji mujezinov ziv, molitva prije lijeganja
[3] zbogom!

granje se u daljini razabire malen i žut mjesečev srp. Po varoši već po kućama planula gdje i gdje slaba svijetla. Hasanaginica još gleda u daljinu, a onda će lagano da zatvara vrata na tarabama. Tamburica se sve to jače čuje. I eto pomolio se opet na dihvani on, IMOSKI KADIJA. Nije odjeven kao što su drugi van kao sudija: ima crnu dugu džubu (ogrtač), crne duge šarvale (hlače), bijelu struku oko pasa i bijeli turban na glavi; u njega nema oružja nego mu je u rukama mala sedefli (biserna) tamhura, na koju prebire. Lijepa je, golobrada, gotovo ženskog lica, a ima mu nešto preko trideset godina. Pošao je dihvanom, spaziv Hasanaginicu samu, zaustavio se na vrh basamaka i stao tanko popijévati uz tamburu:

„Ako želiš milovanja,
Dodji, dilber, u večer,
Po akšamu svaka draga
Svom dilberu najdraža".

ZARIFHANUMA

(zatvorila vrata i spazila Imoskog kadiju, onda podigla ruku, da skrije lice)

IMOSKI KADIJA

(sišao, upravo sletio niz basamake, zaustavio se dolje pod drvetom, pa će još glasnije uz tamburu)

Urodilo groždje biserovo
Oko dvora Hasanaginice.
Navališe tice sa gorice,
Da ozoblju groždje biserovo.
Ja obranih, ozobat ne dadoh.

(Prestane pjevati, ostavi tamburu na sećiji, pa prilazi Hasanaginici; tiho i nježno.)

To ne bilo groždje biserovo,
Već to bilo lišce aginice;
To ne bile tice sa gorice,
Već to bili prosci aginice:
Ja obranih, ozobat ne dadoh.

(Primakao se blizu Hasanaginici.)

Je li testir u mermer-avliju?

HASANAGINICA

(još uvijek s podignutom rukom nad licem)

Jeste testir, efendi-kadija!

IMOSKI KADIJA

Skini ruku, Hasanaginice!
Ne boj me se!

HASANAGINICA

(skine ruku i pogleda ga mirno.)

Evo!

IMOSKI KADIJA

(stupi kao malo natrag.)

Ista! Ista!
Kao nekad, kad si diete bila!
Isto lišce, iste oči mile,
Samo rez je ispod njiha bolan...

HASANAGINICA

Jeste bolan, efendi-kadija!
I ne bio — što sam već podniela!

IMOSKI KADIJA

(veselo)

Ne ćeš više, ako Bog da, kado!
Zerin-kado, pozlaćena grano!
Allahovoj sudbi jošte niko
Ne uteče, makar da je spora!
Što se kome od malena piše,
To se mora jednom ispuniti.
Sjećaš li se, moja begovice,
Uz brieg onaj kad smo kao djeca
Čitav božji danak sve na suncu
Plandovali bezbrižno ko janjad!
Hvatali se liepo, sigrali se...
Kad su naši u tudjinu pošli,
Ja se nisam ni s kim više sigro.

Samo tebe imo sam u misli,
Samo tebe u srcu sam imo.
Pa kad rekli, da si isprošena,
Da t' odveo aga Hasanaga,
Ja sam reko: »Nije!... Ne će!... Nije!
Nju odvesti ne more mi niko.
Ona j' moja još od malih dana.« —
O da znadeš, moja begovice,
Što za tobom tad sam prepatio!
Kolike sam noći ne usnio
Uz tamburu pripjevajuć tebe!
A sve srce govorilo meni:
Vratit će se ona makar kada!
Pa kad tebe aga odnemari,
Kadno poruk tvomu dvoru stiže,
Ukradem se kuli pod bedeme,
Jamim ovu sedefli-tamburu
I zapjevam, ko što nikad nisam,
Ne bi l' tebe izvabio. — Al da!
Ti utekla u visoku kulu,
Devetera zatvorila vrata
I deseta od suhoga zlata.
Nigdje tebe, ni o tebi glasa!

HASANAGINICA

Čula sam te!

IMOSKI KADIJA

Jeste Allah dobar!
Tko sevdahu svom se ne snevjeri,
Njemu sevdah ispunit će Allah...
Ja sam tebi uviek vjeran osto,
Tebi: onoj curičici sitnoj,
Liepoj, bieloj, tihanoj i dobroj,
Što si sa mnom negda igrala se.

Bilo drugih pristalih i liepih,
Bilo drugih umiljatih, dobrih,
Al ni jednoj ašik ne dodvorih —
Kad kod svake ti se meni javiš
Kao sanak iz djetinstva pustog.
Sve mi nisu, što si ti mi sama!
Sjećaš li se: jednom kroz orašje
Ovo ovdje — ljetni dan je bio —
Na ramenu ja sam te pronio
I zbacio tude na kapiju.
Prvi put si tad poljubila me.

HASANAGINICA

Nemoj, kadi, toga spominjati!

IMOSKI KADIJA

A ja druge spomeni ni nemam,
Jer smo poslie rastali se... Znadem:
Ja sam tebi jošte mladjan bio,
Ti si htjela čovjeka, junaka!
Došo Hasan — s njime otišla si,
A nisi mi ni javila bona,
Da si agi bila isprošena!
Da, da, znadem: djetinje su šale,
Mislila si, ali ja sam dalje
Volio te, ko da si djevojka.
Razgovor si jedini mi bila
U samoći, u tihanoj noći,
U samoći, kad je mjesečina,
Kad miruju ljudi i krajina.
Tad su moje misli izlazile
Sa dna srca u tišinu noćnu,
Da te ljube izdaleka, kado!
Pa uz žice biser-tamburice
Sav sam sevdah svoj ti ispjevao,

Scieneć jadan, da će noćni lahor
Tebi doniet, što sam ispjevao:
Moju tugu, sreću izgubljenu,
Negrljeno, neljubljeno zlato!

HASANAGINICA

Počuj mene, Imoski kadija!
Mani take smamljive besjede,
Nije sada, da mi dvoriš, vrieme!
Nisam mlada za ašik djevojka,
Što muškoga prvom ugledala,
Nego mati od petero djece,
Udovica, mlada puštenica,
Što je netom za te isprošena.
Sve je eto gotovo večeras:
Rodbina je sva već sporazumna,
Tako tvoja kao što i moja.
Svima ja sam rekla: idem za njeg!
Pa i tebi evo ovdje kažem:
Idem s tobom, Imoski kadija,
Vodi mene, kuda tebi drago!
Evo ruke, da ti prsten primim.

IMOSKI KADIJA

Fala tebi, Hasanaginice!
Fala tebi po hiljadu puta!
Sve ja znadem, što je i kako je.
Tebi fala i Allahu fala —
Ali taku ja te vodit ne ću!
Kad sam čeko petnaest godinica,
Ja ću čekat ovaj sahat noći.
Čekati ću, dok mi kažeš, kado,
Koji su ti na srdašcu jadi?
Tako samo ruka se ne daje
Neveselo, preko srca... Ne, ne!

Ja sam tebi po istini reko,
Kaži i ti — tako zdrava bila!

HASANAGINICA

Kad me pitaš, kazat ću ti pravo. —
Ti, kadija, ne ćeš samo ruku,
Već i srce hoćeš?

IMOSKI KADIJA

Srce, srce!

HASANAGINICA

Tomu srcu nisam ja gospodar.
U njemu je petero mi djece,
Mile glave moje. Nije aga
Protjero ih iz srca i ne će,
Dok i jedan čas sam u životu.
To je tako, Imoski kadija!

IMOSKI KADIJA

Što si majka, to i budi majka!
Ja ne kratim.

HASANAGINICA

Eto, baš večeras
Najstarija prokrala se k meni,
Da me tužnu utješi.

IMOSKI KADIJA

Pa neka!
Nek i dalje oblaze te djeca!
Ja im ne ću branit, aginice.
Voljet ću ih, kao da su moja.

HASANAGINICA
(prišla kadiji)

To ti veliš uistinu, kadi?!

IMOSKI KADIJA

Evo vjera, kako stojim ovdje!
Neka djece!

HASANAGINICA

Baš si dobar, kadi!
Fala tebi po stotinu puta!
U ime djece. (*Zastane.*)
Al još nešto jeste!...
Sve ću kazat, kad si me upito.

IMOSKI KADIJA

Kaži! Kaži!

HASANAGINICA

Hoćeš li me voljet,
Kad saznadeš?

IMOSKI KADIJA

Reci, aginice!

HASANAGINICA

Pazi dobro, da se ne pokaješ,
Što za srce pito si me moje.

IMOSKI KADIJA

Kaži, kado! Ništa mi ne taji!
Nismo djeca, da ćemo se svadjat.

HASANAGINICA

Kad me tako pouzdano gledaš,
Reći ću ti i to, kadi. Čuj me!
(*polagano i odmjereno*)
Ja ni agu, onog istog agu,
Što me 'nako ružno uvriedio —

IMOSKI KADIJA

Ti ni njega zaboravit ne ćeš!

HASANAGINICA

Ne ću i ne mogu. Sahat noći,
Jedan sahat, što tu divanimo,
Ne uništi šesnaest godinica!
U mladosti on mi usjeko se

Ko ja tebi. Teško to je, kadi,
Sad najednom —

IMOSKI KADIJA

Slutio sam, kado,
Da ga jošte voliš. Ne karam te,
Nit ti, kado, mogu zamjeriti,
Neg što više: većma te poštujem,
Uprav većma poštujem te, kado.
Nisi žena, kao što su druge.

HASANAGINICA

(*zatečena*)

I ti ćeš mi pustit sve to?

IMOSKI KADIJA

Hoću.
Ljubi agu — meni budi dobra!
Još ne poznaš mene, aginice.
Jošte nisi sve mi pjesme čula,
Da mi virneš srcu u skrovišta.
Još ne poznaš Imoskog kadije!
Čekati ću i to, aginice,
Makar bilo šesnaest godinica!
Ja ću s agom ljuti bojak biti
U tvom srcu. Ja ću ga savladat.
Hoću, hoću! Vjerujem ja u to,
A ti malo po malo ćeš vidjet,
Kako život svanut će ti novi:
Procvjetat ćeš, ko u jesen štono
Cvjeta opet cvieće jabukovo:
Drugo cvieće s mojega sevdaha.

HASANAGINICA

Zar i njega da mi daješ, beže?
Na njeg mislit — a ti ništa na to...

IMOSKI KADIJA
Ništa! Ništa! — Pusti samo misli,
Nek se viju ko iz cvieća miris,
Kudgod hoće...
HASANAGINICA
Ti si zar od onih
Košto aga i ja. Ti si treći —
Uz nas treći! — Hoćeš biti taki?
Pogledaj me! Jesi l' zbilja taki?
Jesi, jesi! Oči kazuju ti.
I ostat ćeš tako u sve dane,
Što nam skupa ostati je?
IMOSKI KADIJA
Hoću!
HASANAGINICA
Ho'š ranjeno srce ljubit moći?
IMOSKI KADIJA
Iscijelit ću rane, aginice!
Pjevat ću ti u zoricu ranu,
U mrak kasni — uviek pjevat ću ti.
Pjevat ću ti danju, dok je sunca,
Pjevat noću, dok je mjesečine,
Dok ti srce ne ispjevam svoje,
Dokle srce ne izliečim tvoje —
Da zavoliš mene, aginice! —
Uza te ću moći sve učinit:
Štogod hoćeš, kado, sve ću biti,
Svaku ću ti želju ispuniti.
Samo ti me uza sebe pusti,
Da sam s tobom, uviek da sam s tobom!
Jer uza te drugi sam i — bolji!
A ti budi, štogod hoćeš biti.
Ostani i dalje aginica,

Ostani i Hasanaginica!
Ja ću tebi biti uz koljeno!
HASANAGINICA
Jesi l' zbilja takovi, kadija?
Jesi l' — il se samo taki kažeš?
IMOSKI KADIJA
Taki, taki!
HASANAGINICA
Vjeruješ u sevdah,
Da će biti medju nama?
IMOSKI KADIJA
Hoće.
HASANAGINICA (*sjetno*)
O kadijo, ako j' sevdah pravi,
Onda će nam odmah uginuti,
Jerbo Allah ne voli sevdaha
Tu na zemlji; — to j' od drugog svieta!
IMOSKI KADIJA
(*primakao se k njoj*)
Nije, nije! Milostiv je Allah,
Milostiv je, kad su ljudi dobri.
HASANAGINICA
Ti si dobar! Dobar si, kadija!
Jesi l' taki, još mi jednom kaži,
Jesi l' taki, il se samo kažeš?
IMOSKI KADIJA
Taki, taki!
HASANAGINICA
Evo ruke tebi!
Obljubi je!
IMOSKI KADIJA
Fala, dilber-kado!

Po ruci ću do srca ti doći!

(Ljubi joj ruku tamo uz česmu, kud su u razgovoru dospjeli; zatim je povuče za ruku, bliže k sebi, otkopči joj dolje rukav i ljubi je uz podlakticu.)

Uto iz daljine zastruji noćnim zrakom ziv mujezina s minareta; spočetka muklo, jer je još na onoj strani varoši otraga, ali kad se pojavi sprijeda ovamo k nama, onda mu se glas jasno razabire.

HASANAGINICA
(okrenula se)
Čuj, čuj akšam!

IMOSKI KADIJA
Kako danas krasno
Razlijega se mujezina ziv!

HASANAGINICA
(tiho)
Čuj!

(IMOSKI KADIJA i HASANAGINICA držeći se za ruke okrenuli su se prema varoši i minaretu. Na dihvani pojavio se PINTOROVIĆ BEG, vidio ovih dvoje, pa veselo trgnuo natrag u kuću.)

GLAS MUJEZINOV
(jasan i zvonak)
Allahu ekber, allahu ekber,
Allahu ekber, allahu ekber,
Ešhedu en lailahe illallah,
Ešhedu en lailahe illallah!

HASANAGINICA I IMOSKI KADIJA
(tiho)
Ešhedu en lailahe illallah!

GLAS MUJEZINOV
(još jasnije)
Ešhedu enne Muhameden resullullah!
Hajjea lessalah, hajjea lessalah,
Hajjea lelfelah, hajjea lelfelah!

Allahu ekber, allahu ekber,
Lailahe illallah!

(I opet tišina. Spustila se nešto omračna ljetna noć; tamno se nebo osulo zvijezdama.)

IMOSKI KADIJA
(okrene se česmi)
Hoćemo li abdest[1]) uzimati?
Polij meni, Hasanaginice!

HASANAGINICA
(uzima onaj kablić s česme i polijeva kadiji ruke)

IMOSKI KADIJA *(mijući se)*
Tako ćeš mi uviek polievati,
Kada domu dovedem te svomu.

HASANAGINICA
(Vadi iz njedara mahramu i daje kadiji, zatim se i sama mije.)

IMOSKI KADIJA
(otire ruke sebi a onda Hasanaginici, sav razdragan i sretan)
Oh, ti ne znaš, kako ćemo živjet!
Svaki dan će nama svetak biti.
Čekat ćemo akšam i jaciju
I još sabah,[2]) dok zorica svane.
Znaš li samo, kako pjesma pjeva:
Ljubili se s večer do sabaha
I u jutro, dok ograne sunce,
Dok nam dodje ostarjela majka
I utrgne granu bosijoka,
Da nas budi granom bosijoka.
(zanosno)
Bit ćeš dika mog harema:
Moja kaduna!

---

[1] umivanje muslima uz molitvu
[2] jutro prije sunčeva izlaska i molitva u to doba

Bit ćeš ures mog bostana:
Moja djevojka!
Dušek bit nam djetelina:
Trava zelena.
Jastuk biti biele ruke
Jedno drugome,
Jorgan[1]) biti vita grana
Šećer badema.

HASANAGINICA
Kako pjesma navire ti, kadi!
(Zamislila se.)

IMOSKI KADIJA
Kako ne bi, kad sam uza tebe!
Lice ti je vrijedno Carigrada,
(obijesno)
Usta su ti kutija[2]) šećera,
Sitni zubi dva niza bisera!
Pod grlom ti sjajna mjesečina,
Pod jelekom dva biela goluba.
Podigli se: čini ti se sada,
Iz gnijezda da će poletiti!
(Obuhvati je oko pasa.)
Šta si mi se snuždila najednom!

HASANAGINICA
(nesabrano)
Tako! Ništa! Mislila sam nešto.

IMOSKI KADIJA
Kaži, što si sada pomislila?

HASANAGINICA
To, kako će svaki časak liepi
Uviek meni smutiti se, kadi!

---
[1] pokrivač na postelji
[2] škatulja

Posred svakog milovanja tvoga
Javit će se moje tužne misli
Kano crne tice zlokobnice.
Kako ćeš im odoljeti, kadi?

IMOSKI KADIJA
Poćerat ću ote crne tice
Cilik-glasom moje tamburice.
To je samo jošte tako sada,
Ali sve će po zemanu proći!
Hoće, hoće!
(Sjeo na česmu i privlači je k sebi.)
Zar ne, da će proći?

HASANAGINICA
Ne znam ništa. Samo čudno mi je,
Kakova je sudba u čovjeka!
Kamo mene baca?

IMOSKI KADIJA
(privine je k sebi)
Na grud moju!

HASANAGINICA *(mirno)*
Nemoj, kadi, pusti milovanje!
Čekaj jošte nedjeljicu dana!
Je li, da ćeš, dobri kadi, čekat?
(Obuhvati mu rukama glavu i gleda ga u oči.)
Ti si dobar. Dobre su ti oči.
Čekaj samo, dok mi to u srcu
Sve se slegne, dokle se razberem.
(Izvije mu se nježno iz zagrljaja.)
Puno toga u ove je dane
Nagnalo se na me.
(Zagleda se u zvijezde.)
Avaj Allah!
Ah, gle, klanjat mi zaboravismo!
(Trgne se.)

IMOSKI KADIJA

Klanjat ćemo, kad se rastanemo!
Allahu je ovo draže, kado!
(Uzme je opet za ruku i privlači k sebi.)
Daj mi vini ruku kao prije
Oko vrata. Tako, aginice!
(Naslonio je glavu na njezinu ruku onako sjedeći na česmi.)
Aginice, kako je to — liepo!
Kako čas sam želio ja ovaj!
U Allaha molio sam njega,
I — sad mislim, da ga snivam samo.
O reci mi, da li sanak to je,
Il si zbilja ovo ti uza me?

HASANAGINICA

Jesam, kadi!

IMOSKI KADIJA

Reci još jedanput!

HASANAGINICA

Jesam — ali... nisam... sva.

IMOSKI KADIJA

O nemoj!
Nemoj sada spominjati ništa!
Zaboravi, da si majka bila,
Zaboravi, da si žena bila.
Sve ti sada, kado, zaboravi...
(Živo i strastveno.)
Budi moja — ljuba moja budi!
Pa daj vrat mi — vrat mi svoj sad daj...
(Ustao je i hoće, da je poljubi u vrat.)
Oh!

HASANAGINICA

(nježno mu izmakne cjelovu)
Čekaj, kadi — čekaj milovanje!
(Zatim se trgnula mračno, više kao za se.)

Nemoj jošter — sad još nemoj, kadi!
Sad ne, dok se tako strašno meni
Još javljaju djeca, kula, aga...
I njegove na rastanku rieči!
Kadi, kadi — ubit će me misli!
Svaki put će javiti se one,
Svaki put u našem milovanju...

IMOSKI KADIJA

Mani misli, vesela mi budi!
Evo tebi burma pozlaćena,
(Vadi joj burmu — viticu — i natiče na prst.)
Nek se znade, da si isprošena!

Već prije su se od ovih dvoje neopaženi javili gore na dihvani BEG PINTOROVIČ, mati mu ZARIFHANUMA, tetke Imoskoga kadije HATA i AIŠA, zatim njegovi ljudi, starci IBRAHIM i HUSREF, pa još drugih što muških što ženskih ukućana. Kad je IMODSKI KADIJA rekao posljednje riječi, namah je beg Pintorović trgao kuburu i ispalio tri hica u zrak za znak, da i susjedi čuju, e je Hasanaginica isprošena. Svi su nato poletjeli dolje niz basamake.

PRIZOR ČETVRTI

HASANAGINICA. IMOSKI KADIJA. BEG PINTOROVIC. ZARIFHANUMA. HATA. AIŠA. IBRAHIM. HUSREF. Sluškinje. Muslimi. Muslimke.

PINTOROVIĆ

(odmah iza kako je kuburom opalio, još gore na dihvani viče)
Djevojka je naša isprošena,
Šahitalla[1]) ljudi i komšije!
(Ide niz basamake.)

HATA

(prišla k Hasanaginici i grli se s njom)
Sad si naša, sad si sasvim naša!

[1] Svjedoci ste

HASANAGINICA (*tiho*)

Jesam, jesam.

AIŠA

(*grli se s Hasanaginicom*)

N-nemoj n-nujna biti!

(*Miluje ju po licu.*)

PINTOROVIĆ

(*lijevom rukom drži Hasanaginicu, a desnom Imoskog kadiju*)

Pobratime, Imoski kadija,
Evo tebi sestre mi jedine,
Ti joj vrati, što je izgubila!

IMOSKI KADIJA

Evala ti, pobratime dragi,
Eto moj se sanak ispunio,
Pobratimi nismo odsad samo,
Van šurjaci i rodbina draga.
'Vako jošte s dvora ti ne podjoh
Ko što danas —

PINTOROVIĆ

Živ mi bio, brate!

(*Grle se.*)

Uto se već k tarabama skupili ljudi, starije žene i nešto djece sve iz komšiluka; kako koji dodje, viče: „Allah muba rećelje!" (Bog blagoslovio!) — a ukućani odgovaraju „Fala! Fala!" Sluškinje otvorile kapiju, pa neki osobito stariji ulaze u avliju.

Nek se jedi mrk na kuli Hasan,
Što je bega našla begovica.
Neka crkne!

(*Hasanaginici*)

Gore glavu, sestro!
Ti ćeš znati, kom ćemo te dati
I tko će te liepo milovati,

On ni muhi ne će dati na te.
Je li tako, mio pobratime!

IMOSKI KADIJA

Jeste tako i tako će biti!

ZARIFHANUMA

(*Hasanaginici*)

Nemoj, dite, smrknuta mi biti.
Što je bilo, više se ne vraća.

HASANAGINICA

Ne ću, mati. To su samo misli...

HUSREF

(*veseo starčić, nešto siromašnije odjeven; rukuje se s Hasanaginicom neprestano držeći njezinu ruku u svojoj i trzajući njom*)

Živa bila, naša nova nevo!
Do sada si bila aginica
I bez bega mlada begovica,
Odsada ćeš biti begovica
Po drugi put — al ćeš opet ostat
Aginica a bez onog age.
A to sve je na posljetku jedno!
Sve je dobro, kad je glava živa.
I ja sam se dvaput oženio!
Vjeruj snaho i — nije mi žao,
Da sam jošte dvaput!... Tako i ti
Veselo nas pričekaj na domu,
Dok mi svate prikupimo za te,
Da se zbidne, što bit mora. Haj, haj!
Od sevdaha goreg jada nema.

AIŠA

M-muči, Huso, jad t-te n-ne ubio!

(*Husrefu smijući se*)

IBRAHIM

(*častan starac s bradom i s bijelim turbanom, ljepše odjeven; stajao je mirno iza Husrefa, a sad je polagano i svečano pristupio Hasanaginici držeći u ruci gjerdan*)

Evo tebi gjerdan s dukatima,
— Kad si njega obegenisala —
Da ko snaha poznaješ se naša.
U brata sam tebe isprosio,
Al opet smo čekali na tebe,
Nek djevojka svojom voljom ide.

HATA

Jeste livše, kad je svojom voljom.
I ja velim.

PINTOROVIĆ

(*sluškinjama*)

Nuder šerbe brže,
I u čašu bistre amberije,[1])
Da još malo —

IBRAHIM

Ići ćemo, beže!
Dugi danci, a kratki konaci,
Obnoć jati, obdan počivati!
Gdje je jošte Imoski?

HUSREF

Ta doć ćeš!
Nij' daleko. Ja, a šta bi bilo!
Kada dodješ, dozvati bi mogo;
Tako j' blizu — a dobri su vranci.

HATA

Al kasno je? Već će i jacija!

---

[1] mirisavo piće od šumskoga cvijeća

PINTOROVIĆ

Što je kašnje, ljepše će vam biti,
Dok nestane žege i omare,
A navali hladak sa planine.

ZARIFHANUMA (*kad su sluškinje donijele šerbe*)

Bujrun, svati!

Sluškinje dvore sve naokolo. Neke su sluge donijele baklje.

HUSREF

(*našao tamburu na sećiji, pa će Imoskome kadiji*)

Ded zaigraj, kadi,
Na rastanku, da nam lakše bude!

IMOSKI KADIJA

Ne ću više igrati vam, družbo!
Ja sam stigo, što mi srce htjelo.
(*Uhvati za ruku Hasanaginicu.*)

HUSREF (*prihvati tamburicu*)

E pa onda ja ću! — Samo, družbo,
Ja vam ne znam po njoj prebirati,
Nego samo zahvatim gdje i gdje,
Al — popijevat znadem!

HATA

Dela, dela!

IBRAHIM

De ispjevaj, pa da odlazimo!

HUSREF

Hoćete li onu vragoliju
O okladi jednoj djevojačkoj?

PINTOROVIĆ

Udri samo, Husrefe!

HUSREF

Počujte!

(*samo katkad udari po tamburi u pô glasa pripjevajući*)

Okladi se momak i djevojka,
Da zajedno noćcu proborave,
Da se jedno drugom ne okrene.
Momak meće sve imanje svoje,
A djevojka oči i obrve.
Leže Kata kao ledenica,
Kraj nje Meho kao žeravica.
Kad je bilo noći o ponoći,
Uzmiče se čelebija Meho,
Pa govori lijepoj djevojci:
»Okreni se, draga dušo moja,
Na poklon ti sve imanje moje!«
Djevojka je mudre glave bila,
Ode stazom na četiri strane,
Pa zavika iz grla bijela:
»Šahitalla, moji prijatelji,
Pokloni mi sve imanje svoje!«
(*Smijeh.*)

PINTOROVIĆ
Dobra ti je, Husrefe!

IMOSKI KADIJA
(*Hasanaginici, koja nije slušala pjesme, već stajala zamišljena*)
Kaduno,
U kakve si zavezla se misli?

PINTOROVIĆ (*Hasanaginici*)
Svi svatovi šenli[1]) i veselo,
Samo ti nam sahtli i kaharli![2])

HASANAGINICA
To sam sada sjetila se:
(*Ibrahimu*)

[1] veselo, zadovoljno
[2] tužno i žalosno

Daidža!
Kada ćete u svatove po me?

IBRAHIM
Mi mislimo: za nedjelju dana.

HUSREF
Baš u petak, u prorokov svetak!

PINTOROVIĆ
To je pravo.

HUSREF
Baš ćemo se spremit:
Kupit svate u četiri strane,
Sve svatove mlade, neženjene,
A jengjije[1]) mlade, neudate.
Tri će kola igrati pred njima,
Ja pred svima.

HASANAGINICA
Kićena rodbino!
Poslušajte, da vas nešto molim:
Kad skupite gospodu svatove,
Vi po noći odvedite mene!
Kada budem agi mimo dvora,
Da ne vidim sirotice svoje!

ZARIFHANUMA
Šta po noći, kako bi po noći?

PINTOROVIĆ
U sramoti ne ženimo tebe!
Ni pred kime kriti nam se nije.

IMOSKI KADIJA
Jahat ćemo po bijelu danu,
Nek se znade, čiji su svatovi!

[1] svatice

IBRAHIM

Na otmicu svati noću idu!

HUSREF

Po noći bi kakvi ljudi rekli,
Mješte cure da vodimo babu!

HATA

Teško joj je zbog dječice svoje.

HUSREF

Ima djece vazdan po čaršiji.
U mene ih desetero eno!
Pa baš ako dobri Allah hoće,
Bit će jošte djece!
(*Namiguje kadiji.*)
Je li, kadi?

AIŠA

M-muči, H-huso!

PINTOROVIĆ

Usred biela dana
Neka kreću svati od kuće nam!
Nek ih Hasan s kule gleda svoje,
Pa nek puca od golema jeda!

HASANAGINICA

Onda barem — to vas, družbo, molim —
Dug pokrivač pripremite za me!
Kada budem agi mimo dvora,
Da ne vidim sirotice svoje.

IMOSKI KADIJA

Kumaš jorgan[1]) spremit ćemo tebi.

HATA

Sve ćemo mi tebi ispuniti.
Ti što rekneš, onako će biti.

[1] svilen pokrivač

HUSREF

Dva jorgana, snaho, ako treba,
Ja ću poniet. Na te i na konja!

IBRAHIM

Nek kroz jorgan niko te ne vidi,
Ni ti nikog, dok prodjemo mimo.

AIŠA

V-vidjeti će djeca i k-kroz j-jorgan!

IBRAHIM

Hajdmo, družbo, noć će udariti.
Kasno nam je, a daleko nam je.
Daleko su kadijini dvori.
(*slugama*)
Nek sedlaju konje.
(*Sluge odu.*)

PINTOROVIĆ

Ja ću, svati,
Kroz varoš vas malo propratiti.
(*sluškinjama*)
Donesite fenjere i svieće!
(*Sluškinje odu.*)

HATA

(*Hasanaginici daje ruku*)
Zbogom, snaho! Za nedilju dana
Eto tebe našem dvoru.
(*Ide prema vratima.*)

AIŠA

(*Hasanaginici daje ruku*)
Z-zbogom!
(*Ide k vratima.*)

HASANAGINICA

(*ostajući*)
Zbogom, tetke!

ZARIFHANUMA (*prateći Hatu i Aišu*)

Zbogom, prije moje!

IBRAHIM

(*rukujući se s Hasanaginicom*)

Zbogom, nevo, do nedilje dana!

HUSREF

(*Hasanaginici rukujući se*)

Ostaj zbogom, ne misli na agu!
Kadija je mladji.

(*Svi su pošli kapiji osim Hasanaginice i Imoskoga kadije. Sluge su otvorile oba krila kapiji, pa se sad može vidjeti sva varoš u noći i u svjetlu rasvijetljenih pendžera.*)

IMOSKI KADIJA

Zbogom, kado,
Zbogom, moja pozlaćena grano!
Brojiti ću dane i sahate,
Dokle po te svatovima dodjem.

HASANAGINICA

Zbogom, kadi! Spominji se često,
Što uz česmu tu smo besjedili.

IMOSKI KADIJA

Nemoj, da te tužne more misli!

HASANAGINICA

Ne znam, kadi, nisam im gospodar.
Allah znade, kako mi je teško!

(*Polazi s kadijom prema vratima.*)

IMOSKI KADIJA

(*ovije Hasanaginici ruku oko struka*)

Ostaj zbogom, zlatna!

HASANAGINICA

(*izvije se lagano iz zagrljaja*)

Zbogom, kadi!

(*Izišli su svi pred kapiju. Sluge su osedlali konje, pa čekaju držeći preko ruku dolame za putnike.*)

ZARIFHANUMA

Krasne noći, tko se Bogu moli!
Biti će vam lipo putovati.

HATA

Hoće, hoće!

IBRAHIM

(*kao da zapovijeda*)

Sjedajte na konje!

(*Svi su tamo otraga posjedali na konje, koji veselo hržu, a onda su se počeli konji i micati. Na kapiji su samo Zarifhanuma, Hasanaginica i neke sluškinje.*)

GLASOVI

(*otraga*)

Ej dovale, ej!

ZARIFHANUMA i HASANAGINICA

Ej sahadile!

Otišli prosci i Pintorović beg s njima. Čuje se topot konja, malo zatim pjesma i tambura, a domala i pucnjava iz kubura uz veselo podcikivanje. Na kapiji su još Hasanaginica i mati joj Zarifhanuma, te stoje neko vrijeme, a onda se i one okrenu natrag u avliju. Sluškinje hoće da zatvore kapiju.

PRIZOR PETI

HASANAGINICA. ZARIFHANUMA. Sluškinje.

HASANAGINICA

(*sluškinjama*)

Nemojte još! Neka vrata stoje!

(*Sluškinje odu otraga desno.*)

ZARIFHANUMA

Ti ćeš sina čekati, dok dodje?

HASANAGINICA

Hoću, mati! Čekat ću ga ovdje
Jošte malo. Pusti me, da čekam.
Ta večeras tako liepa noć je!

ZARIFHANUMA

Rabbum Allah, i dan lip je bio.
Sve je prošlo, kako treba, šćeri!
Samo kad si ti se odlučila! —
Dok ne puče kubura na dvoru,
Sve sam za te bojala se.

HASANAGINICA

Mati!
Nemoj sada toga spominjati!
Cieli dan već puna mi je glava.
Dajte jednom pustite me samu!
Mira malo dajte mi.

ZARIFHANUMA

(*odilazeći k basamacima*)

Ta idem!
Čekat će te u ložnici majka
(*s basamakâ*)
Da si dalje ostala na domu,
Tu nadomak kuli Hasanovoj,
Još bi jače kinila[1]) se, bona.
Zeman[2]) zidje po kotaru kule,
Zeman zidje, zeman razidjuje.
Prebolit ćeš sa zemanom i ti.
(*Uspela se gore na dihvanu.*)
Sve ćeš ti to, šćeri, pometnuti,
Kad se tamo u Imoski kreneš.
Ne daj, Bože, što se podnit može!

HASANAGINICA

(*legla na sećiju zlovoljno*)

Dobro... dobro...! Ostavi me, mati!

---

[1] mučila se
[2] vrijeme

ZARIFHANUMA

(*Hoće još nešto da reče, no opet se domisli, pa zamakne gore u kuću.*)

PRIZOR ŠESTI

HASANAGINICA sama

Neko je vrijeme tišina velika. Po koji put se čuje samo uzdah s usana Hasanaginice. Uto iz daljine jedva čujno razabire se prvi ziv jacije, glas mujezinov: „Allahu ekber, allahu ekber".

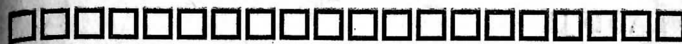
HASANAGINICA

(*uhvatila se rukama za glavu i zaplače u velikoj boli*)

Što učini, aga Hasanaga!
Što učini... da od Boga nadješ!

ZASTOR LAGANO PADA.

ČIN TREĆI

Muška odaja u kuli Hasanaginoj.

Okolo naokolo po odaji pružili se uza stijene dugački minderi (nepomični i neprekidni divani). Otraga je lijevo visok pendžer, a kroza nj se vidi poljana i u daljini visoka planina. Desno je sprijeda isto onakav pendžer. Na desnoj je stijeni povješano raznoliko oružje; ima starih pušaka, handžara, rogova i — stare gusle javorove, a osobito se ističu dvije velike sablje demiskije (dimiškinje, iz Damaska), koje su se sa svake strane jednako ukrivile. Otraga je desno ogradjen malom drvenom ogradom otvor, na koji se basamacima ulazi odozdo iz prvoga boja (sprata). Po odaji su ćilimi (sagovi), po koji stočić, a u sredini màngala (bakrena posuda) sa živom žeravicom, a kraj ove srebren ibrik s kahvom.

PRIZOR PRVI

HASANAGA. Robinjica VLAHINJA.

Na kićenom crvenom ćilimu, koji je prestrt preko ostalih sagova desno na dušeku, sjedi prividno miran HASANAGA; mrk i potmuo puši iz dugačka bojali (bojadisana) čibuka i male lulice. Po sagu je nasuprot polegla robinjica VLAHINJA uz svileni dušek, pa je tek podigla glavu i u poduljem muku gleda Hasanagu ne mareći za kitaru, što ju je valjda već prije odbacila od sebe. Otraga je iza nje bešika s malim „begovićem“, koju ona, kad se sjeti, od vremena do vremena malo i poljulja.

VLAHINJA
(*sjetno i slatko*)
Ni ta pjesma nije ti za volju!
Ho'š li drugu?
HASANAGA
Ne ću. Ne znaš ništa!
VLAHINJA
Igračice hoš' li, liepi ago?
HASANAGA
Ne ću ni njih.
VLAHINJA
Čerkeskinju jutros
Mrtvu našli. Netko ju je zaklo
Kao pile. Bacile ju sluge
Niz pendžere kuli. Nevoljnica
I ona se dosti napatila.
I ona je voljela te ludo
U potaji. Samo meni rekla,
Da za tobom uzdiše i vene
Kao i ja. Bože, tko ju zakla?
HASANAGA
Ja.
VLAHINJA
A kada?
HASANAGA
Jutros pre sabaha,
Pre sabaha i zorice rane.
VLAHINJA
Kad od mene otišo si! — Zašto?
HASANAGA
Zato, jer je mene dočekala
U ložnici Hasanaginice!

Jer je rekla, da mi je ko — žena!
Da je meni aginica.
VLAHINJA
Jadna!
HASANAGA
Luda bila, pa se prevarila.
VLAHINJA
Zašto onda i mene ne zakla,
Kad na tvojoj zaspala sam ruci,
Kad na grlu biser mi prebroji!
Kad ti živo srce zaigralo
I na srcu burundžuk[1]) košulja —
I m e n e si tada ženom zvao.
HASANAGA
Zar ja tebe?
VLAHINJA
Jesi, liepi ago!
Ženom svojom! Aginicom!
HASANAGA
Šuti!
To ti samo kroz noć zazujalo,
Il si nekud zaniela se luda...
VLAHINJA
San je bio. Da, da: liepi sanak!
Ali opet sveg se dobro sjećam,
Svake rieči! »Ženo! Aginice!«
Zvao si me.
HASANAGA
Luda Vlahinjice!
Sada znadem. Ha, ha! Baš si luda!
Gdje bi ti mi aginicom bila?!
Nije ono aga tebe zvao.

[1] od tanka platna

VLAHINJA
Nego koga? Nema druge ovdje,
Kojoj tako dobar si ko meni.
HASANAGA
Da, nema je. Otišla je...
VLAHINJA
(podigla se malo s tla i sjela zagledavši se tužno u zemlju)
Znam sad!
Žena tvoja na snu ti je bila.
Mene ti si grlio mjesto nje,
Mene ti si ljubio mjesto nje!
Noćca crna nije dala vidjet,
Da l' je moje il njezino lišce,
Da l' je moje il — oh hude sreće!
Ti si na čas a u sanku pustu
Mislio, da ona je, što ja sam!
A ja mišljah, da sam aginica!
A ja mišljah, da me voli aga!
HASANAGA
Ej malo si vrieme agovala!
VLAHINJA
Nije meni do tog agovanja,
Niti sam se za tim lakomila,
Da ti budem žena... aginica!
Već da ti me voliš .. ago...
HASANAGA
Gledaj!
Kakve vjere a u kaurkinje!
Uprav zato?!
VLAHINJA
Jeste, dobri ago!
Stog sam danas vesela po dvoru,

Stog sam pjesme sve ti ispjevala,
Štono sam ih od majčice čula,
Što ih znam — a i što same dodju,
Da ih nikad čula, znala nisam!
Same dodju...
HASANAGA
Izmišljaš ih, bona!
VLAHINJA
To ih dragost za tobom izmišlja!
Kada, ago, 'vako uza te sam,
'Vako sama — onda mi je tako,
Na djedovskoj ko da sam livadi!
Čujem frulu, čujem goru čarnu,
Čujem nebo i oblake biele,
Što nad našom putuju krajinom.
Onda pjesma slazi mi u srce,
Tu s dragosti sastaje se mojom,
Pa iz srca u usta se sklada.
Sama ide!
HASANAGA
Još ćeš, Vlahinjice,
Pjevati mi!
VLAHINJA
Morda, morda, ago!
Ali to će bit po zapovjedi.
Ti si danas sve mi uništio.
Ode čador, ode milovanje!
Pjevati ću — od srca bit ne će!
HASANAGA
Još si mlada! Ha, ha! Još si luda!
Šta ti jošte od sevdaha znadeš?
Nije sevdah noćcu boraviti
Uz dilbera.

VLAHINJA

Noću ja i danju,
I na javi i na tihu sanku
Samo tebe gledam, dobri ago!
I kako se jadna razveselih,
Kad si tiho k meni došo, ago,
Prvim trakom drage mjesečine...
A bulbul se bio raspjevao!
Kad mi noćas 'nako besjedjaše,
Sva je kula kao raj mi bila.

(*bolno*)

A to bilo Hasanaginici!

HASANAGA

(*napola u rugu*)

Tko bi reko, crna Vlahinjice,
Da ti tako voljeti umiješ!
Pa to ja ti i ne branim!

VLAHINJA

Nemoj!
Nemoj tako besjedit mi, ago!
Svaka riječ ti u srce mi ide.
Ti se rugaš, a ja patim ovdje,
Prevarena ja sam — a od one,
Što ti ode iz kuće, iz dvora!
Nehajnica!...

HASANAGA

(*oštro*)

Šuti! O njoj šuti!
O njoj samo ja govorit smijem.

VLAHINJA

Zašto noćas i mene ne zakla?
Ko i onu Čerkeskinju...

HASANAGA

(*opet u rugu*)

Ne ću!
Ne ću tebe, curo, kad me voliš...

VLAHINJA

(*izvadila iz njedara mali nož*)

Vidiš, ago, materin to nož je,
S tim je ona probola se mlada
One noći, kad su tvoji ljudi
U kuću nam pali. S njim sam i ja
Probosti se htjela, al su vrazi
Svezali me. Sad je za nj'ga hora!
Probost ću se zbog dragosti, aga!
Od žalosti za tobom umriet ću.

HASANAGA

(*mirno i umilno*)

Nemoj sebi kidisati mlada!
To se aga samo s tobom šali.
Voli tebe, curo, aga! Voli!
Amo gledaj, pa vesela budi!
Znaš, da ti si od svih robinjica
Meni bila ponajdraža uviek.
Nemoj mi se žalostiti sade,
Pa zbog one, što je nema više
Ni u kuli, ni u srcu mome!
Što, zar misliš, kog sam protjerao,
Da bi natrag svraćao ga ikad?!

(*Ražestio se.*)

Tko je ona, da bi za njom gin'o?!
Istina je: bila mi je ljuba,
Bila žena, al me znala nije,
Nije znala, da me uviek voli,
Nije znala, da mi srce gata,

Da mi bude potpuna i vjerna!
Otišla je — već je i ne znadem,
Nit ću više ja mariti za nju.
Ej ti ne znaš onda Hasanage!

VLAHINJA

(*ljubi Hasanagu u ruku*)

Fala, ago, fala, dobri ago!
Ma da srcu vjerovat je teško! —
To je, mislim, samo na čas bilo,
Jer opet će ona, opet tebi
Pasti na um — pa ćeš mene tjerat!
Al' svejedno, ma i na čas bilo,
I to mi je, dobri ago, dosti!

HASANAGA

Mani take misli i besjede,
Već tako ti vlaške vjere tvoje,
Ded mi kazuj koju svoju...

VLAHINJA

(*vesela*)

Pjesmu?
Hoću, ago, hoću, dobri ago!

(*Dohvati kitaru, pa uz tihanu pratnju govori čuvstveno.*)

»Karamfile, pleme moje,
Da je meni sjeme tvoje,
Ja bih znala, gdje bih cvala:
U mog dragog u njedrima!
Kad moj dragi ide spati,
Karamfil će mirisati,
A moj dragi uzdisati...«

(*Još malo udari u kitaru, prestane, pa se sva raznježena okrene agi.*)

Je l' ti s voljom pjesma, ago?

HASANAGA

(*nije joj pravo ni slušao pjesme, već se zamislio*)

Nije!

VLAHINJA

Danas jošte nijedna ti nije
Moja pjesma ugodila, ago!
I nisi me ni slušao sada,
Već se nekud — dalje zamislio!

HASANAGA

Ne pogadjaš, koju ja bih htio!

VLAHINJA

Ja ih više ne znam, liepi ago!
Nemam više ja pjesama svojih,
Sve sam ti ih ispjevala redom.
Sve: i srce s njima ispjevala.

HASANAGA

Ja znam jednu. Slušaj, Vlahinjice!
»Kroz bašču mi voda teče,
Ja je ne pijem.
Krajem vode ruža cvate,
Ja je ne berem.«

VLAHINJA

Ne znam jošte take pjesme.

HASANAGA

Slušaj!
»U ružici bulbul piva,
Ja ga ne slušam,
Već ja jamim kamen-stinu,
Pa ga otiram:
Haj otolen, bulbul-tico,
Ja te ne slušam.

Ovdi nema ljube moje,
Da te posluša...«

VLAHINJA (*šapućući*)
Ovdi... nema... ljube... moje!

HASANAGA
Slušaj!
»Otišla je na daleko
Svojoj rodbini.
Da je mogu na snu vidit,
Ko da došla bi,
Da mi more knjiga doći,
Ko da bi je vidio...«

VLAHINJA
Eto, ago, ne rekoh li bona,
Da je ona u srcu ti vazda!
Sve sad znadem. Dalje tajit nemoj!
Dalje tu mi opstanka već nema,
Crn je meni petak osvanuo!
To ti, ago, za njom — za njom tužiš!
Šta je meni dalje živjet ovdje?!

HASANAGA (*razjario se i odbacio čibuk*)
Za njom! Za njom! Crna Vlahinjice!
Za njom samo miso mi polieće,
Jer ona je u smrt šćela za me:
Ostaviti djecu, kulu, — sunce
I bacit se niz bedeme krasna!
Znala me je, ali j a nju nisam,
Nisam znao čarna joj sevdaha,
Što u srcu čuvala ga za me,
Ne za noćcu kao robinjica,
Već ko žena šesnaest godinica
I ko drúga. — Sad joj vjeru vidim.

Prije ne znah u ludosti ludoj,
Već je pustih, nemilo otpustih
Tu sa kule. Allah kaznio me.
Kaznio me s vama robinjama!

VLAHINJA (*podigla se na koljena*)
Aga!

HASANAGA (*svedj jednako*)
Za njom protuži mi srce.
Šta ti misliš, da bi tebi ikad
'Vaku pjesmu pjevo?! Izmiči mi!
Ni nalik joj nisi ni u čemu,
Ni ti, a ni druga koja igdje!
Sve ću ja vas prije poklat redom,
No da jedna misli, da je vriedna
Naknaditi ikad aginicu!

VLAHINJA
(*potištena*)
Ne trebaš me svojom rukom klati,
Dok je meni materina noža!
(*Gleda ga sjetno i milo.*)
Ali prije, nego umrem, ago,
Da ti kažem.
(*Zajeca se.*)
Ne, ne! Ne ću ništa!
Što bi to mi koristilo sada?!
(*Ustala.*)
Ja sam tek za noćcu robinjica.
Ništa nego: zbogom, dobri ago!

HASANAGA
Idi dolje i zovi mi majku!

VLAHINJA
Idem. To je posljednja mi služba,
Što ću ti je prije smrti svršit.

Ondje, gdje me noćas mjesec gledo,
Gdje u sanak zaspala sam čarni,
Grleć svoje neljubljeno zlato —
Ondje će mi nož u srce ući.

HASANAGA

Što mi buncaš tudijer o smrti?
Idi, kad ti kažem.

VLAHINJA

Idem! Idem!

(Polazi otraga, ali tako, da je uvijek okrenuta prema Hasanagi, pa sve korak za korakom kao u nekom snu neiskazano milo govori.)

»Podji zbogom, moj nelomljen sokole!
Kad ti budeš niz to polje široko,
Tu ćeš naći bunar vodu studenu,
U bunaru bilu grudu snijega.«

HASANAGA *(ljutito)*

Ne trebam ti pjesme. Idi!

VLAHINJA *(odmičući, jednako kao prije)*

Idem.

»Jami grudu, pa je metni u njedra!
Sapni puce, nek postoji mrvice!
Raspni puce, pa pogledaj niz srce —«

HASANAGA

Jesi l' veće otišla? A?

(Zamahne čibukom.)

VLAHINJA *(svedj jednako približujući se tamo otvoru otraga.)*

Idem.

»Kako će se ona gruda topiti,
Onako će moje srce... venuti.«

(Zaplače teško, a onda se naglo spusti niz basamake. Dolje se već razabire žagor djece i njihova lupa, kako se penju gore. Hasanaga mirno meće žeravicu u lulicu i puši dalje odbijajući guste dimove.)

PRIZOR DRUGI

HASANAGA. MEHO. AHMED.

MEHO

(uz basamake)

Je li gore bábo?

GLAS VLAHINJE

Jeste! Jeste!

MEHO *(poletio prema Hasanagi)*

Gledaj, bâbo, džidža![1])

(Nosi džidže, a sve mu putem ispadaju.)

AHMED

(došao sa Mehom, te i on nosi džidže)

Gledaj, gledaj!

AHMED

Došli smo se gore poigrati,
Da nas pustiš na mindere.

AHMED

Baka
Dolje rekla, da je danas petak,
Pa da sm'jemo u tvoje odaje.

HASANAGA

Sm'jete! Sm'jete! Eno kod pendžera
Igrajte se, koliko vam drago!

MEHO

Znaš, mi ćemo užinicu kuhat!

AHMED

I ja — i ja! Imamo jabuka!

MEHO

Rezat ćemo jabuke na džidže.

HASANAGA

(zamišljeno)

Hajte, hajte!

---

[1]) crepovi i rbine od razbijena posudja

MEHO

(*otišao k pendžeru i tamo sjeo na minder*)

Gle, Ahmete, ovdje
Uz pendžer će najljepše nam biti.

(*Vadi jabuke i reže na džidže.*)

AHMED

(*otišao za Mehom, pa se s njim tamo igra.*)

PRIZOR TREĆI

PRIJAŠNJI. UMMIHANA.

UMMIHANA

(*uto već došla odozdo i pošla k Hasanagi*)

Zvao si me gore, sine!

HASANAGA

Zar ja?

UMMIHANA

Kroz zube mi rekla Vlahinjica,
Da me nešto gore trebaš.

HASANAGA

Ah, da!
Sjedni, da! Da, sjedni tu! — Ja ne znam...

Stanka.

UMMIHANA

(*sjela na stočić uz Hasanagu i poljuljava bešiku*)

Sine moj, a u što tebi misli?
Zar ćeš tako svaki dan se kriti
Tu u kuli kano u tavnici?
Ko da djece uza tebe nema,
Ko da nema majke uza tebe!

HASANAGA

A da šta bi?!

UMMIHANA

Nujan si mi, sine!

Svakim danom sve nujniji bivaš.
Ti ne slaziš u polje askeru,
Po bedemu ne šetaš se kuli.
Robinjice sve nekuda ćeraš
Il iz kule il niz kulu!...

HASANAGA

Neka!
Šta će krsti vuć mi se po dvoru?!
Nek izginu redom! — Šta me stalo!

UMMIHANA

Ja ne velim. Ništa zato! — Samo
Da mi ti si veseliji, sine!

HASANAGA

Pa me, mati, razveseli!

UMMIHANA

Hoću,
Kad baš veliš. Ja sve mislim sobom —

HASANAGA

A što misliš?

UMMIHANA

Da te ženim, sine!

HASANAGA (*smije se*)

Avaj, mati!

UMMIHANA

Uprav da te ženim!
Veće ti je mati ostarila.
Ne mogu ti dvora prehoditi,
Ni zlaćanih ključa prenositi.
Reći će nam prvašnja rodbina:
»Omatori aga Hasanaga,
Nije njemu ni trebala ljuba!«
A ja mislim: da se kupe ljudi,
Pa d' idemo kud u prošnju, sine!

HASANAGA
I već danas!
UMMIHANA
Makar uprav danas!
Prorokov je danas danak liepi.
HASANAGA
(*tobože se zanima*)
Bre aferin! A kuda bi išli?
UMMIHANA
Lako za to!
HASANAGA
Ti već znadeš, majo?
UMMIHANA
Znam i ne znam. Pitala sam samo,
Gdje bi koja za te zgodna bila.
Eno — Gjulsa od Novakovića...
HASANAGA
(*smije se*)
Premlada je. Šći bi bit mi mogla!
UMMIHANA
Ili hoćeš Hanu Kapetana...
HASANAGA
Muškara je! Ne bi ni te, majko!
UMMIHANA
Ili ćeš mi Arvatovu Ajku...
HASANAGA
(*još uvijek u smijehu*)
Ota opet mene ne bi šćela!
UMMIHANA
(*hrlo*)
Abegzadu, Ahmed-begovicu,
Udovicu mladu Omarića,
Il Gjulsiju il Biserhanumu...

Ima, sine, vazdan ih na drumu,
Po kulama i po varošima,
Po haremim' i po čardacima,
Pa mogli bi kuda na gledanje!
Il ti sam da danas kud se spremiš
Na dorina — pa u ašik, sine!
Tražit ljubu!
HASANAGA (*jednako u jedva zamjetljivomu rugu*)
Koju ti bi, majko?
UMMIHANA
Koja tebi po ćefu je. Meni
Svaka dobra. Ja se ne udajem...
Samo da mi tužan nisi, sine,
I da mi se ne rugaju tebi
Ti begovi Pintorović-roda,
Sirotinja, ne begovi! — Eto,
Koju godier odvoliš...
HASANAGA
A mati!
Ne bi l' ti se snaha zamjerila
Ko i prva?
UMMIHANA
Nije ona meni
Učinila ništa — nego tebi!
HASANAGA
Nemoj, mati, ti si prva o njoj
Posumnjala preda mnom. Da, ti si
Prva 'nako izdaleka nešto
Govorila. Jesi, jesi! Ti si
Mene dalje naustila na nju.
UMMIHANA
Nemoj, sine, govoriti krivo!
Ja sam rekla, što bi svaka mati —

HASANAGA
I svekrva!
UMMIHANA
Nije, sine, tako!
Ti si jako volio je onda,
Pa u tome ni vidio nisi,
Da ti više nije, kâ je bila!
HASANAGA
Jest, jest, majko, ti si meni prva
Uprav one strašne tvoje rieči
Onda rekla — ali je l' istina
Sve to bilo, ili ja sam samo
To smislio, da je tako? To je,
Što me muči i što mislim! — Ona
S kule se je sunovratit šćela
A zbog mene!
UMMIHANA
Allah znade, je li?...
Ja ne velim ništa. Morda i jest!
Al zašto je onda domu pošla?
HASANAGA
Da ti nisi onda došla sa mnom,
Ostala bi ona!
UMMIHANA
O moj sine!
Baš ko da sam rodila te jučer!
Zar ti više ne znaš, što je bilo?
Zar ne vidje Pintorović-bega?
HASANAGA
I on i ti — i svi ovdje redom,
Svi ste krivi! E da sâm sam došo,
Bez rodbine i bez robinjica,

Ona meni koljenu bi pala!
Sve bi bilo kao prije. Sve! Sve!
UMMIHANA
Morda i bi, kad ti veliš!
HASANAGA
Bi! Bi!
Ne bi ona s a m a taka bila!
Pred svietom je samo tako —
UMMIHANA
Sine!
Pa si mogo odjahati do nje
Il poručit...
HASANAGA (*začudjen*)
Ti to zbilja veliš!
I ti mene to bi svjetovala!
UMMIHANA
Zašto ne bih? Ti si meni prvi.
Što ti veliš, i meni je drago.
Da si reko, ja b' i sama išla,
Molila bih i — domolila je!
Samo da mi neveseo nisi!
HASANAGA
Takovu te volim, mati moja!
S tobom sad se divaniti more.
Nije ona, zar ne, majko, kriva!
Nije ništa! Ja sam taki ludjak
Onda bio. Sve što dalje mislim,
Sve to više vidim: kriv sam. Jutros
U prozorje, kad bulbuli poje,
Dorina sam poklopio svoga.
Odjaho sam — znaš li kuda, majko?

UMMIHANA
K njojzi?
HASANAGA
Uprav: pravce dvoru njenu!
Preko njiva i preko strništa!
Već sam bio blizu bašče njene,
Kud smo nekad ašik provodili —
I — onda sam konja okrenuo!
Odjedanput: okrenuo konja!
Nisam mogo, nisam mogo, majko!
Čim osjetim, da je ona blizu,
Uzrujam se u srcu. Zadrhćem,
Pa sam sebe psujem: »Nemoj! Ne sm'ješ!
Popustiti ženskoj glavi nemoj!«
Vraćajuć se sâm sam sebe pito:
Kud sam samo ovo konjem pošo?
I stao sam smijati se sebi,
Da sam uprav kao diete ludo
I da sevdah uzeo mi pamet!
UMMIHANA (*trgne se opet*)
Još da nisu tamo pustili te,
Il da j' bio Pintorović beže,
Ala pusta ruga i sramote!
Bolje, da si vratio se, sine!
HASANAGA
Nije bolje. Morda nije bolje,
Kad razmislim opet... Da je ona
Sama bila, skočila bi k meni,
Na konju bih doveo je svome!
Na kuli bi u zoricu ranu
Osvanula. Niko ne bi znao!...
Eto, mati, s kim ćeš ženiti me,
Eto, kuda u prošnju je ići!

UMMIHANA
Šta zar misliš, da idemo po nju?
HASANAGA
Po nju, po nju! Najbolje je tako!
Spremite se: Sultanija i ti!
Husejina povedite slugu.
Poklopite konje sokolove,
Pa vi ravno k njojzi u pohode!
Pitajte je, što je i kako je:
Je l' joj žao kule i dječice,
Je l' joj žao age i sevdaha?
Pa rekne li: jeste — jamite ju!
U susret ću dojahati vama,
Aginicu, drugi put djevojku,
Da vodimo ope' kuli našoj!
Je li tako, stara moja majko?
Ha, sad mučiš! Vidiš — nisi dobra!
Nisi taka, ko si malo prije
Za čas jedan kazala se meni.
UMMIHANA
(*mirno*)
Mučim. Mučim. Jedna riječ moja
Zasjekla bi u srce te, sine!
HASANAGA
Kakva riječ? Opet sumnjaš, majko!
Zla si! Zla si! — Ostarila jesi...
UMMIHANA
Nije sumnja, van istina prava.
HASANAGA
Pa šta mi je kriješ?
UMMIHANA
Nije hvajde
To sad kriti. D a n a s će se znati.

HASANAGA
Danas? Šta je?
UMMIHANA
Ti nas šalješ tamo,
A kasno bi došli!
HASANAGA
Šta? Zar —? Reci!
UMMIHANA
Svatove bi putem dočekali!
HASANAGA
(*trgnuo se*)
Dakle mi je ljuba isprošena?
UMMIHANA
Ima tome već nedjelja dana
HASANAGA
(*odbacio čibuk*)
Isprošena?!
UMMIHANA
Danas svatovi će
Proći tuda.
HASANAGA
Tko to kaže, mati?
UMMIHANA
Već govore o tome i djeca
Po varoši. Ono isto veče
Dočula sam. Nisam reći smjela:
A kako bih mogla ti i reći?!
HASANAGA
Tajila si, a zbog mene, mati. —
Sada vidim, da si dobra! Ti si
Sve mi šćela skriti — i u prosce
Odvesti me, da sramote nije,
Kada budu svati prolazili.
Dakle danas!... Al sam, Allah, luda!

Danas konjem pošao sam po nju.
Baš dobro je, da sam ga okren'o! —
A kamo se ljuba mi udaje?
UMMIHANA
Prsten primi Imoskog kadije,
Prsten primi i obeća mu se.
HASANAGA
(*mračno*)
Tako li me brzo zaboravi!
Ti si, mati, govorila pravo:
Nije ona žena, kakva meni
Uviek se je kazivala. Nije!
Snevjeri se za nedjelju dana.
A ja, luda, mišljah, da je vjerna
I sevdah sam u nebo joj kovo,
A ona se za drugog udaje!
UMMIHANA
Sama to je poručila tebi!
HASANAGA
Poručila?! Po kom?
UMMIHANA
Ta po šćeri!
Sultanija ono isto veče —
Kad je bila isprošena — k njoj je
Prokrala se. Obaći je htjela.
HASANAGA
A ja nisam znao. Zovi mi je!
Sultaniju zovi!
UMMIHANA
Nemoj, sine,
Grditi je. Nije ona kriva.
Obašla je majku. Šta ćeš? Šći je!

HASANAGA

Ne ću, za to ja joj ništa ne ću,
Nego bi je pitat htio nešto...
Zovi mi je! Gdje je?

UMMIHANA

(otišla k pendžeru desno)

Tu je
U avliji bila malo prvo.
(Gleda kroz pendžer, spazi Sultaniju i viče.)
Sultanijo!
(Hasanagi)
Eno je sa Fatom!
(Opet viče.)
Sultanijo! Bábi gore dodji! —
Ha, već ide!
(Zatvori pendžer i povrati se na stočić.)
Sva je prestrašena
Kazala mi sve i — tebi šćela,
Al joj nisam dala! — Ti bi morda
Snuždio se bio.

HASANAGA

Ne bih! Ne bih!
Veseo bi bio, da je tako,
Da sam barem na čistu! Tek jošte
Sultaniju priupitat moram...
(Spazi Sultaniju, koja je došla s Fatom odozdo.)
Ha, već tu je. Amo, šćeri, hodi!

PRIZOR ČETVRTI

PRIJAŠNJI. SULTANIJA. FATA.

MEHO

(s mindera Fati)
Hodi, Fato, k nama!

AHMED

Hodi, Fato!

FATA

(došla iza Sultanije.)
Što radite?

MEHO

Užinicu, Fato!
Hodi, ti ćeš biti maja.

AHMED *(pljesne rukama)*

Maja!

MEHO

A ja bábo!

AHMED

Ne, ne! Ja sam bábo.

FATA

(otišla k braći na minder)
Najpre Meho, onda ti, Ahmede!
Ne morete obadva bit bábe
Najedanput...
(Igra se dalje s braćom.)

HASANAGA

(slušao dječji razgovor i nasmijao se trpko)
Ne mogu! Ne mogu!
Ha, ha, djeco! Kako pogadjate!
(Prema Sultaniji, koja je već uto prišla i sjela uza nj.)
Sultanijo, ti si bila kod nje?!

SULTANIJA

(pogleda Ummihanu)
Bako!

UMMIHANA

Ja sam kazala mu.

HASANAGA

Ništa!
Pa neka si! Mati ti je.

SULTANIJA

Jesam.
Podveče sam prokrala se do nje
S Husejinom.

HASANAGA

S njom divanila si?

SULTANIJA

Jesam. Nitko znao nije, da sam
K majci došla.

HASANAGA

A već prosci bili
Tamo kod nje!

SULTANIJA

Jesu.

HASANAGA

Šta je rekla?

SULTANIJA

Ništa! — Samo žalosna je bila!

HASANAGA

Baš žalosna!

SULTANIJA

Jeste, bâbo!

HASANAGA

Onda?
Nemoj i ti sad žalosna biti!
(Gleda ju.)
Ja, šta ti je? — Vesela mi budi!
Danas mati udaje se tvoja.

SULTANIJA

Tako, bâbo! Dolje sad u dvoru
Ražalih se do suza.

UMMIHANA

A s česa?

SULTANIJA

Vlahinjica, crna robinjica,
Zlatnim se je nožem udarila
Ispod grudi u srdašce mlado.
Vidjela sam, kako klonula je
Baš na minder kraj pendžera. Svu je
Krvca crna oblila, pa leži.
A na licu ništa se ne pozna,
Nego smiešak, — da ti srce pukne!

UMMIHANA

Sve ćemo ih sutra proćerati.

SULTANIJA

Smrt je ovo kulom proprhala,
Mračni osjen pao joj po dvoru,
I nebo je danas tako tužno...
Ja se bojim, ja se strašno bojim,
Što će biti, kad svatovi prodju?
Da se ne bi bábo...

HASANAGA

Sultanijo!
Ni maknut se ovdje bábo ne će
S ovog mjesta. Nek svatovi idu!
Neka jezde drumom ispod kule!
Kad je šćela, pa nek ide! Neka!
Ja se za njom ni okrenut ne ću,
Ni s pendžera gledati je ne ću!
— Već mi pričaj, što ti dalje mati
Kazivala, kad si u nje bila.

SULTANIJA

Teško joj je, veli, što s' udaje.

HASANAGA

Teško, teško! Lagala je tebi,
Samo da se ne zgadiš nad njome.

SULTANIJA
Bâbo! Nije!
HASANAGA
Šuti! Znam je...
SULTANIJA
Nije!
Žalosno je djecu spominjala,
A i tebe.
HASANAGA
Mene? — Što je rekla?
SULTANIJA
Rekla je, da —. Ne sm'jem reć ti! Ne sm'jem!
To je mene zaklinjala, da ti
Ne kažem baš ništa.
HASANAGA
(*sve razjarenije*)
Begovica!
Ponosna je. Ne šće se ponizit!
Pa i ono, što joj na čas dodje,
Ne će, da se ikad znade. Ali —
Nije ni to! Lagala je i to! —
Da me voli, je li? To je rekla
Tek pred tobom, da se ljepša kaže.
Stidila se svega, pa tobože
Tebi rekla, da me jošte voli!
Reci, nije l' tako? Je li rekla,
Da me voli, da uzdiše za mnom?
Da joj žao mene i dječice,
Da je sile za drugoga poći?!
Nije l' tako? Vidim ti na licu,
Da je tako. Sve na njojzi laž je.
(*bijesno*)
Da, i ono, da je šćela skočit

Niz pendžere kuli. Sve je, sve — laž!
Sve ste žene jedna drugoj nalik,
Čerkeskinja ko i Vlahinjica
Ona i
(*Ummihani*)
Ti,
(*Sultaniji*)
Valjda i ti taka
Bit ćeš ko i ona —
SULTANIJA
Da bi samo
Taka bila! Ti se varaš, bâbo!
Tebi morda na žao se dalo,
Što s' udaje maja. Morala je
Kudgod poći. Ginula bi tude
Pokraj djece, a bez djece svoje,
Pokraj tebe, a bez —
HASANAGA
(*u rugu*)
Milovanja!
Haha! Šta je rekla ti o meni?
Sve mi kaži!
SULTANIJA
Dobro, kazat ću ti.
Sad kad svati već su po nju prošli,
Govoriti mogu. Rekla mi je,
Samo k tebi da joj misli idu,
K tebi — k nama! — Da je čekala te:
Tebe, jali kog poruka tvoga!
Tvoje rieči spominjala neke
Od dženeta i od onog svieta,
Gdje ćete se opet naći, bâbo!

HASANAGA
I to zar je spominjala?
SULTANIJA
Jeste!
Da si, veli, samo knjigu poslo,
Da bi došla odmah — il da ja sam
S tvojom voljom onda k njojzi pošla,
Da bi bila sa mnom išla...
HASANAGA
S tobom!
To je rekla?! Uistinu, šćeri!
SULTANIJA
(meće ruku na prsa)
Tako Allah pomogo mi, bâbo!
HASANAGA
(zamislio se)
A zašto je rekla, da mi tajiš
Sve to?
SULTANIJA
Ne znam.
UMMIHANA
Zato, da se prva
Ne ponizi pred tobom!
SULTANIJA
Da, zato!
Pravo veli!
HASANAGA
Je l' to onda sevdah?
Nije, nije — pa da stoput veli!
Ne, ne, to se izmotava ona!
Sad je sretna — svatovi joj idu.
To je šćela, to je dočekala.
Pa nek ide, vesela joj majka!

Bit ću i ja veseo, kad spoznam,
Da mi nije ona, što sam o njoj
Ja mislio do posljednjeg časa.
Uviek sam je nekud podizao
U visine neba Allahova,
A sad vidim: koga? — Jednu ženu,
Ko sve što su, ko i — robinjica,
Što od jednog do drugog se baca:
Jednog pušta — a drugog uzima!
SULTANIJA
Vjeruj, babo, da je zaplakala
Sve od tuge i sudbine teške!
HASANAGA
To je ono još najgore, šćeri,
Što bi šćela suzama pozlatit
Sve, što čini, a zna, da je kriva!
Zašto nije rekla tebi: »Jeste!
Udajem se, jere tako 'oću,
Jer ne volim više tvoga babe.« —
A ne: tobož da još mene voli,
A onoga drugog da joj silom
Nametnuli! — To je ono ružno!
Crn joj obraz na obadva svieta!
SULTANIJA
Nije taka maja. Ja znam dobro,
Kako joj je onda teško bilo!
HASANAGA
Morda samo za čas, Sultanijo!
Sjetila se, dašto, na čas djece,
Pa i suze došle su joj same.
Ali kada čas taj opet prodje,
Više nema ničesa! — Da ona
U nutrini srca naske voli,

Ne bi bila taka! Već bi došla
Onu istu noć do naše kule!

UMMIHANA

Nije hvajde o tom govoriti.
Šta je bilo, vratiti se ne da,
Van je pravo, da zaboravimo,
Pa da drugu potražimo.

SULTANIJA

Drugu!
Drugu maju vodit ćeš nam, bâbo?!

HASANAGA

Neka prva iz vida nam ode!
Kad je ja, ti —

SULTANIJA

Zar zaboravimo?
Ne znam, da l' ću ikad moći?

HASANAGA

Šćeri!
Kad je spoznaš, ko što ja sam —

SULTANIJA

Bâbo!
Ti je nisi još upozno. Danas,
Danas ćeš je —

HASANAGA
(*začudjen*)

Kako danas?

SULTANIJA

Slutim,
Da će ona svratiti se k nama.
Slutim nešto danas grozno, bâbo!
Smrt je noćas našoj kuli došla:
Čerkeskinju, za njom Vlahinjicu

Povela je sa sobom i — još će!
Danas, bâbo, ja se bojim dana:
Krvavo je jutros započeo!

HASANAGA

Ne će biti krvi, van da gvoždje
(*pokazuje na stijenu*)
To se samo podigne. Ja ne ću.

SULTANIJA

Mogo bi se, bâbo, uzjariti,
Kad ti svati mimo dvora prodju,
Pa trgnuti gvoždje...

HASANAGA

Ne ću, diete!
Kako ovdje sjeo sam o podne,
I s toga se ne makao mjesta,
Ne ću ni sad — ma bilo što bilo...
Vidiš, šćeri, da tu mirno sjedim
I da pušim lulu ko dosada.
Gle, trne se — od tvog razgovora!
Ded zapali! Metni žeravicu.

SULTANIJA
(*vadi kliještima žeravku iz mangale, pa meće u lulu, zatim opet sjedne na ćilim*)

Al da maja sama dodje amo?

HASANAGA

Ni onda se pomakao ne bih!
Ali ne će doći. Šta bi došla!

SULTANIJA

Ako maja gore k nama dodje,
Po tome ću ja poznati maju:
Je li 'naka, ko što ti mi kažeš,
Il je 'naka, ko što meni rekla.

HASANAGA
Ne će ona više nigda amo!
Il da dodje — to bi došla djeci...
SULTANIJA
A ne tebi? Morda ipak, bâbo,
Da te hoće jošte jednom vidjet!
Morda ne će suzdržat se moći,
Da ti kaže, što je meni rekla.
HASANAGA
U što šćeri taki divan? Nemoj!
Nemoj mi je više spominjati!
Ona za me više živa nije,
I to nisu svatovi, već mejit,[1])
Što prolazi niz našu mahalu...[2])
SULTANIJA
Al mene ćeš, bâbo, dolje pustit
Do kapije, da ja majku vidim
Jošte jednom!
HASANAGA
Testir tebi, diete!
Do kapije — al da dalje nije!
Ti je vidi, ti je i pozdravi,
Al da gore dozvala je nisi!
SULTANIJA
A da maja sama k nama dodje?
HASANAGA
Neka dodje! Ja je zvao nisam.
SULTANIJA
A da dodje kogod od njezinih?

---

[1]) mrtvac
[2]) predio, četvrt

HASANAGA
E onda bi handžar i kubura
Sudili im.
SULTANIJA
Jao, ja se bojim!
(Vani se najednom začuje gruvanje pušaka i topot konja; čuje se svirka, pjesma i veselo ijukanje. SULTANIJA se naglo skočila i pošla otraga k pendžeru do UMMIHANE, koja je već otprije tamo bila uz djecu izvirujući kroz pendžer; sad ga je otvorila širom, a buka i žamor odozdo sve je jasniji, pa se pače razabire i cilik tamburice. HASANAGA sve jednako sjedi ondje desno sprijeda kao prije, pa naglim dimovima prikriva nemir.)
UMMIHANA
(uz otvoren pendžer)
Eto svata!
FATA
(stala na minder i nagnula se kroz pendžer)
Kasom konji trče!
MEHO
(i on na pendžeru)
Kolika je prašina iza njih!
AHMED
(hoće da bolje vidi; Ummihani)
Podigni me, bako!
(Podignut gore zapljesne rukama.)
Šta je kónjâ!
SULTANIJA
Sada drumom uspinju se našim.
FATA
Gdje je mati?
SULTANIJA
Ne vidi se jošte!

Hajde, Fato, idemo mi dolje!
Sa kapije vidjet ćemo maju.

MEHO

Idem i ja!

AHMED

I ja!

UMMIHANA

(Mehi i Ahmedu)

Ne vi, djeco!
S bakom ćete gledati s pendžera.
Mogli bi vas konji!

(Stoji sa Mehom i Ahmedom uz pendžer ogrlivši ih, a pokatkad se i obazre na Hasanagu.)

SULTANIJA

(povela Fatu prema otvoru otraga)

Hajde, Fato!

(Ode dolje s Fatom.)

PRIZOR PETI

MEHO. AHMED. HASANAGA. UMMIHANA.

UMMIHANA

(uz pendžer)

Gle, sad uz brieg laganije jašu.
Polegli im alajli barjaci.

MEHO

Al su liepi gjogati!

AHMED

Gdje j' maja?

UMMIHANA

Sad će ona!

MEHO

Evo nekih žena!

UMMIHANA

To su, sinko, jengjijice mlade.
Svatovnjače! — Bome liepi svati!

HASANAGA

Što bi bili! Sirotinja to je:
Odrpani begovi!

AHMED

(smije se)

Gle, bako,
Onog starog!

MEHO

S buklijom u sedlu!

UMMIHANA

To je, djeco, svata starešina!

AHMED

Kako pjeva!

MEHO

A konj mu se plaši!

(Smije se.)

AHMED

(pljesne rukama)

A tko j' ono zamotan na konju?

MEHO

Jorganom se zamotao.

UMMIHANA

(okrenula se Hasanagi)

Sine!
Pokrivačem umotala se je,
Otkrenula glavu s kule.

HASANAGA

Stid ju!
Stid ju amo pogledati!

MEHO

Bako!

Je li ono naša mati?

UMMIHANA

Jeste!

Ona, što se prekrila na konju.

AHMED

Sad je stala!

(*Viče.*)

Majo!

MEHO

Sultanija

K njoj je prišla. Fata za njom ide.

Skreće konja!

(*Viče.*)

Majo! Majo!

AHMED

Majo!

UMMIHANA

(*Hasanagi*)

Svi su konje uz dvor ustavili.

MEHO

(sasvim se nagnuo preko pendžera, viče)

Vrati nam se, mila majko naša!

AHMED

(*viče za Mehom*)

Vrati nam se, mila majko naša!

MEHO

Da mi tebe užinati damo!

AHMED

Da mi tebe užinati damo!

UMMIHANA

(brzo Hasanagi)

Svratila se! Sada će i u dvor!

MEHO

Već nam maše. Sad je s konja sašla.

(Ahmedu)

Metni džidže, spremi užinicu,

Da mi damo našoj majci.

AHMED

(sakuplja džidže i jabuke)

Tako!

Od mene će najprije uzeti!

MEHO

(skuplja po minderu džidže i jabuke)

Od mene će!

AHMED

Ne će, neg od mene!

(MEHO i AHMED ostali još uz minder zabavljeni.)

HASANAGA

Zar će zbilja gore?

UMMIHANA

Hoće! Eno

Svatovi su stali. Čekat će je!

HASANAGA

Je l' tko jošte s njome gore pošo?

UMMIHANA

Nije niko, nego jengiijice!

Kroz kapiju već je ušla.

(Ide desnom pendžeru.)

HASANAGA

(*nemirno*)

Amo

Zar baš doć će? Majko, dobro vidi!

UMMIHANA

(Gleda na desni pendžer.)

Evo tu je u avliji! Svuda

Ogleda se naokolo. Sada

Gore ide!

(*Prišla k Hasanagi.*)

Šta će biti, sine?

HASANAGA

Ništa, majko! Što da bidne?

UMMIHANA

Sine!

Budi miran i — budi joj dobar!
Nije zla, kad svratila se amo!
Teško majci kraj djece je proći.

HASANAGA

Neka vidi djecu! Ne kratim joj.

UMMIHANA

Al ako je k tebi došla?

HASANAGA

Nije!

Ponosna je. — Uprkos je došla,
Da se fali —

UMMIHANA

Umiri se, sine,
Ti si nešto ko nemiran...

HASANAGA

(*puši naglo*)

Nisam.

Ja ću sjedit tu, kako me vidiš!

UMMIHANA

Tako, tako!

(*Čula buku uz basamake.*)

Eto je već! Ide!

(*Stala uz agu i kao da ga je zakrilila pred onima, što će doći otraga.*)

PRIZOR ŠESTI

PRIJAŠNJI. HASANAGINICA. SULTANIJA. FATA. JENGJIJICE.

AHMED

(*ponio na rukama džidže prema otvoru i tu viče*)

Majo! Majo!

MEHO

(*poletio takodjer k otvoru*)

Evo užinice!

Dodji k nama, mila naša majko!

HASANAGINICA

(*ušla je u onoj svečanoj odjeći, u kojoj je nekoč izišla iz kule, sva u gjerdanima, dukatima i drugom nakiću; po licu je prekrivena; odmah, kako je došla, obujmila je uzrujana i Mehu i Ahmeda, te ih stala ljubiti*)

Djeco!... Djeco!... Moja djeco mila!

Za HASANAGINICOM su ušle SULTANIJA, FATA i neko šest JENGJIJICA (svatica); sve su one jednako odjevene u starinskim kaftanima, u crnim dimijama i vezenim tankim košuljama, te pjegastim duvacima; poredale su se otraga tik uz ogradu otvora, pa nijemo i mirno stoje. SULTANIJA i FATA zaostale su malo otraga u nekom strahu i očekivanju.

AHMED

(*veselo*)

Ho'š li s nama užinati, majo?

HASANAGINICA

Hoću! Hoću!

MEHO

Sad ćeš ostat s nama!

UMMIHANA

(*pristupila Hasanaginici, tiho i toplo*)

Zdravo, snaho!

HASANAGINICA

(*daje joj ruku*)

Zdravo, majko!

UMMIHANA

(zajeca se i privuče Hasanaginicu u naručaj)

Šćeri!

Stanka.

HASANAGINICA

(Otrgne se polako iz naručaja Ummihane, pa se opet okrene Ahmedu i Mehi milujući ih.)

MEHO

Što su, majko, konji onoliki
Došli s tobom? Kakvi to svatovi
I barjaci?

AHMED

(pokazuje na jengjijice)

I što ove tu su?

HASANAGINICA

(rastužena je na ova pitanja djece, ali se opet sabere)

To je maja doniela vam dare.

(Prema jengjijicama uzrujano — pogledavajući katkad na Hasanagu.)

Dajte amo, što smo pripravili
Za prosjake i za namjernike,
Ako koga putem sastanemo,
I ko nama srećicu poželi,
Da ga putem darujemo. Dajte!
Dajte makar štogod. Od majke je!
Od majčinih svatova je spomen!

(Prebire po stvarima, što su ih jengjijice navadile i postavile pred nju; napokon izabere crnu čohu — vuneno sukno — pa daje Sultaniji i Fati.)

Ovu čohu do poljane crnu
Na to vama i spominjte majku!

(Prebire još i nadje male nože, pa ih daje Ahmedu i Mehi.)

A to za vas noži pozlaćeni.
Na to vama i spominjte majku!

AHMED

(veselo)

Zlatni noži!

MEHO

(Pošao k Hasanagi i pokazuje mu zlatne nože.)

Gledaj nože, babo!
Take ti nam s boja doniet reko!

HASANAGA

(Povuče Ahmeda k sebi za ruku, a gleda i prema Ahmedu.)

Ajte amo, sirotice moje!
Amo ajte!

MEHO

(se trga od Hasanage)

Ja ću bit uz maju.

AHMED

(uz Hasanaginicu)

I ja, i ja!

HASANAGINICA

(Ahmedu)

Milo moje!

SULTANIJA

(Uzela Hasanaginicu za ruku i kao da je moli.)

Majko!

HASANAGA

(vikne oštro)

Amo ajte!

(Trgne jače Mehu, koji zatetura i šćućuri se uza nj.)

AHMED

(prestrašeno)

Majo, ja ne idem!

(Zabušio glavu u krilo Hasanaginice.)

HASANAGINICA

(istupila uzrujano)

Šta mi djecu otrgavaš s krila?

SULTANIJA
(privije se uz desnu ruku Hasanaginici mireći je)
Mati!
FATA
(uz lijevu ruku Hasanaginici)
Mati!
HASANAGA
Nisu više tvoja!
HASANAGINICA
Ti si njima mater oduzeo!
HASANAGA
Sama se je ona oduzela!
UMMIHANA
(Hasanagi)
Sine!
SULTANIJA
(istrgla se od majke, Hasanagi)
Bâbo!
HASANAGINICA
Nije sama! Nije!
HASANAGA
Jeste sama srca kamenoga!
HASANAGINICA
(zaleti se naprijed)
Kakva srca?
(Stane se tresti i pane Ummihani u naručaj.)
Avaj, mati stara!
Što mi veli?! Što mi veli?!
SULTANIJA
(miluje Hasanaginicu)
Majko!
Umiri se!
UMMIHANA
Ne misli on tako...

HASANAGINICA
(uzrujano istupila)
Da sam taka srca kamenoga,
Zar bi onda svratila se jadna,
Darivala zar bi —
HASANAGA
Nisu dari
U čohama i nožima zlatnim,
Već u srcu.
HASANAGINICA
(zaokruživši okolo po djeci)
U srcu su oni!
(Sad je istom spazila bešiku.)
Ah, »begović«! Zlatni! Tu mi on je!
Njeg još nije mati darovala!
(Traži otraga kod jengjijica, čim bi ga darovala.)
Ništa nema za njega mi ovdje,
(nadje male haljinice)
Nego ove uboške haljine.
Ah, uboške! — Da, to za njega je,
Za siroče moje!
(Prilazi, da će k bešici.)
HASANAGA
(skočio pred Hasanaginicu, uhvatio ju za ruke i bacio u kraj one uboške haljinice.)
Šta ćeš?! Ne ćeš!
Nije diete uboško.
HASANAGINICA
Jest!
HASANAGA
Nije,
Dok je moje!
(Svedjer ju drži za ruke.)

HASANAGINICA

A dok m o j e nije!

(*Gleda ga oštro u lice i trza rukama.*)

Ta, šta si mi ruke uhvatio?
Oj pusti me!

HASANAGA

(*privukao je k sebi, oštro i pridušeno*)

Šta si amo došla?
Zašto? Reci: zašto?

(*Viče i jače je stište.*)

Reci! — Ne ćeš!

HASANAGINICA

(*klonula*)

Ubit ćeš me! — Pa ubij me!

HASANAGA

(*tiše i gorko*)

Ne ćeš,
Da mi kažeš, zašto dodje!

(*Pušta joj ruke.*)

HASANAGINICA

(*stala poput kipa i gleda kao izgubljena, više za se*)

Zašto?!

(*Onda se opet sabere i mirno se okrene Hasanagi.*)

To je mati došla djeci, domu!

HASANAGA

(*daleko od nje, razočarano*)

Svatovi su domovina tvoja!

HASANAGINICA

(*naglo*)

Nisu! Nisu!

HASANAGA

(*sve razdražentje*)

Preudala si se!
Drugome si odvoljela mlada.

HASANAGINICA

(*naglo a nemoćno*)

Nisam! Nisam!

SULTANIJA

(*stupajući izmedju Hasanaginice i Hasanage*)

Nemoj, bâbo!

HASANAGA

(*jednako*)

Ti si
Drugi sevdah preko moga našla!
Neka ti je! Hodi! — Šta si došla?
Čekaju te svati. Zakasnit ćeš!

HASANAGINICA

(*promuklo*)

Ti si ove svate pripravio!
Ti!... Ti!...

(*Zagrca se od vike i plača, pa klone izmedju Sultanije i Ummihane te stane ridati.*)

HASANAGA

(*smekšao se i prišao do Hasanaginice*)

Aj, aj! Žao ti je!
Zar si, ljubo, česa sjetila se!

(*Prišao joj sasvim blizu i uhvatio je za ruku; nježno*)

Taku sam te zaželio onda,
Kad sam bolan u šatoru bio.
Sad, kad srca bolu si zadala,
S a d si došla. Liečit si me došla.
Kao drúga.

HASANAGINICA

(*kao izvan sebe, još uvijek u naručaju Ummihane i Sultanije; drhtavo*)

Kao drúga, ago!

(*tiho*)

Nek ti Allah sudi, Hasanago!

HASANAGA
(*otkrenuo se mračan na stranu*)
Sudio je!
SULTANIJA
(*stala izmedju majke i bábe, umilno i nježno*)
Bâbo! Mati!
UMMIHANA
(*lagano prišla Hasanagi*)
Sine!
SULTANIJA
Da bi bilo, što je prije bilo!
I da svati od kule nam odu,
A da mati ostane nam...
UMMIHANA
(*umolno*)
Sine!
SULTANIJA
(*sva se privila uz majku, sva je jedna molba*)
Majko slatka!
FATA
Odi, mati, k bábi!

HASANAGA i HASANAGINICA ostaju nepomični. Sred najveće tišine čuje se lupa po basamacima.

PRIZOR SEDMI

PRIJAŠNJI. SVATA STAREŠINA. SVATOVI.

SVATA STAREŠINA
(*još uz basamake*)
Hazurala, kito i svatovi!
Kasno nam je, a daleko nam je!
Daleko su kadijini dvori!
(*Izišao je; to je omalen, veseo, sijed starčić s buklijom u ruci, a okićen; ima bijeli turban i šarene čakšire. Nekoliko svata još došlo s njime, pa kako su došli, oni i on učine poklon i rukom pozdrav.*)

Selam-alejć! Hasanagin dome!
(*Hasanaginici*)
Hoćemo li, hanumo?
HASANAGINICA
(*se još prije trgnula — na prvi jav svata starešine —, onda je odlučno mahnula rukom i spremila se kao na odlazak; sad se obratila starešini mirno*)
Hoćemo!
SVATA STAREŠINA
Rže konjic Imoskog kadije,
Rže konjic, kopka zemlju crnu!
Zeman nam je dalje putovati.
Jengjijice mlade, spremajte se!
(*Ummihani ponudja bukliju*)
Hoćeš, majko, svatovskoga pića?
UMMIHANA
(*brani rukom da ne će*)
Fala tebi!
HASANAGINICA
(*prema Sultaniji, Fati, Mehi i Ahmedu, mirno i spokojno*)
Zbogom, djeco moja!
Dosada ste vi imale majku,
A sada ste redom svi sirote.
(*Onda pohrli prema bešici i pane na nju.*)
I ti zbogom, sirotice moja!
Nigda majke ne ćeš ugledati!
Nigda, nigda! (*Usplače se.*)
SVATA STAREŠINA
(*prišao k Hasanaginici*)
Hanumo, ajdemo!
HASANAGINICA
(*uz bešiku*)
Bogom brate, svata starešino!
Ne ćeraj me od djeteta moga!

Progledo je. Nasmijao mi se!
Smiješ mi se! Majki svojoj! Zlato!
Ostavljam ti suze svoje, sine!
Nä ih tebi i — spominji majku!

SVATA STAREŠINA

Hajde, draga hanumo! Kasno je!

HASANAGINICA

Zbogom, zbogom!
(Očajno zagrli koljevku, kao da će je ponijeti.)
Ne, ne: zbogom! Ne, ne!
Ti ćeš sa mnom!
(Zaiida.)
Dajte mi to diete
Vi neljudi!

SULTANIJA

(pala k majci)
Mati!

UMMIHANA

Šćeri!

SVATA STAREŠINA

(uhvati Hasanaginicu za ruku i stane je podizati)
Kado!
Pusti diete! Čekaju svatovi.

HASANAGINICA

(skršena ustala)
Idem. Idem.

SULTANIJA

(uz Hasanaginicu držeći za ruku i Fatu)
Pratit ću te, majko!

HASANAGA

(uzeo za ruke Ahmeda i Mehu)
Ajte amo, sokolovi moji,
Kad se ne će smilovati na vas
Majka vaša srca kamenoga.

HASANAGINICA

(okrene se naglo i sva se strese)
Kamenoga?! Aga!
(Pograbi se za srce.)
Jao meni!

HASANAGA

(ostao ovamo sprijeda, Hasanagici)
Zbogom pošla, mlada begovice!
Zbogom pošla — srca kamenoga!

HASANAGINICA

(uzdrhtala sva, okrenula se i vrisnula)
Kamenoga?

HASANAGA

Kamenoga!

HASANAGINICA

(strašnim, promuklim glasom, kao izvan sebe)
Aga!
(Otrgla se i zaletjela prema Hasanagi ispruživši ruke otraga — oštrim, reskim šaptom)
Voliš li me, aga Hasanaga!

HASANAGA

(drhće sav)
Volim, ljubo . . .
(Raširio ruke.)

HASANAGINICA

(bacila mu se pustimice u naručaj)
Aga!

SULTANIJA

(sva sretna)
Fato! Bako!

UMMIHANA

Rabbum Allah, na svemu ti hvala!
MEHO i AHMED od veselja pliješću rukama.

SVATA STAREŠINA

(ostao otraga stojeći na sredini, pa kako se zagledao i začudio, ispala mu buklija iz ruku).

Gledaj, gledaj čuda nevidjena!
Čiji ovo danaske su svati?
Čiji svati, čija li djevojka?

HASANAGA

(dugo je ostao u naručaju s Hasanaginicom sve ju življe grleći)

Ljubo moja, taku sam te htio!
(Strgne joj duvak s lica)
Daj mi amo oči, da ih vidim!
Je l' to sanak il je zbilja sevdah?
Oči daj mi!
(Kako mu je klonula mrtvo na ruke, pridrži je.)
Što je?... Allah!... Mrtva?!
Puče li joj srce?!
(Rikne strašno pogledavši naokolo.)
Umrla je!

Na ovo nastade plač i zapomaganje Ummihane, djece i jengjijica.

UMMIHANA

(pograbi se za glavu)

Rahmet duši Hasanaginice!

SVI

Rahmet! Rahmet!

HASANAGA

(sav se u licu promijenio, kao da sanja)

Ss-t! Ss-t! Tiho! Tiho!

SVATA STAREŠINA

(uzvrpoljio se i poletio otraga k pendžeru, pa viče)

Zovte amo Imoskog kadiju!
Nek odjaši konja! Neka dodje!

Sultanija i djeca još uvijek jecaju.

HASANAGA

(kao prije)

Tiho sada! Tiho! Ne plačite!
Nemojte joj plačem smetat puta
U lugove svete prorokove...
Od sevdaha umrla je ona.
(Vikne.)
Ja sam ovo ubio je. Ja! Ja!
Ja je nisam znao. Sad je znadem,
Sad, kada nam sevdah progovori,
Progovori na usnama mrtvim...
Zar to sevdah gine, kad se javi?!
Daj mi tog sevdaha, daj o dušo!
Daj mi trunak smrti sa usana,
Da te mrtvu sad poljubi aga!
(Ljubi je i dugo drži u naručaju.)

SULTANIJA

(prilazi k Hasanaginici i pala na koljena, pa joj ljubi ruke, što su mrtvo uz tijelo pale)

Mati slatka!

FATA

(prišla k majci i ljubi je u mrtvu ruku)

Mati!

MEHO

Spava mati!
(Vodi Ahmeda i pokazuje mu majku.)

HASANAGA

(zanio se sav gledajući mrtvo lice Hasanaginice, tiho i čeznutljivo)

Čuj, čuj, ljubo, kako si mi došla.
Ne ko žena. Ne, ne! Kao drúga!
Kao onda u snu... pred šatorom...
O ponoći... kad su zviezde sjale...
Kad nam svečev dženet raskrio se...

SVATA STAREŠINA
(turobno)
Avaj Bože, razbijenih svata!

HASANAGA
(polagano spustio Hasanaginicu na ćilim, podmakao jastuk pod glavu, a onda se sam spustio do nje, t joj šapćući)
Praštaš li mi, vjerna ljubo moja?
Praštaš li mi, što ti isporučih:
»Ne čekaj me u bijelu dvoru,
Već u vrtu tamo prorokovu...«
(Zuri joj nijemo u oči.)

Jedan čas tišina — svi su slomljeni —, a onda se iz a čuje cilik tamburice i glas Imoskog kadije:

„Ako želiš milovanja,
Dodji, dilber, u večer! . . .“

SVATA STAREŠINA
(uhvatio se za glavu i pošao prema basamacima)
Po što ideš, Imoski kadija?!

ZAVJESA PADNE.

